

Rodoljubje na deželi.

Povest. — Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

II.

Druugo jutro je sijalo solnce tako lepo, da je odprl dr. Osat, ki je stanoval v Mrakovi hiši, nastežaj obe okni svoje spalnice, da se nasrče svežega zraka. A namrščil je obrvi in nagubančil čelo; nekako mešan duh mu je nosil v nosnice lahni veter. Vohal je gospod doktor nekaj časa na vse strani in zapazil slednjič v daljavi kmeta, ki je trosil po njivi najvažnejše pogoje uspešnega poljedelstva.

„Nalašč takrat, kadar odprem jaz okno,“ se je jezil Osat in hitel zapirat.

Potrkala je postrežnica: „Gospod doktor, ali smem prinesiti zajtrk?“

„Kaj menite, da ostanem brez zajtrka!“ je odgovoril ljubeznivo in godrnjal sam zase, kako nerodni da so domači ljudje, koliko lepše da znajo postreči drugod.

Na stopnicah ga je srečala postrežnica z zajtrkom. „Kam pa nesete!“ jo je obrnil. „Kaj menite, da bom zajtrkoval v tem ričetu, v sobi, ki ni pospravljena! Človek mora vedno govoriti.“

Hitro je bila miza v spodnji sobi pogrnjena.

„Koliko časa že stoji ta voda?“ je vprašal Osat in nezaupljivo poskušal pijačo.

„Ravnokar sem jo natočila.“

„A sveža ni, sveža ni; tega mi nikar ne pravite! Prinesite druge! — In potem, kje so novine? Saj veste vendar, da hočem imeti pri zajtrku vedno novine.“ Postrežnica je odhitela izpolnit te želje, on pa je premišljeval nejevoljen, kako zanikarni da so naši ljudje, da bi najrajši samo plačo prejeli, ne storili pa nič, ali kar se dá malo in kar se dá površno; niti njemu ne morejo postreči, ki nima tako rekoč nobenih potreb, ki živi tako skromno kakor navaden pisar; vse lepo jutro je pokvarjeno in izkaženo. Skrbno si je potem ogledal skodelico, obrisal

s prtičem žlico, vzdignil proti oknu kupico z vodo, da vidi, če ni kakšnih podlomskih bacilov notri, in zajtrkoval premišljeno in zložno kot človek, ki si je v svesti, da je zaslužil vso to udobnost in še mnogo večjo, da si sme po napornem uradniškem življenju privoščiti nekoliko počitka in užitka. Po zajtrku si je zapalil dehtečo smotko, razgrnil novine in se začel jeziti, da se tako malo važnega zgodi po svetu, da so zlasti uvodni članki tako plitvi, polemika tu tako robata, tam tako plehka. Vrgel je novine po mizi, vzel v roko drobno, a učeno knjigo in nastopil svoj jutranji izprehod. Sam s seboj zadovoljen, se je jezil, da so nekatere kmetske hiše tako raztrgane, po dvoriščih in cestah toliko nereda in nesnage, otroci tako umazani in kričavi.

Naproti mu prideta lekarnarjeva Mira in Mrakova Julka. Gospodični sta se hodili šivati učit, navadno proti devetim, in proti devetim navadno je koračil tudi adjunkt Bregar proti pisarni, tako da je bilo slučajno srečavanje neizogibno. Iz vsakega srečevališča pa je nastalo malo postajališče. Učenega doktorja Osata pa se nista deklici tako razveselili, kakor bi bil zaslužil in je pričakoval.

„Oh, Osat gre; obrniva se!“ je šepetala Julka.

„Prepozno,“ je šepetala Mira. „Ne spodobi se več, ker naju je videl.“ Osat se je že klanjal, se jima takoj pridružil in ji začel zabavati s pripovedovanjem, kako slabo da je spal, ker je predolgo sedel po večerji.

„Jaz sem šla zgodaj spat,“ je dejala Julka. „Ali je bila zabava potem še tako živahna?“

„Fina in duhovita, kolikor dopuščajo naše skromne moči,“ je dejal Osat in jel pripovedovati, kako so se zabavali samci; tudi sodniku in adjunktju je odkazal vsakemu svojo vlogo in miloval ubogo Danico, ki so jo tako brezobzirno žalili.

„In koga je zadel žreb?“ mu je segla Mira v besedo. Osat pa jo je ostro pogledal. Pričakoval je, da bosta gospodični ogorčeni zaradi takšnega početja in hudi zlasti na lahkomiselnega Bregarja; zdaj pa za frivolno igro še frivolno vprašanje!

„Vendar ni potegnil gospod adjunkt!“ ga je osupila Julka. Osat pa se je začel zavzemati za Danico in grajati breztaktno vedenje prešernih samcev, ki so razžalili takorekoč vse ženstvo v Podlomu. Posrečilo se mu je naposled vendar spraviti v nekakšno nevoljo obe deklici, zlasti ko je imenoval ravnanje cinično-frivolno, kar sta smatrali obe za hudo keltsko besedo. Jezili sta se pa vendar jako previdno, vsaka pripravljena zagovarjati gospoda adjunkta, ako bi ga napadla tovarišica.

„Zvečer ne prideva k pevski vaji; naj pojó gospodje sami!“ sta sklenili skupno; vsaka posebej pa še, paziti, ali se bo držala tega sklepa res tudi prijateljica.

„Pojdiva, pojdiva!“ je dejala Mira, ko se je prikazal gospod Bregar, in vlekla tovarišico s seboj, ki je tudi menila: „Nič se ne ozirajva!“ in pristavila tiho: „Siten človek ta Osat; najzanimivejšega ni povedal.“

„Dve inferiorni goski,“ je godrnjal Osat, nezadovoljen z uspehom svoje zaupljivosti, odzdravil ponosno adjunktju in zavil proti gradiču h gospe Radičevi, najolikanejši ženi v Podlomu in daleč okrog, kakor je trdil dr. Osat.

In res je bila gospa bistrega uma in dobrega srca, zaradi tega naravnega, neprisiljenega vedenja. Pomenkovanje z gospodom Osatom je sicer ni zabavalo, vendar ni kazala nikdar nepotrpežljivosti ali naveličanja, dobrodušnost, ki se je večkrat bridko maščevala.

„Dobro došli, gospod doktor!“ je pozdravljala iz verande mladostno živa gospa. „Ravno prav pridete, da mi pomagate izbirati jabolka, voščenke in kosmače. — Betka, kupico vina!“ — S prijaznim nasmehom na zdravih, svežih licih je podala staremu znancu roko in ponudila stol zraven sebe. Osatu se je razjasnilo čelo.

„Kakor v pomladno jutro iz zadehle sobe pride človek k Vam, milostiva gospa,“ se je klanjal.

„Jesensko jutro, gospod doktor, jesensko,“ se mu je nasmehnila.

„Jesen je tudi krasna in prijetnejša od pomladi; ta nas kliče na delo, ona k veselemu uživanju. — No, in tu se bliža pomladno jutro,“ se je poklonil, ko je prišla s pijačo in pecivom Betka, drobnejša slika svoje matere, mirna, razumna deklica, kakršne ceni in čisla pameten mož tem više, čim bolj jih spoznava, in najviše vse svoje dni oni, ki jim jih mila sreča izroči za družice, da jim oživljajo in ogrevajo dom kakor žitno polje solnčni žarki. Osat se je zamislil; izpreletelo ga je čudno čuvstvo in stopilo mu pred oči vse življenje; pusta, prazna prošlost, pusta, prazna sedanjost, in kakšna bo bodočnost! Lotevala se ga je zavist, da bo ta sodnik, ta suhoparni jurist užival srečo, kakršno je on morebiti že zamudil.

„Danes pa ne veste nič novega, gospod doktor?“ ga je zdramila Betka.

„Oh, prijetnega nič,“ je dejal Osat. „Zakaj to ste najbrž že slišali, kako duhovito se zabavajo naši samci.“

„Medve nič,“ je zatrjevala gospa, in Osat je začel zopet ogorčen pripovedovati, kako nespodobno se norčujejo iz nesrečnih sirot prešerni mladeniči.

„Ah, to res ni prav,“ je dejala gospa. „A ni še pol ure, odkar je odšel gospod sodnik in mi priporočil Danico. Toda o tej zabavi ni govoril nič.“

„Pač ve, zakaj ne.“

JUTRO V SIBIRSKEM GOZDU

IVAN I. ŠISKIN

„O, jaz mu izprašam vest, kadar pride zopet,“ je dejala Betka; „zakaj v takšnih stvareh smo vse za eno in ena za vse.“

„Gospodični Mira in Julka sta tudi odpovedali in ne prideta drevi k pevski vaji.“

„Kakor nalašč!“ je dejala Betka. „Jaz imam danes toliko opravka, da bi se prav težko odtrgala. Zdaj imam imeniten izgovor.“

Osat, ki se je nadejal silnejšega izbruha ženske nejevolje, se je kmalu poslovil. Pravzaprav so tudi najpopolnejše ženske inferiorna bitja, si je mislil; ker jih sodimo po zunanosti, jih cenimo mi navadno previsoko, one nas iz istega vzroka prenizko.

Pri Megličevih pa je ihtela Danica, da ne postane natakara, da bo rajši delala na polju, če ne dobi zadosti šivanja. Mati je bila šla namreč navsezgodaj k Berusu prosit stanovanja, in gospodar je bil res pripravljen prepustiti par sob s kuhinjo, toda ker potrebuje nujno poštene natakare, le, če prevzame Danica to službo. Materi je ugajala ponudba, toda ker ni vedela natančno, kako da misli hčerka, se ni takoj pogodila. A da se bo ta tako upirala, ni pričakovala mati.

„Koliko prijetnejša je takšna služba,“ je dejala mati, „nego šivanje ali poučevanje! Hiša je poštena, dela bo samo ob nedeljah in praznikih nekaj več, sicer se bo vse zložno opravilo; pomagala ti bom jaz in Anica. Kam pa hočemo iti, ker ni v vsej vasi nobenega stanovanja! Jaz sem mislila, da mi boš hvalo vedela za službo; zdaj pa takšno očitaje! Praviš, da je že ime tako čudno; kakršne uslužbenke, takšno ime; služba pa ni kriva. Kdor se vede lepo, si ohrani povsod dobro ime; razuzdanca pa razvpijejo, naj bo še tak gospod ali gospa. Ti pa ne smeš misliti vedno samo nase, ampak tudi na svojo mater, svoja brata in sestro. Anica že hodi v šolo in potrebuje črevljev za zimo; kje jih bom vzela! In kaj bo z Ernestom! Zdaj ga je poklical še davkar k sebi; Bog ve, kaj je zopet zagrešil! Oh, kar jemali bi otroci; prislužiti si pa ne zna nihče nič.“

„Čemu toliko besedi, mama!“ se je oglasil Konrad, ki si je zavezoval pred zrcalom ovratnico. „Saj ni nobene izbire. Izseliti se moramo; stanovanja ni drugega nobenega; kaj hoče torej Danica! Kaj pa je, če je natakara! Julka Mrakova ni nič več in nič manj. Večkrat se nasiti natakara nego učiteljica, in vsaka pametna natakara ima več ugleda in boljše ime nego razposajena učiteljica. In koliko se ti ponudi prilike delovati za narodno stvar! K Berusu pridejo vsake vrste ljudje, gosposki in kmetski, izobraženi in preprosti; kako lahko jih navajaš in navdušuješ, da kupujejo ali vsaj berejo knjige, naročajo novine, vstopajo v društva in podpirajo narodna pod-

jetja. Kar zavidal bi te človek za takšno torišče!“ Mrzela je sestri samoljubna hlimba, in jezno očitaje ji je bilo na jeziku; toda zadržala jo je zavest, da bi bila prazna vsaka, še tako razumna, še tako prisrčna beseda, prazen ugovor in prazna prošnja. Kakor toča rahlo cvetje so pobijale bratove fraze bolestne vzdihne užaljene sramežljivosti in neizkušene ponosa, in nobenega razumevanja, nobenega sočuvstva, nobenega zavetja ni bilo najti pri materi, ki se še nikoli ni videla Danici tako otročja, tako onemogla in brez vsake volje, tako popolnoma pod varuštvom bratovim. Oh, ta reva! ji je šinilo v glavo, še same sebe ne bo mogla preživiti, kaj li otroke! Milosrčnost, ki jo zbudi v vsakem dobrem srcu pogled na človeško onemoglost, se je oglasila tudi v njeni duši, in ko je poklicala mati še mlajšo hčerko na pomoč: „Anica, prosi še ti sestrico, da se nas usmili!“ in se je oklenila miljena sestra sestre krog vratu, je bil sklep storjen. „Da, jaz pojdem; potolažite se!“ je dejala.

„Oh, to je moja ljuba Danica,“ se je razveselila mati in jo objela. „Vidiš, tukaj imaš klobuček in rokavice.“

„Ne, klobuka ne denem na glavo in rokavic ne oblečem. Klobuk in rokavice naj nosi kdaj Anica; jaz ne več.“ Zavezala si je ruto in hitela od doma, preskrbet kruha sestri in bratu.

Berusova krčma je stala za streljaj od Mrakove, na drugem koncu vasi, bliže kolodvora. Gospodar je bil Mrakov brat in se je tudi pisal za Mraka, a se je bil priženil k Berusu in dobil v zakon bogato in bolešno ženko, ki se je hodila leto za letom zdraviti v Krapino, dokler je ni vzela zima. Zapustila je možu ljubkega, dobrega dečka Julčka, ki se je smilil vsakemu, kdor ga je pogledal, ker je bil revež pohabljen. Berus je bil velik, debel mož, rdečega, zabuhlega obraza in bodečih oči. Lovska strast mu je bila nakopala hudo skrnino, da je levo nogo komaj še gibal v kolenu. A kakor drugim lovcem tudi njemu to ni zagrenilo lova, in par psov je vedno nestrpno pričakovalo, kdaj da vzame gospodar puško in zleze na voz, ki ga je moral peljati, če le možno do stojišča samega. Mož je bil bolj hudega obraza nego srca, in kadar ni bilo ljudi zraven, je vzel v naročje svojega ljubega Julčka, ga zibal in prenašal, mu gladil mehke belkaste lase in mehko, kakor prosojno lice, in kadar se ga je oklepala Julček z drobnimi, mehkiimi ročičami, ga vlekel za lase in brke in zrl vanj tako vzesto in tako ljubo s svojimi temnomodrimi očmi, se je obrnil oče proč, da mu skrije svoje solze. Saj ni pomagalo ubogemu dečku nobeno zdravilo in noben zdravnik. Dr. Poljak je bil skoraj vsakdanji gost pri Berusu, a bal se ga je še vedno mali Julček.

„Kaj ne?“ se je oklenil očeta, kadar je zagledal zdravnika, „ne več vleči in stiskati moje noge! Saj bom priden in rad bom pil ribje olje.“ In oče ga je miril in tolažil in sam pil ž njim ribje olje, da bi se ga Julček tako ne branil, in mu prinašal slaščič in igrač.

„Ah kaj!“ je dejal zdravnik ta dan Berusu, ko sta sedela sama v veži, „gledati je treba, da se okrepi Julček. Grenadirja seveda ne bova zredila, ampak učaka ti lahko sivo starost, in ker mu bo zapustil oče dosti denarja, ne bo tolikanj pogrešal ravnih udov in nevesto bo dobil brhkejšo ko najčvrstejši fant.“

„A premalo mi je in ne redi se skoraj nič.“

„Ker ga vedno siliš s klobasami in mastno pečenko, ko težko prebavlja najlažje jedi. Mleka mu dajaj, ne vina!“

„Ker je pa tako bled.“

„Človek, ki slabo prebavlja, je kakor peč, ki slabo vleče; tej je treba preskrbeti duška, ne nalogati še drv in premoga.“

„Saj meni tudi nič več ne tekne jed kakor nekdanj in pomalem me vedno ščiplje v kolenu.“

„Tudi premalo duška, dragi moj. Vodo, vodo! Med abstinence se zapiši!“

„Jaz! Med te krivoverce in prostozidarje? Nikdar. To so ljudje sovražni državi in socialnemu redu.“

„Zdravju so pa koristni.“

„Ampak ti, ljubi moj doktor, mi daješ sam pre-slabe zglede.“

„Ti me ne glej, ampak poslušaj!“

„Če boš preveč siten, se pritožim jaz na drugega zdravnika ali pa na zdravniško zbornico. Ali naj vino pijó samo barabe? Če bi hodil ti vsak dan krog takšnega semičana kakor jaz, bi se zdrževal še manj. — Počakaj, da ti ga prinesem!“

„Ne; dopoldne mi ne diši.“ Hropeč se je zmajal mož izza mize, s klopi poleg njega pa sta skočila jazbečarja hace in murče in kakor bi hotela oponašati gospodarja, hacala za njim, ko je šantal v klet z neenakimi koraki in vlekel neposlušno nogo za seboj in se jezil, da je bila odšla natakara. Črez precej časa so prikoralili zopet vsi trije, hace in murče naprej in za njima Berus z vinom in dvema kupicama. Zadovoljno se je širil možu obraz, ko je natakal zlato kapljico. Psička sta bila poskakala zopet na klop, vsak na eno stran svojega gospodarja in nejevoljna sta pogledovala zdaj gospoda Berusa, ki noče poslušati zdravnika, zdaj zdravnika, ki noče podpreti svojih nauk z dobrim zgledom.

„Vidiš, tale te bo uničil,“ je dejal dr. Poljak in pokušal močno pijačo.

„Ali pa jaz njega,“ je dejal Berus in pil počasi, s preudarkom in zbranostjo. „Takšne pijače se ne vzdrži noben živ človek, če jo ima pod streho.“

„Brez šale, Berus! Saj ti je ne prepovedujem popolnoma, ampak drži se tiste mere, ki sem ti jo odločil, in še dolgo boš pil na tem svetu.“ Berus je zmignil z rameni in natočil iznova. „Seveda, kako se boš varoval, ko zahajaš sam vedno v bližnjo prilžnost. Daj v najem gostilno!“ Berus je odmignil z razprostrto roko. Vstopila je Danica.

„Moja nova natakara,“ je pokazal Berus. „Le bliže!“

„Oho, Berus, ta pa ni napačna. Kje si jo dobil? Ta bo vabila goste bolj nego deset smrekovih vršičkov.“

„Ali ne poznaš?“

„Kaj! Ali res? Danica Megličeva,“ je skočil zdravnik pokoncu. „Ne zamerite! Nisem Vas spoznal, ker ne nosite klobuka. Ali ruta se Vam poda še lepše. Ampak Vi natakara; ne!“

„Mama se je že dogovorila z gospodom Berusom.“

„To ni možno. Kako boste metali Vi pijance iz krčme! To ni vse skupaj nič. Glej, Berus, to se je pa naključilo kakor nalašč. Ti prepusti Danici vso krčmo; njena mati je izborna kuharica.“

„Potem bi se pa rajši pogovoril z materjo.“

„Ne, ne, z materjo pa ne. Danica naj prevzame sama. Gospodična, prepustite meni to reč! Pogodim se jaz z Berusom.“

„A mi bi se radi že preselili,“ je opomnila deklica.

„Aha,“ je dejal Berus. „Vidiš, Danica — jaz te ne bom vikal — tam-le na vratih ključ. Pojdi na hodnik gori, in prvi dve sobi na levo je vaše stanovanje. Mislim, da je vse pripravljeno, in France naj takoj pripelje sem vse pohiše.“ Vzdignil se je zopet z velikim naporom in šantal proti dvorišču; psička sta se valila zvesto za njim. „France, France!“ je klical, da se je oglasil iz hleva hlapec, „naprezi takoj veliki voz z legnarji in pojdi doli do šole; boš pripeljal Megličevo pohiše. Pa še Janeza vzemi; bosta nakladala.“

Prav ugodno pogodbo je izsilil zdravnik, ki je verjetno dokazal Berusu, da je taka rešitev ne samo koristna zanj, ampak tudi potrebna. Danica je hvaležno uprla oči v zdravnika in menila, da ne razume mnogo o krčmarstvu.

„To se Vam samo tako zdi,“ je dejal Poljak, „ker še niste poskusili. Kdor je razumen, je za vsako reč dober, naj se loti, česar se hoče. Samo poguma je treba. Dobro srečo, gospodična! Zdaj se bova videla večkrat.“

Dr. Osat je bil pa med tem časom že srečal Konrada in ga ustavil na poti, češ, ta si bo vsaj nekoliko bolj vzel k srcu zadevo, ki je vznemirila druge vse premalo.

„Oprostite, gospod doktor, da se ne utegnem razgovarjati z Vami,“ se je opravičeval Konrad; „toliko imam nujnega dela.“

„Torej Vas spremim jaz.“

„A meni se mudi, silno mudi. Premislite: pevke in igralke so se začele kujati.“

„Ali veste, zakaj?“

„Najbrž še same ne vedo. Zaradi kakšne malenkosti, ki jim je važnejša od svete narodne stvari.“

„Če Vam povem jaz vzrok, se začnete najbrž tudi Vi kujati.“

„Popolnoma izključeno, gospod doktor.“ Osat pa mu je začel pripovedovati in opisovati ves dogodek in je vprašal navsezadnje, ali se vendar ne misli potegniti za razžaljeno sestro.

„Po veselici, gospod doktor,“ se je branil Konrad, „po veselici. Zaradi osebnosti ne sme trpeti narodna stvar. Zdravi, gospod doktor!“ In odhitel je lahkomišelni mladenič in pustil Osata osuplega, da tako propada resnoba in nramnost naše mladine.

Osupnil je pa tudi Bogomir, ko mu je povedal nadučitelj, kako ogorčeni da so podlomski veljaki zaradi snočnega dogodka. Očetovsko ga je posvaril, da naj bode previden znanprej, in menil, da se najmanj spodobi učitelju norčevati se iz rajnega učitelja sirote. Bogomir je zardel in prebledel, jezen zaradi ukora, ki ga po svoji sodbi ni zaslužil, in v dvomu, ali je pa morda vendar razžalil proti svoji volji siroto. Opravičeval se je, da ni on pričel neumne igre, ampak zdravnik.

„Gospod kolega,“ je dejal nadučitelj, „z zdravnikom Poljakom se ne smete primerjati. Njemu nihče nič ne zameri, ker si je vedno enak in so ga ljudje vajeni; učitelju se pa zameri, če se le enkrat izpozabi. Tako je.“

Nejevoljen se je napotil Bogomir h kaplanu.

„Kaj pa vendar počenjaš!“ ga je ta ogovoril in mu podal obe roke.

„Kaj že počenjam?“ se je zavzel Bogomir, in kaplan mu je začel zopet pripovedovati, kar je bil sam slišal ravnokar, in po očetovskem svarjenju svojega nadučitelja je moral poslušati Bogomir bratovsko opominjevanje svojega prijatelja.

„Kje si pa ti zvedel?“ je vprašal užaljen.

„Nadučitelj je pritekel nalašč zaradi tega navsezgodaj k meni.“ Lepo se pričinja moja služba, si je mislil Bogomir, in mnogo malodušneje se je zagovarjal proti svojemu prijatelju, ker njegovim besedam ni mogel podtekniti postranskih nagibov. Začel se je uverjati, da se je res hudo pregrešil. To ima človek od družbe, si je dejal, ko je razpostavljaj doma po praznih sobah svoje pohiše. Naj bi bil razžalil kogarsibodi, ne bilo bi mi tako hudo. A kaj hočem storiti! Če sem jo razžalil, jo poprosim odpuščanja,

je sklenil in sedel k mizi, da napiše list, v novem kraju prvi list, ki mu je pa prizadel več težav nego pisanje vseh dosedanjih prošnja za razpisana mesta. Prijateljem je bil obljubil poslati razglednic; a pri taki volji se ne pišejo razglednice in prijateljem, ki lahko čakajo, celo ne. Spisal je list, ga prebral in raztrgal; ni se mu zdel pisan zadosti prirčno. Pisal je drugega, grizel pisalo in premišljeval in pretehtoval besedo za besedo; pisanje se mu je zdelo zopet premoško, prevzetno, žaljivo; razburjen je raztrgal papir na drobne kosce in preudarjal zopet, kakšne izraze da bi rabil, da bi niti one ne žalil, niti sebe ne zavrgel. Vse zaman. Naveličan je napisal slednjič par besed, da obžaluje iz srca, če jo je količkaj razžalil s svojim ravnanjem, da je pripravljen dati vsako zadoščenje, če zahteva ona, tudi držati besedo, ki jo je dal dr. Poljaku. Hitro je zapečatil in nesel sam na pošto nesrečno pismo in prav odleglo mu je, ko ga je vrgel v nabiralnik. Prevzela pa ga je neka neutemeljena nejevolja proti vsemu prebivalstvu v Podlomu in zlasti še proti Danici, ki ne zamerja takorekoč drugemu nikomur nič, samo od njega se čuti razžaljeno in samo od njega zahteva zadoščenja. V tej nejevolji je srečal Ernesta, ki je prihajal iz davkarije. Fant se je ustavil, pozdravil nekako boječe, kakor bi hotel nekaj izpregovoriti, a si ne upa. Začel pa je vendar neodločno in pomišljavo, naj mu ne zameri, če ga nadleguje, ker se mora potegniti za svojo sestro.

„Ah, že zopet ta zadeva!“ se je rezko nasmejal Bogomir. „Kdo pa je Vas poslal?“

„Dr. Osat, ki mi je dejal, da mi je častna dolžnost braniti svojo sestro.“

„Dobro, gospod Meglič; če sem razžalil jaz proti svoji volji Vašo sestro, obžalujem in sem pripravljen njej dati zadoščenje, ker drugega ne briga to nikogar nič. Zdravi!“

Bogomir je hitel k Mraku, da odkosi, preden pridejo drugi gostje. Popoldne se je hitro nekoliko pripravil za drugi dan, ko bo pričel s poučevanjem, in vzel potem palico in krajepisni zemljevid, da preroma okolico podlomsko. Živo je začutil potrebo samote, da zbere zopet razvlečene predstave, ki niso bile sposobne za noben pameten preudarek. Ko se je skrilo za gričem domače selo, so se mu bila že tudi polegla burna čuvstva in se jele zbirati in urejevati misli.

„Kar sem pisal, sem pisal,“ si je dejal trmasto, ko je začel spoznavati, da se je zavezal, enostrano zavezal, brez vseh pogojev; ko je uvidel, da bi se pripetila velika nesreča, če bi ga prišla Danica za besedo, nesreča za njo in za njega, uboštvo pomnoženo z uboštvom in obteženo še z eno materjo, eno sestro in dvema bratoma. „Gospod Janez ne

razume teh stvari," je kimal trpkim mislim. „V romanih in povestih se tako sklepajo zakoni; a če bi moral pisatelj vsaki nevesti, ki jo tako nepremišljeno omoži, šteti doto, bi se ne končavalo toliko povesti tako poskočno. Naši kmetje so pametnejši, ki vse natančno preračunijo in se jim razbije večkrat zakon ob enem samem petelinu.“

Podobne misli so nadlegovale Danico, ki je dobila nujnejših skrbi čez glavo. Komaj se je bila pogodila z Berusom in začela spoznavati novi obrt, ki ga je tako malo razumela, je prišlo pismo, ki ga je razumela še manj. Neumevno ji je bilo, zakaj da se opravičuje Bogomir, ko bi se morala opravičevati ona, in vse drugo je bila uganka. Vendar ni pokazala pisma nikomur. Čemu tudi kazati otrokom! In otroci so se ji zdeli vsi, od matere do Anice, ali po letih ali po mišljenju; ona pa gospodinja, ki bo morala za nje skrbeti.

Ko pa so sedeli opoldne pri kosilu v novem stanovanju, se je Konrad ljuto jezil na vse takozvane rodoljube, ki ovirajo napredek in se ne le nič ne zanimajo za narodne prireditve, ampak jim celo natihem ali tudi naravnost nasprotujejo in brezsrčno duše vsako navdušenje. Mati je zadovoljno omenjala, kako je ljubi Bog in poleg božje dobrotljivosti tudi Konradova priljubljenost poskrbela, da sta se spomnila davkar in sodnik Ernesta, da je dobila Danica službo in vsi skupaj stanovanje. Ernest pa je pravil, kaj da mu je bil zjutraj pripovedoval dr. Osat o zabavi podlomskih samcev.

„Meni,“ je dejal Konrad, „je tudi vse to povedal ta sitni človek, ki samo pošte prenaša. Prav zdi se mi, da je on kriv napetosti po vasi.“

Danica je začela poslušati in razumevati pismo, ki ga je bila prejela; nekoliko je prebledela in se sklonila po prtič, ki ga je bila izpustila iz roke, a ni se čutila toliko užaljene, da bi ji bila ugajala Osatova gorečnost.

„Ubogi ljudje ne smejo biti občutljivi,“ je dejala mati. „Bog vse poravna.“

„Zdravnik je dober človek,“ je dejala Danica, „in tudi sodnik in davkar sta nam izkazala veliko dobroto.“

„Novega učitelja,“ se je ponesel Ernest, „sem pa jaz prisilil, da je pripravljen dati vsako zadoščenje.“

Zdaj se je zdelo Danici še jasnejša vsa skrivnost; a nič prav vseč ji ni bilo to novo pojasnilo. Zaničljiv nasmeh je skrivil drobne ustnice; vstala je od mize in se lotila novega dela, ki so ga bile nekoliko premotile nove misli. Torej Ernest ga je prisilil, je dejala sama pri sebi, boječega reveža! Oh, nikar se ne boj! Zadoščenje velja, če je prostovoljno; prisiljeno je nova žalitev. In siromak misli, koliko

milost da bi mi izkazal, če drži svojo besedo in me spozna vredno, da delim ž njim vse življenje lakoto in uboštvo in preziranje. Oh, saj se niso norčevali iz mene prešerni naši samci; njega so imeli za norca; prvi večer ga je potegnil zdravnik in za njim vsa družba, in drugi dan ga je vzel v roke komaj odrasel deček. Kaj hočem v življenju s takim siromakom! Ali naj poleg matere in Anice skrbim še za njega? — Pisma vendar ni raztrgala; shranila ga je, da bi osramotila ž njim Bogomira, če bi se ji hotel katerikrat kazati drugačnega, nego ga je spoznala ona, ki ima že razbistrene oči, da hitro pregleda in presodi človeka.

Šla je pripravljat vse potrebno za zvečer, naročala materi, ukazovala dekli, kratko in odločno, kakor da ne trpi nobenega ugovora, gospodinja od vrha do tal. Tudi hace in murče sta že hodila za njo in jo pogledovala zdaj z enim, zdaj z drugim očesom. Julček se je še nekoliko bal, se skrival za vrata in gledal izza bangarjev. Takoj pa se je sprijaznil z Anico, ki je bila v njegovih letih. To je vodil po dvorišču in se opiral nanjo in ji razkazoval po hlevih konje in krave in znašal skup igrače, kakršnih še ni videla Anica. Zavidala mu jih je natihem, kakor je on njej zavidal, ko mu je kazala, kako zna skočiti z druge ali tudi tretje stopnice na tla.

Berus je gledal zadovoljen, kako pripravno družbo je dobil njegov ljubček, ki ga je moral poprej vedno prepuščati deklam, kadar so klicali njega opravki od doma, in zadovoljen je čutil, da ima v hiši poštene ljudi, na katere se lahko zanese.

Z isto pridnostjo in natančnostjo, kakor se je prej učila v šoli, je prevzela Danica novo delo in odganjala nepotrebne misli, kaj bi bilo in kako bi bilo, če bi se ne bilo zgodilo to in ono; zakaj izpredela je, da so to prazne domišljije delomrznih ljudi, ki se ne zavedajo svojih dolžnosti.

Ravnotako resno in vneto je vršil Konrad svoje narodne dolžnosti. Takoj po kosilu je hitel k rodoljubni prijateljici Milki na pošto, da se posvetujeta, kako bi se poravnal nepotrební razpor, ki je v toliko nesrečo sveti narodni stvari.

Nadejal se je, da dobi odpraviteljico samo; toda v prostoru, kamor je bil vhod prepovedan strankam in odprt le pismonošu in gospodu Konradu, je že sedel široko krepak mož, ki se je samozavestno oziral po pisarni.

„Gospod Šepec,“ je predstavila odpraviteljica svojega gosta, „poštar v Gabru — gospod Konrad Meglič.“

„Po imenu že znan,“ je dejal poštar in mu podal debelo roko. „Obiskat sem prišel gospodično koleginjo, ki ima tukaj jako prijetno službo in v primeri z menoj skoraj nič dela.“

V BLAZNICI

ROTTA SILVIO

„In v primeri z Vami skoraj nič plače,“ je dejala Milka in vzdihnila, „in Vi prihajate tudi s samimi neprijetnimi novicami.“

„Ni drugače, gospodična; pošta ne prinaša samo poročnih, ampak tudi smrtna naznanila.“

„Premislite, gospod Konrad! Ta mesec se je pobiralo najprej za venec, ker je umrl stari poštni uradnik, ki ga še po imenu nisem poznala; neki drugi, tudi neznan, je šel v pokoj, zato se je pobiralo zopet, da se nagradi, ker je blagohotno naredil prostor mlajšim močem; in sedaj nabira gospod Šepec za darilo tretjemu uradniku, ki bo slavil petindvajsetletnico svojega službovanja. A kaj vse to meni mar! Vsi trije so mnogo premožnejši od mene.“

„To je vse res, gospodična,“ je dejal poštar; „saj je tudi meni vsega preveč in vse odveč. A kaj hočemo! Nekateri sprožijo take stvari, ker se hočejo prikupiti in priporočiti; vsi drugi pa morajo za njimi, da se ne zamerijo in si ne škodujejo.“

„To bi se moralo vse prepovedati,“ se je jezila odpraviteljica, „ali pa vsaj tako urediti, da bi dajali darila višji uradniki nižjim, ne pa reveži bogatinom.“

„Tako misli večina,“ je dejal poštar, „a izgovoriti si ne upa nihče.“

„Ker ste sami junaki skupaj. Oh!“

„Pred komisarjem bi tudi Vi ne govorili tako. Saj veste, kako zna biti siten. Naj bo vse še tako v redu; ako ni dobre volje, mu ne ugaja. Tudi jaz se ga ustrašim, kadar pride. Ampak dobro ga je treba napasti in imenitno voziti okoli; tako ga pogovorim.“

„In pa kakšnega zajca treba poslati ali srno.“

„Ne vzame, on namreč.“

„Pa gospa. Jaz pa tega ne zmorem.“

„Pet kronc boste pa vendar dali. Za toliko smo se dogovorili pri sestanku.“

„Po dohodkih bi se bili morali dogovoriti, gospod Šepec; potem bi še pet vinarjev ne prišlo name.“

„Tako hudo Vas vendar nismo smeli žaliti. Enake pravice, enake dolžnosti, smo rekli. Nekdo, ki ga Vi tudi dobro poznate in ki rad malo pobaha, je predlagal celo po deset kron.“

„Ali jih je tudi odštel?“

„Samo pet jih je odrinil; za deset se je pa prikupil. Torej, gospodična koleginja, prazen vendar ne odidem, ko sem prišel nalašč zaradi tega prispevka v Podlom.“

„Saj bi se bilo to lahko opravilo s pismom.“

„I seveda; ker imam pa pri Mraku tudi nekaj opravka, sem se potrudil osebno.“ Odpraviteljica se je še nekaj časa ustavljala in jezila in naposled odšla s težkim srcem trdo prisluženi denar, znaten del skopo odmerjene plače.

„Gospod Konrad, zdaj boste pa Vi kaj prijetnejšega povedali,“ se je nasmehnila mladeniču, ko je odšel poštar.

„Premislite, gospodična,“ je dejal Konrad in se prijel za glavo, „še sedaj ne vem, ali pridejo dame k pevski vaji ali ne; še sedaj ne vem.“

„Jaz pridem vsekako.“

„Edina, ki mi je ostala zvesta, edina, ki me razume, ki hoče delati nesebično za narod.“

„Ali že imate dobitke?“

„Ne še. Julka je obljubila, da bo pobirala zanje; a ne vem še, pri čem da smo.“

„Julka je bila pač že pri meni; a ona naj bi rajši sama kaj dala, ne pa samo pobirala. Največji dobiček imajo Mrakovi od vsake veselice; koliko prodajo, koliko potočijo! Mi imamo pa samo delo in trud in vrhutega stroške.“

„Ah, ljuba gospodična, nesebičnost je redka čednost; tem više se mora ceniti. Torej ob sedmih nocoj! Na Vas se zanašam.“

„Ali se tudi jaz lahko na Vas?“

„Popolnoma. In pri veselici, prva četverka in prvi valček je moj. — Mama, dober večer!“ je pozdravil mater poštno odpraviteljico. „Pošto sem prejel, zdaj pa odhajam.“

„Ali je prinesla kaj prida, kakšno denarno pismo?“

„Jaz se že ne spominjam več, kakšna da so denarna pisma. Gospodična Milka mi bo morala enkrat enega pokazati,“ se je smejal Konrad in odhitel po važnih svojih opravkih.

Sami sta ostali mati in hči. Milka je začela tožiti, kako je morala zopet prispevati za neko nepotrebno petindvajsetletnico in kako ljudje kar pobirajo za to in za ono brez ozira na siromake, ki morajo vedno le dajati.

„Samo kavo bova večerjali ta mesec,“ je dejala mati, „in malico lahko opustiva. Oh, da bi bila vendar že tudi ta veselica pri kraju!“

„In ta nesramnost! Julka pobira prispevke za dobitke, in najbrž pride še Mira.“

„Pokliči takrat mene, Milka! Jaz jo odpravim, ker ti si vse predobra. Oh, da bi le še ta mesec ne umrl kak sorodnik ali znanec, ki bi mu morali kupiti venec! — Ali je tvoja obleka že narejena?“

„Pomerila sem jo že. Oh, koliko bo zopet to stalo!“

„In če bo nazadnje vse zaman, Milka! Vse premalo resen se mi zdi tvoj Konrad.“

„Kakšen pa bi bil resen človek v njegovih letih, mama! Star mladenič bi ugajal meni še manj ko mlad starec.“

„Bog daj, da bi se ne motila!“ je vzdihnila mati, ker se je spomnila svojih mladih let, ko je tudi

njej bil ideal navdušen mladenič, iz katerega je zrasel učen in resen mož, tako učen in tako resen, da je njo čisto pozabil. Oh, kako nedosežni so ideali!

Mati je odšla v kuhinjo, Milka pa je sanjerala o svoji bodočnosti, dokler niso prišli vsakdanji ljudje priporočat pisma, oddajat zavitke in povpraševat, če ni že došlo naznanilo o kakšni pošiljatvi ali nakaznica iz Amerike. To jo je hipoma zopet postavilo na realna tla in spomnilo, da je navezana na pisarno in da mora z določeno plačo oblačiti in hraniti sebe in mater in prispevati k vsem narodnim, dobrodelnim, zabavnim in poučnim prireditvam v Podlomu in skrbno paziti, da se ne bo sramoval gospod Konrad pred Julko in Miro in Betko revnejše oblečene tovarišice. Ko je ostala sama, je začela računati in premišljevati, kako bi se mogli še zmanjšati stroški in kako bi se dalo postrani, z ročnim delom kaj prislužiti, in tolažila jo je nada, da bo vsaj po tej prireditvi za nekaj časa mir z narodnimi veseliciami.

„Oh, zakaj se kaj takšnega imenuje veselica!“ je vzdihnila, ko se je oblačila za pevsko vajo.

Te vaje so se vršile v šoli, in navada je bila, da so prihajale pevke pridno in točno in da je bilo treba pevcev iskati po gostilnicah. Pevovodja je moral biti vesel, če je vsaj parkrat prišel vsak pevec k vaji; hujše je bilo, če katerega ni bilo pri nobeni vaji, a je hotel vendar peti pri slavnosti.

Ta večer pa je bila že odbila ura sedem, a niti pevk še ni bilo, ne onih z lepimi glasovi, ne tistih z lepimi oblekami; užitek namreč morajo imeti pri takih slavnostih ušesa in oči. Po vasi je še vabil in rotil in navduševal Konrad trmaste rojakinje; toda spoznal je, da razžaljen rodoljub ne le sam ne podpira narodnih stvari, ampak celo druge odvrča. Takšni sta bili gospodični Julka in Mira; vsaka je obljubila, da pride, če pride tovarišica, in vsaka se izgovorila na tovarišico, da ni prišla.

Milko, ki je bila prišla edina, je spremljal proti domu Konrad ves obupan. Skupno sta se jezila na narodno mlačnost, ki razjeda ves slovenski rod in zlasti še Podlomce, in ne samo moške, katerim se to ne more tolikanj zameriti, ampak celo požrtvovalni, za vse lepo in blago vneti ženski spol.

„Ali sploh zaslužijo ti ljudje, da se človek žrtvuje zanje?“ je dejal Konrad in si je mislila Milka. „Ne zaslužijo,“ si je odgovoril ogorčen, „ampak za narod treba živeti, gospodična Milka. Moje srce bije le za narod — in za Vas seveda.“

In res, žalostno, kako malo se je brigala družba pri Berusu za narodno stvar!

„Novo gostilničarko vpeljavamo,“ so rekli gospodje sodnik, adjunkt, zdravnik, in sedeli trdno, vsi odločni, da ne gredo k pevski vaji, naj jih pride klicat, kdor hoče. Prišel je bil tudi lekarnar s svojo

soprogo in hčerko, in vsi so nazdravljali Danici. Mira jo je zadrževala, kadar je prinesla vina na mizo, in se ji umeknila, da naj sede k njej.

„Preklet hudič,“ se je umikal davkar od druge strani. Naravno, da ni sedla Danica k njemu; zakaj niti vsem moškim niso ugajali njegovi vzkliki, nikar nežnim gospem in gospodičnam. Največjo nepriliko seveda dela ta grda razvada davkarjeva pisatelju, ki čuti bridko, kako se kolne ne samo brez vse potrebe, ampak tudi brez vsakega pravega povoda. Pisatelj se kar trese, kadar nastopi ta človek; zakaj bralci, ki niso zadosti objektivni — in kdo je danes objektivni! — stavijo vse te grehe na pisateljev račun. Po krivici. Če ni mogla navaditi tega moža finejšega vedenja niti zgledna družba dr. Osata, ki se ne izpozabi nikoli, da bi zarobantil, niti gospa davkarjeva sama, ki je odločna žena in ne skriva svojih misli, kako bi ga mogel izpreobrniti pisatelj! Tako se je bati še marsikakih sitnosti v teku naših dogodkov v veliko pohujšanje rahločutnih bralcev. Toda nikar naj se ne jeze; Boga naj zahvalijo, da so boljši od tega davkarja, ali pa naj si mislijo, da jim ga stavi pisatelj v svarilen zgled, kakor stari Špartanci pijane Helote svojim otrokom, da bi jih obvarovali pijančevanja.

V srednjem veku je bilo preklinjevanje pod ostrimi kaznimi strogo prepovedano, in marsikak hraber vitez se je hudo zadolžil zaradi te pregrehe. Da bi se pa preveč ne obremenila posestva, je vložilo nekoč viteštvo na deželno vlado ponižno prošnjo, da naj se to kaznovanje opusti ali vsaj kazni znižajo, češ, da je preklinjevanje tako združeno in spojeno s slabo človeško naravo, da se ga pošten človek nikakor ne more ubraniti; v dokaz naj služi dejstvo, da so prve besede njih otrok, še preden pridejo k pameti, vedno kletev in pridušanje. Davkar Muren, ki je sicer priženil lepo doto, bi bil prišel vsekako na boben, ako bi bil živel v srednjem veku. V sedanjih časih se mu pa, žal! ne more lahko do živenga. Škoda, da nima dr. Osat nanj več vpliva!

„Kako prijetno je pri Vas,“ je dejala gospa lekarnarjeva in pogledala Berusa, ki je sedel na oglu mize, da je lahko iztegnil hromo nogo, in Danico, ki se je zabavala z njeno hčerko; „prijetnejše nego pri Mraku, in lahko bi določili, gospod adjunkt posebne večere, da bi se shajali.“

„Rajši posebne večere, kadar bi se ne shajali, milostiva,“ je odvrnil Bregar.

„Kaj pa tvoja noga, Berus?“ je vprašal zdravnik.

„Kakor da bi jo ščipal s kleščami.“

„Tako je, moj dragi. Zajca ne ujame vsak star lovec, protin pa polagoma vsak.“

„Ah, kaj! To je vse od vode. Pri nas je voda takšna,“ je dejal adjunkt.

„Ali vsaj pijača,“ je dejal lekarnar. „In človek iztakne, če se pri pijači preveč nazaj drži.“

Govorili so seveda tudi o dr. Osatu in delali slabe dovtipe na njegove stroške.

„Samo gospa Radičeva ga rada posluša,“ je dejal adjunkt.

„Kaj ga bo rada poslušala!“ se je oglasil sodnik. „Potrpežljiva je pač in dobrodušna.“

„Kaj pa zahaja tako pogosto v gradič?“ je dejala davkarjeva gospa in pomenljivo namežiknila.

„Res je to. Kaj zahaja?“ je dejala lekarnarjeva.

„Milostiva gospa vendar ne mislite,“ je dodal adjunkt, „da bi mogel dobiti gospod sodnik, še preden je oženjen, tasta, ki bi ga keltski učil!“

Pozno so odšli veseli gostje, ko so se bili poslovili od Danice z zagotovilom, da so se zabavali prijetno in da pridejo kmalu zopet.

Berus je vprašal deklo, če sta dobila psa večerjo, in lezel potem, opirajoč in oprijemajoč se, na mostovž, kjer sta nad stopnicami že stala razkoračena haca in murče, ga pogledovala postrani in nekako milovala, ko jima je sopihal naproti. V spalnici je brlela nočna svetiljka, in v mehki posteljici je spal mali Julček; lahno je rdelo drobno obličje in na smeh se krivila napol odprta ustca v mirnem spanju. Oprezno mu je pokrila oči ramo, ki se je bila odgrnila, poslušal ganjen enakomerno dihanje in tiho kolikor je mogel, legel k počitku.

Danica pa je zadovoljna preštevala izkupiček. Dan se ji je zdel srečen; Ernestu je preskrbel sodnik dela v svoji pisarni, dokler bi ne dobil plače v davkariji, in za Anico je lahko skrbela zdaj sama, na kar je bila posebno ponosna. Bogomirovo pismo ji še na misel ni prišlo več; toliko moč ima denar.

Kakor je pa opravljala Berusova družba Mrakovo, tako Mrakova Berusovo; zakaj vsak greh se kaznuje. Tam sta sedela pri večerji dr. Osat in Bogomir; prvi je govoril, drugi poslušal, Julka pa pri-tajeno zehala. Saj morebiti še Bogomir ni prav razumel učene razprave, kaj li reva Julka! Da jo je nekoliko preziral dr. Osat, je naravno; da je pa to ni posebno bolelo, je pa tudi umevno. A drugih gostov ni bilo, gospoda adjunkta ni bilo. Menda vendar ni zameril, da ni šla k pevski vaji! Kolikrat je bila že pogledala iz veže po vasi gori, po vasi doli; ni ga bilo odnikoder.

„Kje so pa danes vsi naši gostje?“ je prekinila Osatovo predavanje krčmarica.

„Pri Vašem svaku, gospa Mrakova, pri Berusu,“ je dejal Osat, „ali pravzaprav pri novi gostilničarki Danici. Berus se bo kmalu pomladil, boste videli. Star panj se hitro vname in rad gori.“

Neprijetno je dirnilo to govorjenje Mrakovo mater. Rekla je sicer, da bi se krave smejale, če bi se primerilo kaj takšnega; a da ni nemogoče, si je morala priznati, kakor tudi, da bi ne bila stvar zanjo nič zabavnejša, če bi se krave še tako smejale. Dr. Osat, izboren dušeslovec, je takoj spoznal, da je zadel pravo struno. Začel je torej hvaliti Danico in menil končno, da bi bilo častitati pravzaprav obema, Berusu in Danici.

„Julček je tako slaboten,“ je dejal, „da ne bo živel. Kaj čuda, da si želi Berus krepkega naslednika! In tudi to je, da potrebuje mož postrežbe.“

„I kaj pa! Postrežbe potrebuje,“ se je hudovala žena, „postrežnice potrebuje, ne pa soproge, in na smrt naj misli, dedec!“

Da Mrakovi mami ni bilo vseč Osatovo govorjenje, je umevno; bolj čudno je, da tudi Bogomiru ni ugajalo. Razumen človek bi pričakoval, da se bo veselil Bogomir tega cikanja in namigavanja; zakaj če bi res vzel Berus Danico, bi odvezal s tem njega nepremišljene zaveze. A mladi ljudje nimajo stalnih misli in se ne drže logike. Osat, ki je tudi to dobro vedel, je naprej razpletal svoje misli in dokazoval, kako je vse to ne samo možno, ampak tudi verjetno. Vsi poslušalci so se jezili natihem; a kar je Osata zabavalo še bolj, je bilo naporno premagovanje, s katerim so dušili nejevoljo.

Najprej se je naveličal Bogomir, se poslovil in šel.

„Najboljše bi bilo, da jo vzame ta-le,“ je dejal Osat in pokazal s palcem na vrata, skozi katera je odšel učitelj.

„Oh seveda, najboljše,“ je pritrdila krčmarica, malo pomirjena, in umolknila, da ne bi rekla kaj preveč.

„Lekarnar je seveda tudi gori,“ je nadaljeval mirno Osat, „z gospo in gospodično. Skupaj so šli z adjunktom.“

„Temu je tudi treba omesti vse gostilnice,“ je dejala gostilničarka. Julka pa se je obrnila k oknu, da ne bi izdal obraz nejevolje, ki ji je polnila srce. A dr. Osata ni premotila. Po pravilu, da je treba variti železo, dokler je vroče, je pripomnil, kar naj pa med njimi ostane, da je morebiti vendar kaj na tem, kar govore ljudje in ne briga njega nič, da gleda adjunkt za Miro. Potem je prijazno podal roko krčmarici in Julki, ki mu je prižgala svečo, da je šel v svojo spalnico.

Bogomir je bil poskusil doma nekoliko gosti, da se raztrese in razvedri; a takoj se je oglasila iz prvega nadstropja noga gospoda nadučitelja, ki mu je parkrat trdo poploskal in poslal še deklo z opominom, da naj miruje, ker hočejo ljudje spati.

(Dalje.)

Mater Dolorosa.

Zložil Silvin Sardenko.

II. Spev.

Sin se poslavlja.

jezero genezareško
ribiči so vrgli mreže,
a nobena, glej, nobene
mreža ribe ne doseže.

Jezero, življenje naše,
ti zeleni grozd ob gori!
Čolnič plava naš brezskrbno
po kristalnem tvojem dvori.

Kam si skrilo ribe svoje
z biseri nam obložene?
Dolgo noč smo jih lovili —
ulovili pa nobene.

— Jezero sem še bogato
v globočini riboviti,
ribiči pa ste nespretni —
boljši ribič mora priti . . .

Iz Damaska v mesto Ako
šla je trudna karavana;
kakor reka valovita,
od brodovja razorana.

Jezero jim je postreglo:
In napili se velblodi,
potniki pa so počili,
da jih jutro dalje vodi.

— Gora Hebron, nada naša!
Kdaj nam vrneš dan iskren?
Kdaj pokažeš žarko solnce
izza snežnih nam slemen?

Utrudila pot nas dolga,
naveličal nas je mrak.
Glej! prezeble roke naše,
in otrpnjen naš korak.

Karavana, karavana,
mraz in mrak te muči;
koprneš po žarkih gorkih
in po večni luči.

A ne prašaj gore Hebron,
kdaj ta luč prisveti?
Le Kalvarija bi vestno
mogla razodeti.

A še sniva smrtne sanje
daleč za gorami.
Vprašat! bilo bi predaleč.
čakaj! da se vzdrami. —

Čakati pa je predolgo.
In odšla je karavana,
kakor reka valovita,
od brodovja razorana.

Tisti čas je v Nazaretu
Joahimov dom ostavljal
Sin — v slovesu mirnem, toplem
z Materjo se je poslavljal.

Že dan se moj zori!
Od žarkov sevajočih
krvava okna, glej,
kot od solzâ pekočih
objokane oči.

Z ljubeznijo odkrito,
veliko, čudovito
nikjer nobena stvar
ne bo me več ljubila,
kot ti si, Rajskomila,
ljubila me vsegdar.

Ne bom več čul besed
milobnih tvojih, vernih,
a slišal mnogokaj
sirovih in nezmernih,
ko pojdem skozi svet.

Še bodo gnezdo ptice
in svoj brlog lisice
imele kakor prej;
a jaz bom, Mati, tožil:
Kam glavo bi položil
utrjeno poslej.

Temna senca v sobo plava,
kakor slepa s prsti sega;
ko nikjer ni zanjo mesta —
pa globoko v dušo lega.

Kakor s solncem mlada vesna,
kakor z vesno solnce čisto,
dve sta srci se spojili
in trpeli žalost isto.

Upala je kakor Mozes,
upala je brez nadeje,
vendar Mati je prosila
Sina srčno in srčneje:

Še leto vsaj
ohrani Te
moj tihi raj!

Če leto ne,
pa mesec vsaj!
Če mesec ne,
pa teden vsaj
ohrani Te
moj tihi raj!

Ni leta, ni ga tedna.
Ta ura je poslednja,
izbrana vekomaj.
Ustavi srd oblaka,
ko vlije se iz mraka —
ne more več nazaj.

Posekan že je les
za križ Odrešenikov,
spletena krona že
za kralja mučenikov
iz trnovih peres.

Že Oljska gora plaka,
in Cedron kri pretaka
na vrt Getzemani;
Kalvarija tihotno
pa sniva smrt sramotno...
Samo še mene ni!

Molk. Kot v gozdu kadar kanja
golobico zgrabi v hipu:
Par trepetov silnih s krili —
in že v zadnjem mre utripu.

Spet je Mater Simeonov
meč presunil bridkosmelo,
kri je v srcu ji zaplala
in obličje prebledelo.

Kakor noč na morju čarna
ta napoved je skrivnostna,
a umela jo je duša
materinska prebridkostna:

Da moraš iti, vem.
A take smrti vsaj,
moj Sin in moje vse,
ne voli vekomaj!
Besedo si dejal —
in celi svet je stal.
Moj sin! Moj Bog!
Besedo reci spet —
in rešen ves bo svet.

— Da! Bila bi dovolj
le ena jim beseda,
dovolj en žarek sam
iz mojega pogleda
in ena hipna bol.

A kaj bi svet govoril?!
Saj ni veliko storil:
le „bodi!“ je dejal —
in svet je bil odrešen.
A jad še ni utešen,
ko ni ga sam prestal.

Ko bom na križ razpet,
oblit od krvi čiste,
pokleknejo pod križ:
Zahvaljen bodi, Kriste,
da si odrešil svet!

Ne vsi! A milijoni,
pod križem se jih skloni!
Če križa ne bi vzel,
stoteri komaj vdano
stopili bi za mano —
še bolj bi svet me klel.

Tam pod oknom v oleander
dvoje ptic je priletelo;
veje v okno so zadele,
kakor jok je zazvenelo.

Pa sta v rožni grm zbežali
— roža se je z veje vsula —
prva zgoraj, druga spodaj,
prva pela, druga čula.

Tožna pesem! A kateri
ptici je pri srcu huje?
Ali tej, ki pesem poje?
Ali oni, ki jo čuje?

Grozen konec! Ali kóga
bolj pretrese bolečina,
ko bo križ na gori dvignjen?
Ali Mater? ali Sina?

Če mora Sin trpeti,
če moraš ti umreti,
še Mati gre trpet,
še jaz naj grem umret!

— Trpeti ti je dano,
a ne umreti z mano!
Ko šel človekov sin
po trnovi bo poti,
ti pridi mu naproti —
nedolžni cvet edin.

Kako naj tvojega
trpljenja dan izvem,
v samoti sama tej,
zakrita vsem ljudem?

— Ko tretja ti pomlad
Veliko noč oznani,
ko smokev tretjikrat
zacvete na poljani —
pohiti z rodnihi trat!

Sedaj jih sam ostavljam
in tebe blagoslavljam
in tiho krajino.
Mir tebi, žena, bodi!
Naj Oče milo vodi
ločitev najino.

Izpremembra neizprosna!
Kaj je rekel? Žena! Žena?
Vedno bila sladka Mati,
danes žena — zapuščena.

Vez je sveto, vez družinsko
strl z imenom enim samim.
Kje so rajski vsi trenutki?
Tiho! Več jih ne predramim.

In na prag ga je spremila.
Dalje mogla ni od hiše:
Hujša bol na tihem plaka,
kakor v grobu in še tiše.

In odhajal je brez spremstva
po soteski ezdreolski;
griči v zarji so žareli,
kot makovi rujni poljski.

Z Njim je skrito šlo božanstvo
in uboštvo mirnovdano;
drugega ni vzel od doma
nego krilo celotkano.

Glej, Gospod nebes in zemlje —
pa gre služiti svetu vsemu.
Glej, nobene nima stvarce —
pa vse stvarstvo last je Njemu.

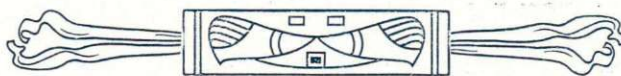
Rodna okna, rosna okna
zrla so za Njim s solzami,
kakor zrla bi za solncem,
ki zahaja za gorami . . .

Nazaret, o Nazaret!
Nisi znal:
Stvarnik sam je vrsto let
v tebi kraljeval?

Nazaret, o Nazaret!
Kdo je kriv,
da tvoj Kralj odhaja v svet
mimo zornih njiv?

Nazaret, o Nazaret!
Kak si nem —
Ustom tvojim ni besed,
ni solzâ ni očem.

(Dalje.)

Mladosti.

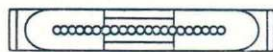
Zložil Vek. Remec.

Izgini, noč, vsa žalost v večnost vtoni,
veselja, žarke luči duša hoče —
k trpinu v blesku zore vzhajajoče,
mladost, kraljica mojih dni, se skloni!

Po tvojem zlatem čaru milijoni
iztezajo roké trepetajoče,
s teboj srce prepeva in se joče
in hrepeni po sreči — tvoji kroni . . .

Glej, moja duša mračno je svetišče,
v katerem up kot drobna luč trepeče,
da v njem še težji je, temnejši mrak!

A v žaru sanj, ki duh jih v tebi išče,
up zaplami in v solncu tvoje sreče
je jasen cilj moj, lahek moj korak!

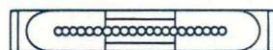
Vagabund.

Zložil G. Koritnik.

Na bledih ustnah mrzel smeh
in v duši ogenj in bolesi —
postavil sem si dom na cesti
kot kralj na zraku in smeteh . . .

Božanski nektar oživi
cvetoči vrt ljubezni sladke,
poljubljal bom obraze gladke
cesarskih kronic brez strasti.

In še šaljivec bom postal,
ustavljal bom ljudi ob cesti,
pel pesmi o ljubezni zvesti
in vzorih čistih kot kristal . . .

ZIMA V GOZDU

F. STELE

Črtice o belokranjskih hajdukih.

Spisal Leopold Podlogar.

(Konec.)

Omenili smo že, koliko kvare je naredilo hajduško nasilstvo kostanjeviški okolici in mestu samemu po poročilu samostanske kronike iz l. 1684. Kakih petdeset let pozneje pa je imel tudi sam utrjeni samostan mnogo prestati od roparjev. L. 1736. dne 29. julija ga je napadla v večernem mraku roparska tolpa, broječa 40—50 šumberških hajdukov. Vodil jih je turški vlah Hasan Bišič. Poročilo kaže, da tudi samostanski ljudje niso rok križem držali, ampak se hajdukom krepko postavili v bran. V boju sta bila umorjena dva redovnika. Zadet od dveh krogelj, je obležal pri korskih stopnjicah o. Sigismund Žigan in smrtno ranjeni o. Evgenij Jurič je umrl zadnjega julija. Iz poročila posnamemo, da so kmetje in meščani prihiteli samostanu na pomoč. Med ranjenci so zabeležena imena Matija Zvertnig, Mihael Purger, Matija Klemenčič, Ivan Lužar in druga. Smrtno ranjenih je bilo sedemnajst, drugi so bili bolj ali manj poškodovani. Ko so bili hajduki naredili „red“, so začeli ropati. Ulomili so v 25 sob, v vse omare, škrinje, in pobrali, po svoji navadi, kar se je dalo odnesti. Česar ni bilo mogoče pograbit, so razbili; tudi cerkvi niso prizanašali. Ob dveh čez polnoč so bili gotovi. Poleg uropanega blaga so odnesli seboj tudi dva usmrtena tovariša. Pri Bihaču so se ustavili in delili plen. Ker so bili

nekateri s svojim deležem nezadovoljni, jim je vodja še tisto odvzel in velel radi upornosti nekaj ljudi posekati. Zavaljo te njegove samosilnosti so ze zoper njega zarotili in ga zavrtno umorili.¹⁾

Samostan si je iz prestane nesreče kmalu opomogel. S pomočjo dobrotnikov iz višjih plemskih rodovin, se je v kratkem dvignil do prejšnjega blagostanja. Hajdukom to ni ostalo prikrito in po preteku enega leta so zopet obiskali samostan. Udreti so nameravali, ne kakor leto prej, s silo, ampak z zvižajo. Poslali so enega izmed tovarišev, da bi se preoblečen utihotapil v samostan in jim ponoči odprl. Pogumno je odšel, a pota mu so bila malo znana. Preoblečen v samostansko obleko je pregovoril nekega kmeta, menda iz Ošterca, da ga je peljal pred samostan. Ko vse potihne, pokliče vratarja, ga umori, mu vzame ključ, obleče njegov habit in za vrati mirno čaka prihoda tovarišev. Kmalu začuje njihove stopinje in trkanje in jim odpre.

Ko ti med vrati zagledajo namesto tovariša meniha, mu koj eden glavo odseka. Toda v hipu spoznajo roparji glavo svojega tovariša; nepopisen strah jih obide, poberejo njegovo glavo in puste

¹⁾ Dimitz, G. Kr. IV., 59. Argo 1895. 206—207. Hoff, Gemählde vom Herzogthum Krain, II., 81.

samostan v miru. To dogodbo nam predločuje slika pred velikimi samostanskimi vrati, slikana na zid. Zgornji del podobe nam kaže Marijo z Detetom Jezusom, spodaj na desno neko božanstvo z glavo roparja v roki; telo njegovo leži zdolaj v kuti; poleg je drug ropar z mečem, s katerim je preoblečenemu odsekal glavo. Pod podobo čitaš napis sledéče vsebine: ECCĒ / IANVA / COE LI / NON / FVRES / NEC / VALLACHĪ / NEQVE / LATRONES / AST IVSTĪ / INTRABVNT / IN / EAM. (Glej vrata nebeška! Ne tatje, ne vlahi, ne roparji, ampak le pošteni pojdejo skozi.) Kronografikon nam pokaže letnico 1737, v katerem se je izvršil opisani drugi napad na samostan.¹⁾ Zapustivši samostan, so jo udrli proti Šent Jerneju, kjer so nameravali obiskati ondotnega župnika. Ob pravem času so jih Šentjernejčani zapazili in začeli plat zvona biti. Roparji se, to čuvši, obrnejo proti Pleterjam, kjer so imeli jezuitje svoj samostan.²⁾ Poskusili so tudi tu, a menda z enakim uspehom kakor v Kostanjevici in v Št. Jerneju. Pregnani izpred Pleterij so napadli vas Javorovico in se od tam podali mimo cerkve sv. Jedrti v svoja domovja.³⁾

Mrtvaška knjiga na Vinici poroča, da je bil dne 11. septembra 1775. pokopan „ad criptam“ Jurij Kočevjar, vikarij, v 43. letu starosti. Padel je kot nesrečna žrtev hajdukov. Prišli so ob belem dnevu mimo cerkve po župnijskem vrtu pred župnišče. Ko je župnik zapazil roparsko tolpo, se je naglo skril v peč, kaplan se je vrgel raz okno na tla in bežal na polje in se tam zaril v proso. Le vikar, ki je imel stanovanje nad cesto, je zaslišal ropot še-le tedaj, ko so začeli ljudje upiti. Radoveden, kaj je zunaj, pride na hodnik in pogleda na prosto. V istem trenutku ga zapazi eden izmed roparjev in ga ustrelj. Viničani si niso upali napasti roparjev deloma iz strahu, da se ne bi le-ti maščevali na ta ali na oni način, deloma zato, ker so bili prepričani, da je med roparji precej našemljenih vaščanov. Nemoteni so opravili svoje delo v župnišču in odšli Bog zna kam.

Leta 1776. so napadli hajduki Kočevje. Mesto so izropali in ustrelili soprogo mestnega glavarja. Skrajna predrznost, da so si upali napasti mesto, je zdramila gospodo v Ljubljani; poslali so v Kočevje vojake, da bi preiskali v okolici goste šume. Z veliko vnemo so jim pomagali meščani in okoličani, a ves trud je bil zastonj. Vojaško poveljništvo je sprožilo originalno misel, rediti močne pse, kakor jih imajo na Krasu in na Koroškem, da jih v slučaju napada izpuste. Ta poskus se jim ni obnesel; vkljub tej

varnostni odredbi so se priklatile tja in sem do Kočevja in celo v Kočevje hajduške čete,¹⁾ ki so vznemirjale neprestano celo kočevsko okolico.

Zelo pogosti so bili hajduški obiski v začetku 19. veka. Od višjih oblasti so prihajala zlasti na župnišča navodila, kako se zavarovati pred napadi roparjev. Nasvetovala so ta navodila razne varnostne odredbe. Sledeč jim, so dali župniki narediti pri vseh oknih v pritličju in prvem nadstropju močno železje, strelne line, kakršne še danes opazimo na gradovih, in so utrdili glavna vrata tako, da jim ne bi prišla sekira do živega.

V začetku 19. stoletja, tako pripoveduje živa ljudska govorica, so prišli roparji v Stari trg pri Poljanah, ravno ko je zvonilo poldne. Šli so skozi trg v vas Močile in se podali naravnost v hišo starega bogatina, vaškega sodnika Štrbenca. Družina je bila ravno pri južini, ko so vstopili roparji. Vodja ukaže gospodarju, naj prinese ves denar in vse dragocenosti, kar jih ima, drugače da postreliti njega in vso družino in mu zapali hišo. Brez ugovora jim prinese Štrbenc, kar so zahtevali. Medtem so se zbirali tržani okoli hiše svojega sodnika. Hajduki, nič dobrega sluteč, so si vzeli za varstvo svoje kože župana samega. Ko jim je zahtevano izročil, so ga deli v svojo sredo in odkorakali z njim proti Kolpi. Mnogi zbranih se jih ni upala napasti, bilo jih je preveč in poleg tega so se bali za Štrbenca, katerega bi bili roparji koj ustrelili, ako bi se bil drznil kdo nanje streljati. Župan je moral z njimi preko Kolpe in šele potem, ko so bili popolnoma na varnem, so ga izpustili.

Tudi župnišča niso pozabiti. Večkrat so drzno potrkali na vrata, poskusili s silo, a železna vrata so jim povedala, da jim je vstop zabranjen. Leta 1805. se jim je vendar posrečilo ulomiti skozi vrata na dvorišče. Začutil jih je hlapec, ubil s puško enega hajduka, a kmalu je ležal sam v krvi na tleh. Roparji so udrli v župnišče. Župnik se jim je bil skril v nalašč zato pripravljeno skrivališče pod streho proti dvorišču, kaplan pa jih je dočakal v svoji sobi. Ko niso dobili v roke župnika, so obiskali njegovega pomočnika. Mirno jih je sprejel v svoji sobi in jim očital njih pregrešno dejanje. „Pridigo si prihrani za nedeljo, to ni za nas. Denar sèm in povej nam, kje je debeli gospod in kje ima denar. Včeraj je vzdignil precej denarja, ki ga ne potrebuje. Le urno odpri tudi ti svoje predale in nam izroči, kar hraniš pod ključi.“ Kaplan odpre svojo miznico, vzame iz nje pest srebrnega denarja, ga vrže na mizo, rekoč: „Tukaj imate moje imetje v denarju, župnika si pa sami poiščite.“ Toda roparji z nje-

¹⁾ Argo 1895, IV., 207.

²⁾ Od leta 1595. (izročilna listina je izdana dne 29. novembra) do l. 1773.; od l. 1899. je last kartuzijanov.

³⁾ Bleiweis. Novice, 1883, 101. Hoff, Gemählde von H. Krain, II., 81—82.

¹⁾ Letopis M. Sl. 1874, 93.

govim denarjem niso bili zadovoljni. „Hitro gospod suhač, le še kam posezi, tako reven menda vendar nisi!“ Tako se zahvalijo siloviteži za izročeni jim denar. Kaplan jim zatrjuje, da nima več, a oni mu ne verujejo in ga silijo, naj urno da, kar še ima. Ko se gospod ne gane, zakriči vojvoda hajduški: „Vrag ti! Odščipnite mu kos mesa, masti tako nima ta suhač!“ In ubogega duhovnika so se lotili s kleščami in ga suvali. Ta ni črnil, hrabro je pretrpel vse prizadete muke. Kar začne biti plat zvona. Cerkvnik je bil prišel k župnišču, treba je bilo iti k bolniku. Ko začuje ropot v župnišču, hiti v zvonik in pozvoni. Kmalu je bil ves trg in sosednje vasi na nogah. Roparji so vedeli, da bo ljudstvo s silo branilo svoja duhovnika in ker jih ni bilo veliko, so se urno odpravili na odhod. Komaj pridejo na dvorišče, zagrmе puške. Branili se niso, urno so se spustili v beg; padel jim je en tovariš in ta je bil domačin, njih vohun, ki je zanje vohunaril po terški in poljanski dolini.¹⁾

Na Tančji gori v dragatuški župniji so zidali l. 1805. cerkvico v čast sv. Ani; do tedaj je stala na onem mestu le majhna kapelica, posvečena isti svetnici. Graščak iz Turna je kupil mali zvon. Komaj je bila cerkev dodelana, so jo hajduki oropali. Ukradli so tudi zvon in ga prodali daleč doli nekje na Hrvaškem. Po naključju je prišel v oni kraj berač, ki je bil slepec; doma je bil iz Tančje gore. Ko je slišal zvon, je vprašal ljudi, kje so ga kupili. Povedali so mu, da so ga prodali tuji možje za prav nizko ceno. Beraču se je zdelo, da ima enak glas onemu, katerega je čul doma v Dragatušu. Domov prišedši pripoveduje o tem zvonu. Domačini dobijo par mož, ki odidejo na Hrvaško. Prišli so v vas, katero jim je napovedal berač, in spoznali, da je zvon prav oni iz Tančje gore.²⁾

Nastopila je doba francoske okupacije. Francoski vojaki so se doselili tudi v Belo Krajino; ti in francoski orožniki so skrbeli za red in varnost. Hajduštvo se je res nekoliko omejilo, a popolnoma iztrebilo, kakor se rado trdi, se vendar ni. Navajam le nekoliko slučajev, ki se omenjajo v sodnijskih listinah, hranjenih v stari sodnji na Krupi.

V noči od 21. do 22. majnika l. 1812. so se klatili roparji po semiški župniji. Napadli so več hiš; na Rebri so ranili kočarico Katarino Vovk in ji odnesli ves denar v znesku devetih goldinarjev. Orožniki so kmalu zvedeli za klateže, šli so za njimi proti Rebri; a ti so se urno umaknili čez Gorjance in šli proti Kostanjevici. Na poti so zadeli na nočne čuvaje, s katerimi so se spoprijeli in premagani odbežali.

Dne 3. junija 1812 so izropali Vimolj in ubili enega kmeta z imenom Marko Ribič.

Dne 27. julija istega leta je jahal Matija Kukar iz Dolenje vasi pri Črnomlju na Bosiljevo. Pri Hrastu blizu Vinice so ga napadli roparji, vzeli so mu konja in 300 goldinarjev.

V noči od 20. do 21. aprila l. 1813. po polnoči je vlomila tolpa roparjev v cerkev sv. Kozma in Damijana na Krki. Razbili so darilno puščico, odnesli cerkveni denar, cerkveno posodje in obleko. Vlomili so natihem in dokončavši delo zapustili Krko proti jutru, ko so ljudje ravno vstajali. Sodeč po njih obleki so jih imeli ljudje za graničarje, t.j. šumberške Uskoke.

PORTRET

PROF. LEVIČNIK

L. 1813. dne 15. majnika je napadlo 21 tolovajev župnišče v Kuničah na Hrvaškem. Ko je župnik zaslišal razgrajanje roparjev po dvorišču, je poskušal ubežati skozi okno v trtje. Hitro so ga opazili, in boječ se hajduških pušek se je vrnil župnik v svoje sobe, iz sob na hodnik in je iskal tam primerne skrivališča. Ko sliši, da prihajajo po stopnjicah do njega, skoči naglo v blizu stoječo kad za zelje. S svojim skokom je povzročil močen ropot in koj jim je bil v rokah. Mučili so ga nečloveško. Najprvo so zahtevali od njega denar; ko jim je dal, kar je imel, niso bili zadovoljni in zahtevali, naj jim izroči vse. Ko je zatrjeval, da nima več, so ga skopili, in

¹⁾ Dom in Svet, 1895, 35—37.

²⁾ Pisana kronika dragatuške župnije.

po izvršenem nečloveškem dejanju mu je prerezala ali prevrtala neka hajduška žena, ki se je napada udeležila, pestnice in preteknila skozi nje zvito beko; tako so ga peljali proti Kolpi, da ga tam utope. Celo pot silijo vanj, naj jim izroči ves denar, a ko jim gledaje gotovi smrti v oči zatrdi, da nima več, ga puste, polomivši mu prej še obe nogi v kolenu. Omenjena nečloveška žena je bila po ljudskem izročilu Marindolka. Prišla je njena zadnja ura; celih štirinajst dni je umirala, in ko so se poleg napol mrtve ljudje čudili, da ne izdahne, je zbrala še poslednje moči in izpovedala, kako se je v družbi hajdukov pregrešila nad kuniškim župnikom. V zadnjih izdihih je še ponavljala: „Znam, da mi ljudska nevolja ne da umreti.“

Ista tolovajska četa je napadla isto noč bližnjo vas Prilišče, izropala tri bogatejše hiše in umorila dva kmeta.

Leta 1814. dne 12. aprila so napadli vas Toplice; pokradli so veliko; napadli so tudi župnišče, a ker niso mogli udreti, so ukradli župniku Matiju Štine osemletnega konja, ga osedlali in mimo župnišča odgnali proti Črmošnjicam.

Velikonočno soboto l. 1815. so obiskali hajduki mlinarja Jožefa Kraševica na Butoraju. Pospravljali je ravno pred hišo za praznike, ko ga primejo. Vržejo mu vrv krog vrata in ga strašijo, da ga obesijo, če jim ne izroči za konje izkupljenega denarja. Peljal jih je v svojo sobo in jim izročil 157 gold. Zadovoljni s plenom, začnejo pobirati obleko, jedila in odneso tudi jerbas z velikonočnimi jedili. Žalostna je obhajala pretepena družina velikonočne praznike.

Ne dobra dva meseca potem so isti hajduki na grozen način umorili mlinarjevega sorodnika Nikolaja Babiča, župnika na Vrhu pri Poljanah. Mrtvaška knjiga te župnije poroča o tem dogodku nakratko: „1815. die 21. Maii Nicolaus Babič e Lukovdol, parochus in Verh a latronibus in domo parochiali media nocte octo vulneribus partim disectus, partim traiectus est. Sepultus a Ioanne Perše, parcho e Stari Trg penes Poljane.“ Ljudje pripovedujejo, da je bil umorjeni župnik precej bogat in da se je vedno bal napada hajdukov. Na večer pred usodepolnim dnem pride v župnišče kmetska ženica in pripoveduje družini, da je šla mimo Sabetiške šume in tam čula glasno govorjenje. Radovedna, kdo je tam, se plazi bliže in v gosti šumi zapazi celo trumo divjih mož, ki se pogovarjajo, da napadejo nočejšnjo noč župnika na Vrhu. Župnik, to čuvši ni ženi nič verjel, ampak ukazal hišni: „E, to je ništa! Kruheca bi rada, daj ji in naj odlazi!“ Ženica je odšla, in komaj so pogasile v župnišču luči, prilo-mastijo pred župnišče roparji. Razsekali so vežna vrata in udrli v župnišče. Župnik se je bil naglo

skril, a v malem župnišču so mu bili koj na sledu in so ga strašno razmesarili. Zaželenega denarja pa vendar niso dobili. Ko je bila odšla omenjena ženica iz župnišča, je poklical župnik k sebi sorodnico, malo deklico iz Lukovdola, in ji izročil zavitek, naročujoč ji, naj ga nese domov in spravi za nekaj časa v svoji skrinji in kadar ga bo zahteval, naj ga prinese nazaj.

Sum je letel na Marindolce; poslali so nekaj vojakov, ki so natanko poizvedovali in nekaj izmed Bojančanov odvedli v Karlovec.

Dne 16. junija je dobil butorajski mlinar Kraševic in njegova sorodnica, Kovačič, ki je služila na Vrhu za hišino in bila ob umoru Babiča ranjena, povabilo v Karlovec, da bi tam ogledala osumljene osebe in morda med njimi spoznala katerega izmed napadalcev. Šest izmed njih je bilo spoznanih in ustreljenih.

Župnija na Vrhu je bila radi ponavljajočih se hajduških napadov ena najnevarnejših. Težko so dobili višji pastirji duhovnikov, ki bi si upali nastopiti nevarno službo. Po onem napadu na Babiča so napravili na Vrhu v župnišču železja pri vseh oknih v pritličju in zgornjem nadstropju. Iz prvega nadstropja na prosto nad glavna vrata so držale strelne line, narejene po načinu strelnih lin, ki se nahajajo še dandanes po starih gradovih. Dušni pastirji na Vrhu so se čutili vedno v nevarnosti. Ko so krog l. 1840. in 1850. rogovilili hajduki po vrhovski okolici, niso spali več v župnišču, ampak v zvoniku, pod zvonovi ali nad zvonovi so imeli svoja ležišča. O vrhovskem župniku Zadniku, ki je služboval od l. 1860. do l. 1872. se pripoveduje, da celih dvanajst let ni spal niti enkrat v župnišču, ampak vedno v zvoniku.

Leta 1861., ko se je raznesla govorica, da bodo župnišče izropali, je najel za par mesecev celo lovce iz Rudolfovega.

Leta 1816., v noči med 27. in 28. majnikom, je udrlo na Jugorju pri Metliki kakih deset roparjev v gostilno Ignacija Štublar. Grozno so razmesarili njega in njegovo ženo; pobrali vse, kar sta imela v gostilni; odnesli so v sodcih tudi vino. Vodja jim je bil znani Dušan; njegovi drugovi pa so bili ubežniki iz slunjskih ali ogulinskih regimentov.¹⁾

Leta 1817. so napadli roparji Jožefa Ressler, gozdarja v Pleterjah. Jahal je ponoči od Rudolfovega domov, kamor je bil šel po denar za delavce. Ustavili so ga in zahtevali denar in konja. Denar jim je izročil, konja pa ne. Zatrjeval jim je, da pozna njegovega konja vsak človek v okolici in da jim bodo prišli po konju najprvo na sled. Dali so se

¹⁾ Sodn. listine na Krupi.

pregovoriti, pustili so mu konja in se zadovoljili z denarjem. Tri dni po tem dogodku je začel Ressel v pozni večerni uri trkanje na vrata. V strahu je bil, da so ga posetili roparji; oborožil se je in stopil pred glavna vrata in vprašal, kdo je zunaj in česa želi. Povedali so mu, da so oni možje, ki so mu pred tremi dnevi vzeli v gozdu denar, pa ga pri tem niso spoznali. Tekom treh dni so zvedeli o njegovi osebi, katero zelo spoštujejo, in mu vračajo denar v zahvalo, da jih ni zasledoval. V trenutku, ko odpre vrata in prime za zavitek, začuje silen ropot v svoji spalnici. V mnenju, da so ga roparji prevarili, urno zaklene vrata in hiti v spalnico, a tam ne najde roparjev, ampak zapazi, da se je udril ravno nad posteljo strop, ki bi ga bil uničil, da ni bil zapustil svojega ležišča.¹⁾

Leta 1821. v noči od 19. do 20. oktobra so vlomili v osilniško župnišče in odnesli denarja, zlata in srebra, v vrednosti 1200 gold.²⁾

Leta 1825. so prišli okrog Božiča kranjski trgovci v Semič po vino. S posestniki blizu nekdanjega Felkočgrada so se pogodili za ceno. Vino je bilo že odmerjeno, pili so „likof“ in ravno šteli na mizo denar, kar uderejo med vesele barantače hajduki. Do boja sploh ni prišlo. Roparji so pograbili z mize denar, potem pa urno odšli proti Krupi. Prestrašilo jih je bilo zvonjenje iz Semiča in od Sv. Duha. Ljudstvo je zvedelo za nenadni napad in s tedaj navadnim znamenjem sklicalo ljudi na pomoč. Ob tej priliki so bili roparji vlomili tudi v semiško cerkev in odnesli iz cerkve poleg drugega tudi monštranco in jo prodali nekje doli na Hrvaškem. Neki Semičan je prišel tja na svojem trgovskem potovanju, jo je spoznal, kupil in prinesel nazaj. Monštranca je v rabi še danes.³⁾

Na Vel. Šmaren l. 1826. ob devetih zvečer je udrlo trinajst oboroženih tolovajev v Kočevje. Napadli so mestno hišo, ugrabili iz blagajne 971 gold. v zlatu in srebru, papirnati denar so parazmetali po tleh. Ustrelili so ženo mestnega sodnika.⁴⁾

Leta 1827. dne 19. avgusta proti deveti uri zvečer je prišlo v Lukenjski grad pri Prečini 16 roparjev. Prišli so od kočevske strani, v kočevskih gozdih so bili zgrabili nekega oglarja, da jim je kazal pot. Okrog poldne tistega dne se ustavijo pri cerkvi sv. Petra nad Sotesko, kjer se glede napada natančno dogovore. Preko Soteske, Polja in Straže jo vdarijo proti gradu, kamor dospejo krog devete ure. Nekoliko mož ostane pri vratih za stražo, drugi uderejo z vodjo v grad. Lastnik gradu, pl. Fichtenau, se je mudil

slučajno z gospo in malim sinčkom v Ljubljani. V gradu so našli le nekaj poslov in dva grajska uradnika. Na brambo niti mislili niso. Uradnika sta ravno večerjala, ko vstopi prednjo harambaša in zahteva, naj mu izroči denar. Naglo vstaneta, odpreta blagajno, katero hajduki izpraznejo; njihov vodja pa se vsede k mizi in naglo použije ostalo večerjo. Poleg denarja, okrog 800 gold., odneso vso srebrnino, zlatnino in namizno opravo. Med ropanjem sede harambaša h klavirju in igra vesele melodije. Z ropom gotovi, prineso na dvorišče najboljšega vina, zakurijo velik ogenj in popivajo. Okrog enajste ure odrinejo proti Vavtvasi. Med potjo zadenejo na stražnike in se spoprimejo z njimi. Padli so štirje stražniki in neki kmečki mladenič, ki je po naključju zraven prišel; izmed roparjev je obležal le eden.¹⁾

Leta 1829. so se klatili razbojniki po šentjernejski okolici. Po vaseh so ropali in odnesli vse, kar so dosegli. Napadli so kneza Auersperga v Veliki vasi. Dan prej so poslali v Krško pismo, z opominom, naj pripravijo za naslednji dan jedi in pijače za trideset mož, zraven pa še precejšnjo vsoto denarja, sicer se jim zna slaba goditi. V velikem strahu pričakujejo Krščani prihoda gostov, ki so se povabili sami. Vse zastražijo, a roparjev ni. Ob dveh po polnoči prijaha sel iz velikovaške grajščine s poročilom, da so vlomili roparji v graščino in smrtno ranili grofa. Nepopisen strah je popadel Krščane in v grozi so pričakovali, da sedaj pa sedaj prihrume roparji tudi nadnje. A ni jih bilo, bodisi da so se bali lahonov, ki so ravno tedaj kopali strugo Stare vasi do Skopic, bodisi da so bili le nalašč hoteli malo postrašiti meščane. V istih dneh je ta tolpa mnogo grajščin napadla in izropala. Deželna vlada je poslala nadnje stotnijo vojakov s poveljnikom Fügnerjem, ki je bil večkrat od roparjev ranjen in je umrl v Krškem l. 1854.²⁾

Sredi XIX. stoletja se je klatilo vse polno roparskih družeb po Belokranjskem. Njihovi glavarji so sedanjim starčkom dobro znani po osebi in dejanjih.

Po kočevski strani je strašil zloglasni Roša.³⁾ Veliko grozodejstev se njemu pripisuje. Razpisana je bila nagrada na njegovo glavo, iskali so ga vojaki in domačini dolgo brez uspeha. Slednjič so ga vendar dobili v pest. Bil je obešen blizu Predgrada na hribu, ki nosi ime Vešnik (Galgenberg). Ker so oblasti sumile, da je mnogo Poljancev bilo udeleženih pri njegovih roparskih pohodih, so šli istega dne vojaki

¹⁾ Hrovat, Novom. okrajno glavarstvo, 40—41. Costa, Reiseerinnerungen aus Krain, 112—113.

²⁾ Lapajne, Krško in Krčani, 56—57.

³⁾ Hauffen, Sprachinsel Gottschee 103. Poleg imena „Roša“ je bil znan še pod imenom „Mihor.“ Držal se je vedno v obližju Poljan.

¹⁾ Slovenec l. 1907., št. 11.

²⁾ Letopis 1874., 93—94.

³⁾ Semiska župnijska kronika.

⁴⁾ Letopis, M. Sl. 1874, 93.

od hiše do hiše in s silo tirali vse Poljance na kraj obešenja, da bi jim bil nesrečni Roša za svarilni zgled.

Za Rošo najbolj prosluli hajduški vodja je bil neki Bavbec, doma iz Tančje gore. On ni končal na vešalih, ampak so ga ubili kmetje pri nekem napadu v Dobličah. O njem se pripoveduje, da je po nekem ropanju peljal svoje tovariše na logarski hrib v cerkvico sv. Duha. Tam začno klati ugrabljene jance in jih peči. Precej vinjen, vzame Bavbec ovčja čreva in jih obesi sv. Eliju na vrat; široko se vstopi predenj in začne uganjati svoje burke: „Preljubi Ilja, če bi na poljanskem gradu vedeli, da sem danes ukradel tolstega janca, koj bi me prijeli in me priklenili k tistemu sramotnemu kamnu in mi obesili to-le lepodišečo pasico krog vratu. Gospoda za to ne ve, pa jo nosi ti, dragi Ilja, namesto mene, saj se je ne braniš, kakor je videti.“¹⁾

Od Vinice do Metlike je strašil v istem času drug znameniti hajduški vodja, o katerem se primeroma največ govori. Ta zloglasni hajduk je bil Jožef Udmanič. Zibel mu je tekla v Draganičih onkraj Karlovca. Še mlad je prišel med vojake in se povspel do časti častnika. Vsled nekega lahkomišljenega dejanja je zapadel smrtni kazni. Dobro vedoč kaj ga čaka, je pobegnil srečno iz ječe in šel med hajduke. Zelo nevaren je bil gradovom in župniščem; ni rad rabil sile, ampak veliko rajši zvijačo; marsikatera se mu je mojstrsko posrečila. Pisal je, da navedem samo en slučaj, župniku svetonedeljskemu blizu Samobora, naj mu pripravi en tisočak srebra, sicer se mu bo slaba godila. Napovedal mu je dan in uro, kdaj pride po denar. Župnik dobi iz Zagreba vojakov in jih postavi na stražo. Dolgo čakajo Udmaniča, a ga ni od nikoder. Ob napovedani uri pride krst; boter in botra prineseta v župnišče otroka k zapisu. Ko župnik odpre knjigo, da bi vpisal krščenca, odgrne preoblečeni Udmanič v naročju celo kopico nabrušenih nožev in napolnjenih samokresov. Brez ugovora mu izroči župnik denar in da napreči na zahtevanje svojo kočijo, v kateri ga odpelje daleč iz župnije. Več sličnih dogodeb se čuje o Udmaniču med Belokranjci. Vse ga nam slikajo kot hajduka, ki ni rad prelival krvi, rad pa grabil grajščakom in bogatinom, a še rajši delil denar med siromake. Kakšen je bil njegov konec, se ne ve; ljudje pripovedujejo o njem različno. Eni trdijo, da je bil ujet in obsojen v dosmrtno ječo; drugi, da so ga ustrelili, tretji, da je zgorel v neki koči, katero so njegovi preganjanci zapalili in zastražili, da jim ni mogel uiti. Raznih pravljič o Udmaniču je toliko, da se mora človek čuditi; starejši ljudje se radi pohvalijo, da so ga

večkrat videli, ko se je potikal okoli Podzemlja in Gribelj in v lozah od Adlešič, Gribelj in Bojancev proti Črnomlju.

Ob istem času se je potikal okoli Vinice neki Saro. Bil je rojen Hrvat in je študiral v Zagrebu. Dovršil je osem srednjih šol, pri maturi pa je padel; popustil je učenje in šel med roparje in v kratkem postal roparski vodja. O večjih ropih in pobojih Sarovih ni slišati med ljudstvom. Kradel je po hramih vino in po hlevih ovce. Držal se je večinoma v neki gostilni blizu Vinice; gostilničar mu je dajal prenočišče in v zahvalo za to je dobil po vsakem ropanju en del plena. Nekoč je napadel Saro s svojo bando malo grajščino blizu Severina. Grajski so se dobro branili; Saro je obležal mrtev pod grajskim zidom, star komaj 26 let; nekaj njegovih ljudi so polovili in jih vtaknili v Zagrebu v ječo.

V Perudinah, v župniji viniški, je živel v začetku druge polovice XIX. stoletja zloglasni hajduški vodja z imenom Skradnji. Napadel je s tovariši neko gostilno na Vrbovskem; moške so podavili, ženskam pa so porezali prsi.

Ceste iz Karlovca na Dolenjsko so bile silno nevarne. Zarasli gozdovi so bili najboljše skrivališče roparjem; iz njih so prežali na popotnike, voznike in sejmarje. Ohranila so se nekatera imena; najbolj v spominu so neki Haleksa iz Stare Lipe, Frankovič Janez iz Nove Lipe, Milič iz Marindola, Stanič iz Hrasta, Panjan iz Goleka, Štele iz Zapudja in drugi.

Okrog l. 1854. je začela avstrijska vlada nastavljanje ob hrvaški meji in tam, kjer so se ponavljali hajduški napadi, orožnike. Polagoma so ginili hajduki. Nekateri, navajeni dobrega življenja, so se lotevali samotnih vinskih hramov po Dolenjskem, zlasti po Belokranjskem. Ponarejali so ključke, vlamljali so vrata in pogosto odnesli gospodarjem ves jesenski pridelek. V nekatere bolj oddaljene hrame so se shajale cele družbe, kjer so med obilno pijačo uganjali ponočne orgije. Ni se manjkalo tudi ničvrednih žensk, ki so potegnile z moškimi na ponočne obiske v tuje hrame. Trtna uš, ki je uničila trtje, je zatrla tudi zalego vinskih tatov. Saj o večjih tatvinah, kakor prejšnje čase, ko so tatovi popraznili v eni noči polne hrame, ni več slišati.

V.

Ko sem čul med Belokranjci, koliko so prestali njihovi predniki pred roparji, sem se začudil, da jih nazivljejo z besedo „hajduki“. Koj se mi je zazdelo, da jim tega imena ni nadejal domačin, ampak tujec, ki ni umel pravega pomena besede hajduk. Po krivici se je to tako idealno ime prijelo teh lopovov. Hajduke so imeli Jugoslovani, rodila jim jih je turška

¹⁾ Dom in Svet 1895, 436.

sila, ki je zatirala ubogo rajo, kolikor je mogla. Naravno je, da se je raja upirala vsaki preveliki nepravdi, a malo je izdal nje odpor nasproti vsemogočnim pašam in agam. Posamezni možje so bežali v gore, kjer so se skrivali pred Turki in prežali nanje. Pregarjali so jih, pobijali in s tem upali doseči, da prepode Turke in se jih osvobode. Hajduki so se borili za svobodo svojega naroda, borili so se za sveto stvar in niso iskali osebne koristi. Narod jih je ljubil in spoštoval, narodna pesem jih proslavlja kot narodne mučenike, ki so tvegali svoje dragoceno življenje za sveto stvar, za vero in svobodo. Hajduki so jugoslovanski narodni osvoboditelji, kateri so največ pripomogli do tega, da Turki niso še hujše in dalje pustošili krščanskih dežel, in kateri edini so izvojevali, da je Jugoslovanom napočil vendar enkrat dan zlate svobode. V ta namen so se odrekli najčilejši sinovi vseh stanov svetu in življenju, živeli po gorah in hajdukovali. Vedeli so, da so zanje pripravljeni koli, na katere jih bodo nataknili Turki, če jih dobe v roke. Bili so pravi vitezi naroda, katere je narod brezmejno spoštoval in jim želel srečo in uspeh na vseh potih. Hajduk je živel le za to, da se maščuje nad Turki, ki so v prah teptali ubogo rajo. Tako vzvišenega imena ne zasluži ropar, ki v naših očeh ni bil nič manj ljut od Turka, ki je vsestransko zatiral in tlačil naše pradede. Tega imena jim torej ni nadejal domačin, ampak nerazsoden tujec, ki je, v primeri rečeno, obesil lopovom zlato verižico okrog vratu, kateri je zaslužil krvnikovo vrvico.

VI.

V prvi dobi razvitega hajduštva, ko so ropale čete broječe po 100 do 200 tolovajev, na kak izdaten odpor od strani napadenih ni bilo misliti. Kjer so se nadejali takega obiska, so ljudje prosili vojaške pomoči iz bližnjih mest. Vojaške čete so prišle, a navadno šele tedaj, ko so bili roparji že davno izvršili svoje delo. Če so vojaki vendar prišli ob pravem času in vzeli kraj v varstvo, se hajduki tja sploh prikazali niso. Gradovi in sodišča so imeli stalno vojaško stražo, katera je imela nalogo ponoči varovati grad, podnevi pa preiskati v bližini ležeče gozde. Grajska ali sodnijska straža je štela navadno 10 do 12 vojakov. Teh se večja hajduška družba itak ni nič bala; gradov, v katerih se je nahajala vojaška straža, pač niso napadali, a za varstvo ljudstva ni vojaštvo storilo pravzaprav čisto nič. Ljudstvo, navezano na samoobrambo, si je v slučaju napada moralo pomagati, kakor si je vedelo in znalo. — Manjšim roparskim četam so vaščani navadno po-

svetili dobro. Po vaseh so čule vaške nočne straže, njihova naloga je bila opozoriti mirno speče vaščane na nenadni napad. V slučaju napada na lastno ali bližnjo vas so zapeli zvonovi v temno noč; ljudje, začuvši glas zvonov, so planili pokoncu, zgrabili za kose, sekire, vile, puške, sploh kar so ravno imeli pri rokah. Malokdaj so bili vaščani kos roparjem, največkrat so iz strahu pred njimi pobegnili v bližnje gozde in tam čakali na odhod roparjev.

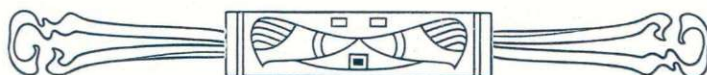
Ljudstvo, izžeto vsled roparskih napadov, se je venomer pritoževalo pri vladi, da jih pozna le tedaj, kadar treba pokrivati nedostatke državne blagajne; kadar prosijo pa sami od države pomoči, jih država ne pozna, ampak jih prepusti same sebi. Bridke pritožbe, trda očitanja so včasih zbodle vlado. Poslala je ta navadno šele tedaj, ko so roparji že davno oplenili nesrečne seljake, večje trope vojaštva z naročilom, naj preiščejo vse bližnje in daljne gozde. Taka preiskovanja so trajala navadno po dva do tri tedne. Ljudstvu pa ž njimi ni bilo mnogo pomagano. Roparji so o dohodu vojakov koj izvedeli in jo naglo odkurili na varno. Vsaka hiša je morala dati moža, da je z vojaki stikal za roparji, navadno vselej brez uspeha. Ker so nudili roparjem prostrani gozdovi varna skrivališča, so jih začeli vojaki in njim pridruženi kmetje sekati, zlasti ob državnih cestah.¹⁾ V tem času krog l. 1810. so izsekali velikanski gozd, ki se je vlekel ob Kolpi od Vrbovskega do Severina in odtod do Bosiljevega. Enako temu gozdu so izginili ob glavnih cestah tudi drugi do polovice XIX. stoletja bodisi na Hrvaškem, bodisi na Dolenjskem. Odtod prikazen, da nikjer ne vodijo sedanje ceste skozi stare, velike gozdove; vsi so mlajše rasti.

A vse te varnostne odredbe še niso omejile in zatrlje roparjev. Leta 1850. so prišli na Kranjsko orožniki, pešci in konjiki.²⁾ Ti so začeli neumorno gonjo na roparsko zalego, dokler je niso popolnoma iztrebili in zatrli.

Hajduki sedaj ne strašijo več, žive le še v pomnjenju preprostega naroda, kateri se spominja z zaničevanjem njih, ki so toliko let zatirali vsestransko slovenskega kmeta. Koliko poslopij so upepelili, koliko prebivalcev oropali, koliko jih umorili, sodi lahko vsakdo sam. Nič ne pretiravamo, ako trdimo, da so te strahovite roparske drhali poleg Turkov glavni vzrok revščine, ki vlada po mnogih krajih še danes zapuščene Bele Krajine. Dal Bog, da mirna in varna doba zaceli enkrat stoletne rane, ki so jih ji vsekali nesrečni hajduki!

¹⁾ Mittheilungen 1896, 281.

²⁾ Novice VIII., 1850, 80.

Biseri.

Povest. — Spisala Lea Fatur.

I.

Lastavice se vračajo in naznanjajo pomlad. Breg pod goriškim gradom se odeva v nežno zelenje, kostanji in javorji po drevoredih brste, na sprehodih, po trgu dehti po pomladi. S prvimi otroki Vesne se dičijo Goričanke, pestroglavi te pozdravljajo z oken, raz balkonov. Tudi na oknu Vidonijske palače žare pomladni obeti. Pred cveticami sedi Elvira Vidoni in sklanja glavo nad belo, redko tkanino. Včasih pogleda skozi okno. Pasanti, kočije in sejmarska stojališča, ki oživljajo glavni trg Gorice, ji niso mar. Ona pogleda samo na pročelje cerkve sv. Ignacija, pokima svetnikovemu kipu in se sklone zopet k delu.

Kakor pričarane rasto na beli tkanini drobne modre cvetlice, kakor pričarana sedi in veze deklica.

Tiho je v sobi. Sliši se samo tiktakanje ure na kaminu; šum trga prihaja le plašno skozi okna, ne moti miru, ki kraljuje na bledem licu mlade vezilke. Gladko počesanih las, v črni obleki, z belim ovratnikom, je podobna cvetkam, ki rasto za samostanskim zidom; čiste poteze na obrazu spominjajo starih svetniških slik, ki gledajo po samostanskih hodnikih tako začudeno na človeka naše dobe.

Težka zavesa zagrinja vrata, ki vodijo iz sobe na lični balkon. Da stopi Elvira na balkon, jo sprejme takoj šum življenja. Takoj se upre pogled starih in mladih dangubov, ki poslanjajo okoli zelenih miz kavarne na nasprotni strani, v edino hčerko bogate podjetnikove vdove. In stari in mladi postopači se priliznjeno dvigajo, smešičijo, poklanjajo. Izvoščeki po trgu snemajo pokrivala, ženice pri štantih pozdravljajo, pasanti se ustavljajo. A zoprno in pusto je vse to, ker velja le Elvirinemu bogastvu. Če gre po mestu, govore za njo: „Ta bo imela tisočake... Palača na glavnem trgu in tri vile pri novem mostu — to niso mačje solze...“

Denar, le denar mika ljudi. Radi njega obkroža Elviro mladina na zabavah in jo obožuje. Nihče ne vpraša za njeno dušo, nihče se ne zaljubi v njeno lepoto. Elvira ve, da ni lepa. Huda bolezen je zarisala svojo sled v njeno kožo. Draga mazila, skrbno negovanje bi izbrisalo ta sled. Pa ponosna Elvira zaničuje taka sredstva, njej ni mar, da bi dopadala ljudem, ki gledajo le na zunanost, njena skrb je ta, da izpopolni svojo dušo. Ko jo žali licemerstvo sveta, se tolaži z Njim, ki gleda na srce in ki

so pred Njim največji bogataši enaki najslabšemu revežu. Da si ne želi ljubezni? Saj je ženska... nežnočutna, globoke duše. Prava, resnična ljubezen je ženski življenska potreba. Kaj ko je tako redka... kaj ko osrečuje reveža, beži pa pred bogatinom.

Elvira se ozre po sobi. Kaj je treba, da je vse tako dragoceno, kar je v njej? S srebrom vdelani pisalnik, novodobni klavir, sta veljala vsoto, ki bi zadostovala revni družini par let za življenje. Vsega preveč je v sobi, in še vedno kupuje mati; ne ve, kako bi olepšala hčerkinе prostore, ne ve, kako bi izkazovala obiskovalcem svoje bogastvo. Kaj je treba modernih slik, dragih okvirjev, mehkih preprog, baržuna in tapet? Sram je Elviro, ko stopa zimске dni v bogati topli obleki mimo zmrzujočega bližnjika. Zakaj ima ona več kot drugi? Ali ni njena dolžnost dajati, deliti? Mati ji odgovarja z oštevanjem na taka vprašanja, svet se ji posmehuje. Mati je ne razume. Ona hlepi le po vedno večjem bogastvu — tihe nočne ure jo beži spanec, ker kuje načrte, kako ji prinese denar novega denarja. Modra gospodinja je mati — toda kaj hasne premoženje, kaj ponesemo od svetnega blaga v kraj, kamor nam slede le naša dobra dela? Življenje je vredno, da ga živimo za druge! V življenju je treba iskati resnice.

V tem jo razume plavolasi mladenič, katerega že več let lovi zanjo njena mati. Zato pač, ker je Angelik Kamenski posestnik gradu ob Soči, potomec stare, plemenite rodbine. Pa romantični junak se pusti čakati. Šest let hodi, blodi po svetu, a ne najde poti domov. Izgubil je sidro, strto mu je krmilo, zato plove, igrača valov, po morju... Ali se vrne sploh kdaj? Molitve in obete daruje njegova blaga mati Kraljici svetogorski, da ji privede sina v varni pristan... Nad Solkanom, nad Sv. Valentinom, kraljuje, ščiti Sveta gora. Da bi vendar po priprošnji velike Matere tam gori našel mir srca Angelik... Menili so, da pride. Pa je pisal, da mora končati svoje študije ob izviru svetih rek, v pradomovini človeškega rodu. Tam čuvajo brahmini še stare svete knjige, tam ga čaka zaklad vede — pa morda tudi drug zaklad. Pisal je, naj mu pošlje mati pisma starega, izgubljenega strica... Mati pa je namesto tega naprosila bivšega Angelikovega variha, da gre in privede Angelika na vsak način domov. Ali ga varih k temu pregovori ali ne, s čim ga pregovori, ne ve Elvira. Njej bi bilo ljubše, če ga ni še par let. Z

njegovim prihodom bi se pričele zopet tiste neznosne spletke, opazovanje, namigovanje . . .

Nagel korak ustavi Elvirino premišljevanje. Vrata se burno odpro in zapro. Zasopla, razburjena se ustavi visoka in obilna gospa Vidoni pred hčerko. Nagovori jo s kričavim glasom:

„Kako si pa zopet napravljena! Hitro se preobleci! A dà . . . Nimaš še nove bluže. Kaj neki dela ta čenča od šivilje! Saj jo vendar plačam. Pa za jutri jo moraš imeti, sem že poslala Lizo. Jutri moraš biti lepa. Lase si moraš mapirati. Bogve kako se napravi tista strigulja Martina . . . In ti si tako grda, Elvira . . . Kaj me gledaš? Gospa Kamenska mi sporoča ravnokar, da pride jutri Angelik. Napravi se — ne, bolje je, da se peljem sama h gospé Kamenski.“

„Angelik . . .“ je ponovila Elvira z zategnjenim glasom. Igla ji je smuknila iz rok, oko je strmelo v materin obraz, ki je izražal neizmerno samozadovoljstvo in ponos. Kakor je bilo mišljenje in stremljenje matere in hčere docela nasprotno, tako ni bila nobena črta njunih lic podobna. Energično, krepko narav, kateri se mora vkloniti mehkodušna hčerka, kaže nastop, hoja in postava gospe Vidoni. Gotovo je bila nekdaj lepa, še sedaj je nežne polti. Pravilnost potez pa je izbrisal čas, ki je zapisal v gube okrog tenkih ustnic in na čelo, da je gospa Vidoni dobra, toda huda in sitna ženska. Pa je res tudi čudna mati, ki očita lastni hčeri, da je grda. A po krivici. Elvira ima svojo posebno lepoto; ima krasno oko z veliko črno zenico. Kadar oživi to oko, oživi tudi mirni, skoraj mrtvi obraz, oživi trmasti, malo grbasti nosek, oživé živordeča mala usta in — Elvira je lepa. Toda zdaj se borijo različna čuvstva v njenem srcu — in veselje ni, kar ji seva zdaj iz oka — zdaj ni lepa.

„No da, Angelik,“ ponovi mati zategnjeno. „Kaj se ne veseliš ženinevega prihoda?“

„Hm!“ se je zgenila Elvira in pobrala iglo. Na veselem materinem licu pa se je zbiral črn oblak. Toda v hipu, ko je pričakovala Elvira izbruha nevihte, je potrkalo boječe.

„Kdo je?“ je vprašala osorno gospa Vidoni.

„Šivilja,“ je odgovoril boječ glas.

Bleda deklica zaspanega obraza, v naročju polno šumečega svilenega blaga, je vstopila, se priklonila plašno. Gospa Vidoni jo je premerila neprijazno, se jezila, da ni naredila toliko časa, raztegovala rokave, pregledala vsak šiv in zapovedala Elviri, da obleče vse štiri bluže zapored. Šivilja je oblačila Elviro, mati jo je sukala precej krepko na vse strani in kazala šivilji: „Kako je to narejeno? Te svile, te fasone nisem jaz naročila, to dela gospico ozko v ramenih, široko v pasu.“

„Ta fasona ugaja meni, mama,“ je ugovarjala Elvira.

„Kaj boš ti izbirala! Vse razparajte in prena-redite!“

„Ne. Naj ostane tako,“ je dejal Elvirin mirni, mehki glas. Ko je odhajala, uboga šivilja ni vedela, kje se je drži glava, gospa Vidoni pa je padla utrujena na divan in stokala:

„Šivilje so prava nadloga . . . Stokrat ji poveš — ona naredi po svojem. Vendar ti bo stala rozasvila zelo lepo in lila in bordo — vse je izborno. To bo gledal Angelik.“

Zadovoljnost je ublažila zopet njen obraz. Elvira, ki je gledala apatično predse, je stisnila prezirno usta.

„Da, da, Elvira. Grajščakinja mora biti lepa. Kako te bodo zavidale goriške babnice, ki nimajo nič, pa nosijo svoj nos tako visoko! Pokažem jim, kaj naredi denar. O, videla boš Elvira, kaj naredim iz tega sanjača — iz Angelika . . . Da, da . . . Jaz naučim blagorodnega gospoda Kamenskega, kako se živi. Njemu in tebi izbijem prazne sanje iz glave. Jaz bom gospodinja v gradu. Jaz pokažem gospe Kamenski, blagorodni, izobraženi dami pokažem kmetica, kako se gospodari po pameti. Ta prismojena ženska . . .“

„Mama! Gospa Kamenska je najblažja ženska . . .“

„Kaj! Kura je, ki je razbrskala vse — vse izmetala sinu, da je podpiral razne vagabunde, ki jim on pravi — umetniki, da je pohajal od dežele do dežele. — Umetnost študira — pravi gospa, — vse, kar je lepo in slavno zanima mojega Angelika. — Seveda. Kako bo izhajal, te umetnosti pa ne ume. Ne misli, da je to najvažnejša umetnost. Jaz pa pravim: denar je vse — za denar dobiš vse.“

„Vse, mama?“ Tožno je pogledala Elvira mater.

„Ne. Vsega ne dobiš z denarjem. Toda povej mi —“ Elvira je vstala naglo — „povej mi, kako si uredila, da meniš . . .“

„Da te vzame Angelik? To je moja skrb. Ti skrbi le, da boš lepa. Ne glej mi tako zoperno . . . Vidiš, jaz nisem najblažja žena . . . Pa jaz sem skrbela in delala, da imaš zdaj ti nekaj. Kaj je pre-skrbela Kamenska svojim otrokom? Ha, da ti povem . . . Le poglej, kako je skrbela za Roziko. Vse je strošila za Angelikove neumnosti, tudi Rozikino doto. In ko je prišel snubec, vladni komisar, in vprašal za doto, mu ni imela kaj dati. Komisar pa, ki se ne more ženiti brez dote — je šel. Prav je imel. Uboga Rozika gleda za ženinom — mati jo tolaži s samostanom.“

„Uboga Rozika!“ ponovi Elvira in odtrže vijolin cvet. „Kako vdano nosi svojo bol, kako jo skriva pred materjo. Ljubila je sebičneža. Rozika je pravi

biser, vse je darovala za brata. Pa Bog ji je poslal to žalost le v opomin, saj je želela še kot učenka v samostan.“

„In ti tudi. Seveda. Rozika je biser, gospa Kamenska tudi. Pa da ni mene, bi ležali ti biseri kmalu na cesti. Uh, ta gosposka beračija! Livreje in kočije, v žepu pa nič. Poprej me je prezirala blagorodna gospa Kamenska, blagorodna beračija . . . Kaj trgaš vijole?“

Elvirini prsti so se tresli, rumeni lističi so leteli na preprogo. S pogledom, polnim očitanja, se je obrnila k materi, z odločnim glasom je rekla:

„Mama, ti nimaš pravice . . . Gospa Kamenska je biser matere. Žrtvovala je toliko, da bi našel njen sin mir, katerega je iskala duša, polna dvomov . . . Nismo vsi enaki, vsakdanji ljudje . . . Mati in sestra žrtvujeta radi vse, da najde Angelik izgubljeni zaklad vere. Obe dami živita zelo skromno, v delu in molitvi. Kdaj si ju videla na zabavi, v novi obleki? Pot na Sveto goro je njuna edina zabava in uteha.“

Na te besede so se kar premikali živci po obrazu gospe Vidonijeve, iz oči je seval plamen, iz ust je bruhnilo:

„Na Sveto goro . . . Samo za Angelika . . . Doma bi ga bila držala, doma, da bi delal! Prav je, da se moli. Tudi jaz grem rada v delavnik k maši, če imam čas. Tam se pa premoli vse preveč, prižigajo se sveče, svetilnice. Pa jaz uredim že vse to. Ne misli, da mi je za to gosposko beračijo. Praktična ženska sem in vem, kam vdenem svoj denar. Tisto drevje ob Soči posekam. Mlin, tovarna, žaga, bodo nosili tisočake, dajali tudi gospodu grajščaku delo, da ne bo sanjaril. Gozd prodam . . .“

„Saj ga še nimaš,“ se je nasmehnila poredno Elvira.

„Ne boj se. Vse je tako napeljeno, da bo prav. Srečna boš, Elvirica, ker Angelik še ni ljubil druge ženske. Ravno zato mu odpuščam vse napake. Taki možje so najboljši. — Skrbi me samo Martina. Že prejšnje čase je gledala za Angelikom, kakor gleda za vsakaterim. Ti Colettijevi so prebrisani . . . Porabili so ves denar, katerega so takorekoč prisleparili, in zdaj iščejo bogatega ženina za Martino. Dekle je nevarno zaradi svoje lepote . . . Sicer mi ne more ta priklatena italijanska beračija nič — taki ljudje, ki niso prišli poštenim potom do premoženja . . . Martinina mati je bila . . .“

Elvira je dvignila svareč roko in rekla resno: „Molči, mama. Vsak bo odgovarjal zase.“

„Čeprav. Resnica se sme govoriti. Da ni imel Coletti lepe žene, ne bi bil dobil nikdar Žebrovčevega premoženja. In da ni naredil rajni Žebrovčev tako neumne oporoke, bi živela morda njegova mala še sedaj . . .“

„Kako oporoke, mama?“

„No saj lahko izveš. Rajni Žebrovčev je imel bolehalo ženo, sorodnico Kamenske, in bolehalo dete, Ivanko. Žebrovčev je imel znanje s Colettijevim. Imel je samodrž, ravno tisti, s katerim se vozi Martina. In s tistim samodržem sta se ponesrečila Žebrovčeva in umrla na poškodbah. Stregla je Colettijeva . . . Gospa je umrla pred možem in prosila moža, da izroči dete in premoženje v varstvo gospe Kamenske. Pa Colettijevi so Žebrova premotili, da je zapustil otroka njim v varstvo in še dostavil, da pripade v slučaju Ivankine smrti vse premoženje Martini . . .“

„No, in?“ . . .

„In . . . Eno leto se je skazovala Colettijeva z bolehalo Ivanko in svojo cvetočo, tri leta starejšo Martino. Potem je poslal baje zdravnik Ivanko na kmete . . . No — Colettijevi so imeli srečo. V tisti vasi je razgrajala davica . . . Ko je pokazal Coletti pri sodišču Ivankino osmrtnico in Žebrovčevu oporoke, so prepisali premoženje na Martino . . .“

„To je vendar vse naravno, mama.“

„Je in ni. O, po Gorici se na skrivaj govoré čudne reči, in noben pošten človek ne bo snubil Martine . . . Le poslušaj — kaj pravi gospa Kamenska. Čudno, da se je našel par mesecev po Ivankini smrti — sestradan, brezumen otrok istega imena . . . Čudno, da je slaboumni brodnik Valentin, odkar je otel tistega otroka, tako zamišljen, in da je najdenka v sirotišnici vedno podobnejša rajni Žebrovčevi, ki je bila res simpatična ženska . . .“

„Vem, da obiskuje in skrbi blaga gospa Kamenska ubogo najdenko.“

„Blaga gospa. Kar dela tvoja mati dobrega, tega pa ne veš. In jaz delam lahko, ker imam gotovino. Kamenska pa razmetava na skrivnem . . . Tisto Ivanko hoče vzeti k sebi — ne pove — pa jaz uganem. Goste imajo tudi zmerom. Zdaj mi je povedal sel, da je v gradu neki Francoz, silno imeniten in bogat. Povabil da ga je Angelik. Morda radi Rozike . . .“

„Mati, ti slutiš povsod ženitve.“

„Imam dober nos. No — Angelik pride jutri, dan pred praznikom. Zdaj moramo biti oprezní . . . Fant je podedoval nemirno kri Kamenskih. Njegovega očeta stric se je šolal na Dunaju, ko je bila, ne vem kakšna revolucija. Seveda je bil prvi razgrajatelj. Kazni je ušel na Angleško. Kot vojaški zdravnik je šel z angleškim polkom v Indijo.“

„V Vzhodno Indijo, mama.“

„To je vseeno. Od tam je pisal čez dolga leta, da je zaprt, da ima velik zaklad in zelo dragocene bisere, katere . . .“

„Sem že slišala od Rozike, mama. Bisere mu je dala hči nekega kneza, katero je izpreobrní, da jih

ponese na Sveto goro. Zato je želel stari stric, da pride kdo in otme, če ne njega, vsaj tiste bisere, da bo uživala kneginjina duša mir. Vse ima gospa Kamenska natančno zapisano, pa skriva pred sinom.“

„To je tudi njena edina pametna misel. Tisti zaklad je pogubil strica in očeta Angelikovega. Šla sta — izginila brez sledu. Angelika smo pa ustavili...“

„Naj bi pustila Angelika, da gre. Prinesel bi bisere in zaklad — in če bi se ženil, bi se po srcu, ne radi gospodarskih razmer. Mama, povej mi odkrito: Ali si naredila kupčijo za mene?“

Trepetaje, blede, je stala Elvira pred materjo, široko odprto oko je strmelo v plašnem pričakovanju. Gospa Vidoni se je prestrašila. Pa poznala je svojo hčer, naredila je najslajši obraz in privila hčer k sebi.

„Kaj misliš, ti neumni otrok, da te mati prodaja? A ženina bi pustila, da gre? Danes so ženini redki in dragi, treba jih je držati.“

„Vprašam Angelika — in naj je kakor že bodi zavezan — če me ne vzame iz proste volje...“ je odgovorila Elvira uporno in se branila materinih rok.

„Naj te to ne briga!“ je vzkliknila mati. „Glej, jaz delam in skrbim zate... Toda kaj se preganjam z nehvaležnim otrokom — mar se peljem v grad...“

Jezno je zaloputnila vrata. Elvira je gledala z okna, kako se je zbasala životna mati v kočijo in se odpeljala. Na materin pozdrav ni odgovorila. Sum, da trgujejo Kamenski za njo, je razžalil njeno ponosno nprav. Angelik ji je bil simpatičen, ker ni bil vsakdanji, koristoljubni človek. In če je res, da se mora ženska močiti, kakor ji zatrjujejo vedno, bi vzela še najrajši njega. Toda njegova volja mora biti svobodna...

Sedla je h klavirju. Toda neubrane glasove so privabili trepečoči prsti... Elvira je spustila glavo na tipke. Razburjene misli so valovile... Kaj res ni drugačnega življenja? Odkar pojmi, gre dekletom le zato, da dobé moža, in materam, da jim ga pre-skrbe. In vsi nastopi deklet v svetu težé le za tem smotrom. In če se izobrazujejo za kak določen poklic, pristavljajo matere in hčere vedno, da je ravno pri tem poklicu dosti prilike za močitev. Kako pusto in vsakdanje je vse to... Ali res ni drugačnega življenja za žensko, kakor da se lovi za možem in se mu pokori? Kaj storiti zdaj, ko se vrača Angelik? Odkod dobiti moči, da se upre energični materi?

V cerkvi Sv. Ignacija se je oglasil zvon. Elvira se je ogrnila s sivim plaščem, pokrila s preprostim klobukom in šla v cerkev.

II.

Po drevoredu, ki vodi od Soškega gradu k Sv. Mavru in k prevozu v Solkan, se izprehaja Angelik Kamenski. Dan je mračen, pust. Že je okoli

osme ure, pa še ni pogledalo solnce izza Sv. Katarine. Praznik je. Ljudje hité k maši k Sv. Mavru ali pa se prevažajo čez Sočo v Solkan ali gredó v Gorico. Vsak hoče, da pride v cerkev — razmišlja

S KARLOVEGA MOSTU V PRAGI:
SV. JANEZ KRSTNIK

Angelik — celo železničarji. Vse je še tako zabito, kakor je bilo. On je menil, da se je izpremenilo mišljenje naroda, ker se je izpremenil on. Pa tu je vedno ista pesem. Pozdravila ga je že v Št. Petru, ko se je vračal; romarji, rožnivenci, litanije. Kakor

nekdaj lazijo črne pike po Skalnici, jokavi suščevi dan ne ustavi romarjev, trud jih ne plaši, ko romajo k svojemu — maliku . . . O, tudi njegova mati in sestra se popeljeta gotovo danes gori . . . Kajti Marijin dan je in mati se bo hotela zahvaliti Mariji, da ji je privedla sina domov. Njega pa je privedlo k domu največ to, da ni dobil potnine . . . Mati da je v silnih stiskah, je namignil varih . . . Včeraj ni mogla — ni hotela govoriti o tem. Pri njej je bila bogata vdova Vidonijeva, ki je postala v letih Angelikove odsotnosti, bogve kako, materina prijateljica. Hm . . . Gospa Vidonijeva ima hčer . . .

Doma je našel Angelik tudi Emila Salle, francoskega pisatelja, s katerim se je bil seznanil ob svojem večmesečnem bivanju v Parizu. Ker je hotel ostati Salle dalje časa v Gorici, je rad sprejel ponudbo gospe Kamenske, da počaka Angelika na njegovem domu. Zdaj gost še spi, mati je trudna, samo on šeta tod, poln nemira . . .

Čudno je biti doma. Tam v veliki prostrani tujini si širil krila kakor orel — tu te objame nizka vsakdanjost, te uklenejo tesne verige razmer.

Angelik sname sivi širokokrajni klobuk in se nasloni na deblo visokega topola. Doma . . . Pogled objemlje znani kraj. Pozdravljajo ljubki griči onkraj Soče, pozdravljajo plahoprijazno kmetiči. Soča šumi, vabi, kakor je šumela otroku. Častitljivi dom dedov, stari grad, gleda s črno streho izmed drevja kot nekdanj, kot nekdanj kipi visoki stolp nad Sočo, nad vrtincem. Kot nekdanj strmi Sv. Valentin nad gradom, nad njim beli kot nekdanj Skalnica. Vse je, kakor je bilo — le Angelik ni več tisti. Šest let je, kar je odšel z doma preprosti mladenič — spremljal ga je materin blagoslov, sestrina molitev. Pa v tujini . . . Tam je prišlo spoznanje, objelo ga je z neizmerno praznino . . .

Zlata, dobra mati! Zazibala mu je bila um, zasenčila oči, da ni videl, ne vpraševal. Vedno je gorela dušica v srebrni svetilnici pred marmornim kipom, vedno so lazili romarji po beli cesti. Z materjo, s sestro sta gledala raz grajski stolp za njimi, z materjo, s sestro sta potovala na visoko Goro. Kako naiven je bil tedaj! In srečen — govori odkrito, Angelik — srečen! Priznaj, da je tvoje sedanje življenje le tožba po izgubljenem raju otroške preprostosti, po času, ko ti je imenovala vsaka bilka, vsak črv Njega, katerega si izbrisal iz srca . . .

V tujini so mu padle luskine raz oči. Bajke so mu pravili doma — njemu pa se je hotelo resnice. Rekli so mu, da je resnica v vedi. Ona dokaže, premotri vse. Žejen resnice, je zajemal iz studenca vede. Pil je — a žeja je postajala vedno večja . . . Dokaz je pobijal protidokaz, kje je ostala resnica? Poslušal je veljake nemške znanosti v Heidelbergu, Jeni in

Berolinu. Ničesar mu niso mogli dokazati; le novi dvomi so se budili v duši. Dolgo mu niso mogli iztrgati Boga Stvarnika iz srca. Pa počasi je izginjalo nekaj velikega, svetlega iz Angelikove duše — in teman mu je postal svet . . . Ker ni hotel verovati, je izgubil vero.

Tiste obupne dni je pisal materi:

„Pravljica, čarobna, krasna, a vendarle pravljica je vse, kar si vlila otroku v dušo . . . Uboga, dobra mati! Trepetala sva pred podobo lastne domišljije. Nič ni, mati, nič! Pod menoj, nad menoj: nič! Ni pekla ni neba — ni greha ne kazni. Ona, pred katero klečiš je tesarjeva žena, On, ki mu posvečuješ življenje, je bil človek kakor mi. Veda je odgrnila zastor tisočletne zmote . . . Motili so se milijoni . . . Slučaj — ne višja volja — me je pahnil na svet. Ljubeče roke, ki nas vodi, ni . . . Blodeči atom, igrača vetrov izginem zopet v nič, ko se izvrši proces življenja. Mati, razumeš zdaj mojo boleost? Kamor pogledam, zeva praznina — iz praznine obup . . . Mati, kdo ve, če se ti povrne sin — temne oblasti me mamijo: čemu živeti prazno življenje?“ . . .

Kakor Monika za svojim sinom je prihitela mati in ga tolažila: „Zablodil si, moj sin . . . Kaj čuda — vsi blodimo, iščemo . . . Pa kdor živi pod varstvom Svete gore, se ne pogubi — trdna je moja vera, da se rešiš, moj edinec, v materin naročaj.“

Takrat je hotela mati, da se vrne domov. Toda Angelik se je branil. Učeni stari pater, kateremu je tožila mati svoje gorje, je svetoval: „Pustite ga . . . Narava, kakor njegova, mora priti sama do spoznanja, miru. Da se vrne domov sedaj, bi le še mislil, da bi bil našel v svetu odgovor na svoje dvome; in bil bi nesrečen, nezadovoljen. Pustite ga, naj proučuje umetnost, narode, njihove šege. Po vsej umetnosti veje božji dih, jeziki in šege narodov so le slavospev na premodrega Stvarnika, ki je zložil različne kamenčke v prelepi mozaik. Ko prouči Angelik vse to — se vrne s Stvarnikovo podobo v srcu . . .“

S težko dušo se je pokorila mati temu svetu. Pa pisala je sinu skoraj vsak dan, izlivala ljubečo dušo v opomine . . . Včasih mu je očitala rahlo, da nima pravice tratiti denar in čas, da je obvezan rodbini, kraju, narodu, da študira tako neplodno, ne da bi naredil izpite, razveselil mater z doktorskim naslovom. Na take opomine se je nasmihal otožno Angelik: Rodbina, slavno ime, narod . . . Iskal je. Proučeval je umetnost v Italiji, njeni domovini, napredek mišljenja v Franciji. Pa prišel je do čudnih zaključkov . . . V naprednem svetu se je javljala toliko slavljena svoboda misli v zatiranju drugače mislečih . . . Tu ni bilo resnice . . . Angelika so napadali novi dvomi. Take čase ga je vleklo v visoke gotiške cerkve, kjer zaziblje slovesna pesem mučne

dvome, kjer najde duša v tihih kotih usmiljenje, mir. Toda Angelik ni stopil k prestolu odpuščanja. Besedo je bil dal brezvernim sodrugom — nikoli se ne bo vklonil pred človekom, ki je zmoten, kakor on.

Bil je v Rimu. Strmeči duh se je zatopil v čudež krščanstva, ki je pomladilo gnili stari svet — pa sodrugi so mu kazali čudež mlade, zedinjene Italije, idol, pred katerim kleči italijanska mladina. Svobodo misli so opevali njegovi drugovi — s kamenjem so pobijali drugače misleče. Vznevoljen se je vrnil Angelik na Dunaj, kjer se je hotel lotiti resnega dela — pisati o svobodi naziranja, o neuklenjeni resnici. Razburjali so ga neizbrisni spomini na Rim. Stal je ob zibeli krščanstva — in če je tudi sam trdil in ponavljal, da se je krščanstvo preživelo — zdaj je dvomil, čutil, da vlada v njem višja moč. Modernemu človeku pa ne gre, da bi veroval v nadnaravne moči . . . Tako so ga misli begale pri delu. Budizem, od naše medle moderne tako rad primerjan s krščanstvom, ga je motil, vabil, da ga prouči ob svetih rekah, da vidi fantastične, gigantične stavbe Indijcev, da vidi Indijo, obljubljeno deželo, o kateri je pisal stari stric tako čudne reči, v katero ga je mikalo že otroka. V Indijo sta odšla oče in brat — za zakladom in biseri. Kako potreben bi bil Angeliku tisti zaklad za njegove dalekosežne namene. V Indijo je hotel. Morda se posreči njemu, kar se ni stricu, očetu.

Materi je pisal, naj mu pošlje denarja in stričeva pisma. A namesto tega je prišel varih in govoril resno besedo z mladeničem. Vse mu je odkril brez ovinkov. Angelik je porabil silno denarja. Od očeta za njegovo šolanje naložena gotovina je bila pošla, preden je postal polnoleten. Pomagala je Rozika s svojo doto. Tačas je dovršil štiriindvajseto leto in zahteval od matere vedno večjih vsot. Podpiral bi ž njimi svoje sodruge, boritelje za svobodo . . . Ni mu bilo za to, četudi pride ob vse . . . Da le prisinejo človeštvu časi, v katerih bo po vedi osvobojeni človek, oprt na svojo lastno moč, sam sebi bog, velik in močan — v resnici nadčlovek. Mati se je pritoževala, da narašča dolg — njega to ni bolelo. Če bi tudi zapadel grad, častitljivi dom dedov, kaj zato! Brezbožec je brezdomovinec, brezrodovinec. On nima nikakih dolžnosti ker ni moči, ki bi mu jih mogla nakladati. Nekdaj je pač ljubil, goreče ljubil mater, dom in narod. Pa to je bilo davno . . .

Ko je stari varih, pošten Solkanec, našteval Angeliku njegove dolžnosti, se je Angelik silno razjezil. Toda varih je ostal miren in je nepremično trdil, da je nespametna ljubezen do Angelika spravila gospo Kamensko v silne zadrege, da so menjice jako delikatne stvari, in da upa mati, da je ne pusti sin na starost drugim v zasmeh — sebi v sramoto . . .

Mati trpi . . . Jeza se je plegla, močno se je dvignila nekdanja ljubezen do matere. Domov ga kliče . . . Da bi ne bil šel nikdar nikoli od nje, od zveste, dobre! Iz teh prevar, iz te praznine je res najbolje, da pohiti k njej. Drug drugemu potožita . . .

In tako se je vračal izgubljeni sin. Že po poti ga je objelo neprijetno. Sladki domači kraji — ubogi poneumnjeni narod! Srpo je gledal Angelik na cerkve po gričih. Ti beli domovi praznoverja, uteha brezmiselnega človeka, kako dolgo bodo še stali? Upaj, narod! Že se zbira vojska, ki stre verige rimske sužnosti, razdere te hrame . . .

Pa iz vlaka je donela na Angelikovo uho romarska pesem. Po postajah se je trlo romarjev, ki so hiteli na Sveto goro. Zaman je tvoje delo Angelik — zaman! Ti sam se vračaš v krilo Svete gore! Hitele so pokrajine, se menjavale. Izginile so tožnolepe kraške slike, utihnil je boj burje z jugom. Po solnčnolepi, krasni domovini se je vozil Angelik. Pozdravljala ga je domovina v svežem zelenju. z nežnim cvetom breskve in rožmarina. Iz trave so gledale cele hrpe vijolic in zvončkov, prve lastavice, ljube oznanjevalke pomladi, so letale krog sivih zvonikov, okoli črnih hiš. Vriskajoči otroci, smehljajoče matere, črede in pastirji, lepe mladenke so pozdravljali vlak. Angelikovo čelo se ni zjasnilo . . .

„Sveta gora se vidi!“ so klicali romarji, glasen krik je šumel kakor burja okoli njega. Pogledal je vun. Ljubka, bela, se je pokazala Gorica pod sivim gradom, in tam visoko nad Solkanom, nad srebrnim trakom Soče, je zablestel Marijin dom . . .

Kolodvor ga je sprejel kot starega znanca. Peris, sluga, ki je še pestoval Angelika, se je solzil od radosti, Nino, ki je bil z gospodom po svetu, je vihal nos nad starcem, nad domačim krajem in pravil staremu še na poti grozno čudne stvari . . .

Čakala ga je znana stara kočija, sprejeli so ga beli javori ob cesti, kimale so hiše, odpirala se okna. Tisti domači goriški obrazi so gledali po trgih, po cestah, iz oken, in vpraševali potnika, ki se je vračal:

„Dolgo te ni bilo, Angelik — kaj si nam prinesel iz tujine?“

„Prazno dušo! Nič!“ jim je odgovarjal.

„Nič?“ so očitali ljudje, tritoni pri vodnjaku, celo vrabci in golobi na strehah. Mučno je bilo Angeliku, oddehnil se je, ko je bil izven mesta. Starega Perisa je izpraševal o tem in onem. In Peris, presrečen, da sme sedeti nasproti gospoda, mu je razkladal po navadi starih ljudi na dolgo in široko: kdo je zidal, kupil, prodal, umrl. Kako se zida nova železnica, kako rasto po Solkanu hiše kakor gobe po dežju iz tal, da bodo ponemčili železničarji Gorico itd.

Bližali so se vili Martini, ki stoji v bližini novega kolodvora. Angelik se je spomnil male vrano-glavke, ki so ji nagajali slovenski dijaki tako radi, ker ni znala slovenski in je hotela vendar govoriti z njimi. Včasih jih je obsula s psovkami, oni so jo — vitežko ni bilo to — nagnali s kameni. Na njen krik je prihajala lepa, postavna žena in podila fante. Pa ti so ji klicali besede, katerih ni razumel Angelik. Lepa žena se je skrila in jim požugala skozi okno s pestjo. Kje in kakšna je neki sedaj Martina, ki je bila s svojimi starši vred Angelikovi materi tako zoprna! Peris se je namrdnil in rekel, da se nastavlja Italijanka vsakomu in da izprašuje čisto po nepotrebnem po gospodu graščaku. Pa saj je na zidu...

Vila Martina je obdana z visokim zidom. Železna vrata zapirajo vhod, pred vratmi ležita dva kamnita leva, za vratmi stražita dve zelo visoki cipresi. V odprtem oknu prvega nadstropja je velika rastlina, polna drobnega rdečega cveta. Veje padajo na zid, se gibljejo... Mlada, belooblečena deklica, rdeč trak v laseh, okrog vratu in pasu, se vzravna

na zidu, gleda v Angelika. Vesela prešernost se zrcali v njenih velikih, črnih očeh, nagajiv usmev razkriva blesteče zobe, zaglobi ljubke jamice v rdeča lica. Angelik strmi vanjo. Kako se je razvila Martina! Srednje, šibke rasti, polnih udov, stoji v cvetu svojih šestnajstih let, nad vse mična, pred njim. Čakala ga je — veselje nad svidenjem ji seva iz ljubkega obrazka, roka naglo trga cvetje... Ko je prišla kočija do vile, je pozdravil Angelik skoraj nehote... Martinino oko je zažarelo, se nasmejalo... Sklonila se je — vrgla polno pest cvetja v Angelika in zaklicala z zvenečim glasom: „Dobro došel, gospod Kamenski!“

Prijetno iznenaden na tak pozdrav se je zahvalil Angelik — Peris se je zamračil, zagodrnjal: „Materina hči!“... Rdeči cvet, dobrodošlico, je spraval Angelik v beležnico, topel pogled lepe deklice je shranil v srcu... Nekaj doslej neznanega je oživel ob tem pogledu v njegovem srcu in mu olepšalo povratek na dom...

(Dalje.)

Zaigrana vas.

Narodni motiv iz XVIII. stoletja. — Spisal Proto Konec iz Srednje vasi.

I.

Poljanščica je pluskala ob sivo-rjave skale, šumela in se penila, da so kaplje deroče reke, kakor debeli orehi, brizgale na dolgo in visoko brv, slonečo na visokih skalnatih stenah v sredi vrtincev v globeli. Dež, gost in debel, je padal na rjavo površino razljučene reke in strela je udarjala v skalnate stene in visoke smreke. Zablistalo se je, da se je voda in hosta zagrnila v bajno svetlobo.

Bilo je pozno v noč. Oče Zelnik je slonel na hodniku, ki je visel liki lastavičje gnezdo ob leseni hiši nad skalnato pečino. Ni se mu dalo spati. Preveč je grmelo in bliski so švigali nad njegovo glavo. Pobožno se je prekrizal in šepetal iskreno molitev za odvrnenje hude ure. Cerkovnik pri puštalski kapeli je urno potegal za vrv, zvoneč k nevihti. Še so se videle medle luči na vasi, v ulici in pod bregom.

Mati Zelnica je čepela v koticu na hodniku in se tresla strahu pred bliskanjem.

— Nekaj tesno mi je pri srcu, Polona! Zdi se mi, da nocoj ne bo brez nesreče. Tam gori v Rakitovcu se svetli, kakor bi bil ogenj. Najbrže je tresčilo v kako oglarsko koč, izpregovori oče Zelnik.

— Bog se usmili nesrečnih duš! zastoče Polona.

Spet se močno zabliška. Materi Zelnici se zardi, da je čula človeški vzdih. Zelnik pa zapazi v svitu človeško podobo, ki je stala na „štučku“, na ozkem prostorčku visoke skale, odkoder so se po letu kopajoči otroci spuščali v vodo.

— Kdo neki lazi v tem času po nevarni steni? Ponočnjak ni. Ali je kak popotnik zašel na napačno stezo in ne more dalje?

Ženica se trese v kotu, mož pa poskuša oditi za nepoznano človeško podobo.

— Nikar ne hodi, da se ti kaj ne pripeti. Saj lahko zavpiješ nad njim, odsvetuje strahopetna ženska.

— Nikakor ne, Polona! Treba je ravnati pravilno. Bogve kaj mu je in kaj namerja?

Zelnik vzame v roko debelo gorjačo, za pas porine velik krivec, ki se je svetil v temi kakor gadje luskinе, pa hajdi! iz hiše po temi navzdol...

Počasi in previdno se spušča po visoki skali, z vrha na „jamco“, na prostorček, koder se je moglo stati. Zdaj je opazil tudi že v temi pod sabo človeka, ki je sedel na skali in zrl v globino. Visoke, svetle usnjate golenice so visele navzdol, da je dež pribijal nanje, čez pleča je imel kratek oklep in

S KARLOVEGA MOSTU V PRAGI: MATI BOŽJA
IN SV. BERNARD

izpod šlema so gledali dolgi lasje, peroč se ob dežju, ki je padal po svetlo srebrnem šlemu. Kratek meč je bil zataknjen ob boku, na vrhu šlema pa se je pral konjski rep.

— To je kak vitez! ugame hitro kmet in glava se mu napolni z globokimi mislimi. Kaj dela tu? Pa vsaj ni naš graščak, oplemeničeni Oblak? In njega da bi si jaz upal nagovoriti? In zdaj-le? . . . Ne upam.

Že se je kesal, da se je podal na pot. Svest si ni bil življenja. Kaj ko bi mu graščak porinil meč v grlo ter ga pahnul v vodno globino?

Kar se zabliška, in neznani vitez se skloni po koncu. Meč zarožlja, obleka se posveti v skrivnostni polsvetlobi; možu na „jamci“ zastane sapa. Dobro je čul, da je vitez zaškrebetal z zobmi, potegnil izza pasa usnjato mošnjo ter jo zavihтел v zraku . . .

— Pagato pagato perduto!¹⁾ sikne z zategnenim glasom ponočni vitez, in s cekini napolnjena mošnja je zletela s cvenketajočim pa rožljajočim glasom v tolmun deroče reke . . .

Oplašeni možiček na „jamci“ gleda osuplo ta prizor v temi. Ko začuje cvenket cekinov, se mu hipoma razjasni položaj, in preden se je neznani vitez obrnil po stezi navzgor, je že oče Zelnik spet plezal po skali gori ter se skrnil pod lesenim hodnikom.

Vitez je izginil v noči.

II.

Karel Jožef, graščak Smleški, je bil že dva dni v gosteh na gradu oplemeničenih Oblakov (Wolkensperg) v Puštalu. Franc Rudolf, graščak Puštalski, ga je bil povabil na lov. Pa neugodno vreme je lovcem skalilo veselje nad divjo zverino in lovci so pohajkovali po gradu, jeli, pili, peli in igrali.

Oba graščaka sta bila strastna tarokista. Ko so povečerjali, so se mlajši lovci še zabavali v ženski družbi, starejši pa so sedli okrog mramornate mize in igrali pozno v noč.

Na voglu graščine, v mali sobi, okrog enonožne mize, so sedeli štirje. Na divanu ob steni sta sedela Smleški graščak in njegov brat Ivan Anton. Graščak je bil že prileten mož s sivimi brki in zgubanimi lici. Brat njegov je bil samski, srednje starosti, živih oči in kozje brade. Onkraj mize sta sedela na foteljih plemeniti Oblak in njegova sestra Marija Terezija. Puštalski graščak je bil lep, mlad mož, ognjevite nravi in zgovorne besede. Njegova sestra je bila starejša, visoke rasti, bledih lic in resnega obraza. Časih so že pravili, da je nevesta kozjebrađa Ivana.

Igrali so tarok. Vsakemu je visel ob pasu usnjat mošnjiček, v mošnjičkih pa sami rumeni beneški cekini.

Igrali so že drugi večer. Prvi večer sta Oblaka imela smolo in zaigrala sta polno mošnjo cekinov. Kontesa Marija Terezija je z jokajočimi očmi zapustila igralno sobo. Baron Ivan Smleški ni poznal ženskega srca in s samozavestno trdosrčnostjo je pospravil cekine gospodov Oblakov v svoj mošnjiček.

Ko pa je ležal na postelji, ni mogel zaspati. Čudne misli so mu rojile po glavi, oči kontese Marije so mu plavale v zraku, in zdelo se mu je, da ni prav storil. Zazibal se je v spanje, pa spanec mu je pletel grozne prizore pred očmi. Videl je konteso na skali nad globoko reko, videl, kako se je borila v dušnih bojih, kako se je prijemala za bolno glavo in rvala lase iz glave. Ves poten se vzbudi in nemirna vest ga dvigne iz postelje. Obleče se in zapusti grad . . .

Ni ga motilo padanje dežja, ni ga strašila nočna temota, ne strele, ki so švigale nad njim. Tja na skalo se priplazi, na skalo, na kateri je videl v sanjah konteso Marijo . . .

Težke misli so mu pretresale srce, duša mu je bila kakor od strele zadeta hoja, stiskalo ga je kakor pilo v debelem hlodu . . . Že ga je trl obup, noč mu je šepetala laskave besede na uho, zibal se je na rjavi skali kakor bilka sredi širnega polja, tako sam, tako otožen, tako obupan . . .

Pa se zabliška, svetloba se povrne za hip čez hosto onkraj reke . . . Vitez Ivan je videl temne smreke, videl gobave hraste, videl zakrivljene gabre in zasmoljene bore . . . Zagledal pa je v sredi teh temnih debel tudi drevo bele barve, mlečno-belo brezo. In breza se mu je zdela kakor belo oblečena devica, kakor vestalka v gruči drugih dreves . . . Spomnil se je Device, ki je rodila Sina, katerega rešilne kaplje so škropile tudi na bolno dušo, na razdvojeno dušo njegovo . . .

— Apage, satanas!¹⁾ zastoče, in beneški zlati so sfrčali v vodeno dolino, v kristalni grad povodnega moža . . .

Kakor da bi se bil prepustil boleči tvor, tako je bilo baronu Ivanu. Z lahko vestjo se je vračal v grad . . .

In spet je sanjal sanje — pa sanje sladke device na belih poljanah . . .

Igrali so torej drugi večer. Baron Ivan je samozavestno omenil domači kontesi, da ni mogel nositi njenih zlatov pod svojim srcem in da jih je izročil materi vodi.

— Takih norcev je malo, dé Smleški graščak.

¹⁾ Plačani pagat izgubljen.

¹⁾ Poberi se, satan!

— Don Kišot de la Smlednik, doda pl. Oblak.

— Gospod Ivan, Vas je Bog po več urah pripravljen do spoznanja. Toda pravi vitez ne premišlja, pokaže takoj svojo čednost, zbode viteza kontesa Marija.

Baron Ivan je bil zamišljen v igro, ki je postajala vedno bolj zanimiva. Strast se je pasla po kotih, zdaj je prilezla na dan. Prsti igralcev so nervozno stiskali karte, oči so švigale po mizi, ustnice so se stiskale, žilice na čelih so se napenjale, vsak je vrgel karto na mizo, da je zazebló v dno srca. Proti koncu igre se že ni slišalo drugega nego padanje kart na kamenito mizo . . .

Plameni sveč na leščencu so se nemirno zibali od vetra, ki so ga delale karte v zraku. Noge pod mizo so se premikale v taktu padajočih kart in udarjale ob tla, vino v majolki se je zibalo na tresoči mizi . . .

Gračak Smleški je mešal karte. Pogled mu je uhajal na velik kupček zlatov ob robu mize. Vsem pa se je bralo na obrazu: Kdo potegne z roko po tem zlatem bogu?

Karte so razdeljene. Gospodu Oblaku se razjasni obraz.

— Kontesa Marija! Sreča je nocoj na Vaši strani. Skoro mi je žal po cekinih v reki, reče baron Ivan in se potegne za brado.

— Gospod Ivan! Kazen sledi za petami, odvrne kontesa in čaka, kaj poreče brat, ki je bil prvi na vrsti za igro.

— Kdo igra?

— Pagat ultimo! zakliče Puštalski graščak. Dolga vrsta tarokov se je zablistala v njegovih kartah. Vsi se spogledajo. Igralec izbere ostale karte na mizi. Smledčanoma zraste pogum.

— Contra! zakliče baron Ivan.

— Re! jekne kontesa.

— Supra! se oglasi Smledčan.

— Morto! zakliče domači graščak z zategnjenim glasom, nervozno stiskajoč karte z močnimi prsti.

Nastala je smrtna tišina. Puštalski vrže prvo karto.

— Kaj delaš, Franc? pokara kontesa svojega brata, ker se ji zdi karta neugodna.

— Nič se ne boj, Marija! Danes je naš dan! Pade druga karta, pade tretja . . .

— Izgubljeni smo, zakliče baron Ivan z otožnim glasom.

— Ne plaši se! Igra bo naša, četudi ne pagat! ga tolaži brat.

Karte padajo, srce tolče igralcem, kakor bi plezali na visoko goro . . .

Zadnja karta pade . . . Pagat je narejen . . . Gospod Oblak pograbi za kupček na mizi in ga strese v svoj mošnjiček.

Štejejo. Tudi igro je dobil domači graščak. Vsota je narasla na stotine cekinov.

Odštela sta Smleška dva svoje zlate. Pa jih je bilo premalo.

— Kar manjka, pa pojdite iskat v Poljanščico, pravi Smleški graščak.

— Kot vitez bote to uslugo napravili Vi, gospod Ivan! pikro odvrne kontesa in se obrne do kozjebrada barona.

— Tudi to bi storil, kontesa Marija! Toda kesam se, da sem bil včeraj premehak do ženske, odvrne zbadljivo baron Ivan in odide za svojim bratom.

Sveče na leščencu so pojemale, domači graščak in njegova sestra pa sta še pila iz majolke, preštela ziate in se pomenkovala.

— Denarja nima več. Pa nekaj kmetov zastavi, reče Oblak. Midva ne bova iskala njegovih cekinov po vodi. Sicer mu pa jaz ne verjamem, da jih je zagnal v vodo . . .

— Jutri takoj se prepričamo. Kmet Dagarin Podbregom je dober plavač. Pokličem ga, in takoj prinese tiste naše cekine na beli dan, če so le res na dnu vode.

— Modra je ta, sestra moja! Lahko noč!

III.

Tisti večer sta kmeta Zelnik in Dagarin sedela pri vinu ter se pogovarjala to in ono. Zelniku je še vedno rojil prejšnji večer po glavi in tisti beneški zlati mu niso dali miru. Kaj ko bi človek hitro obogatel? Ne bi bilo treba se toliko truditi in trpeti, odkupil bi se pri graščini in bi postal svoboden kmet. Kdo ima pravico do najdenega denarja?

Pa Zelnik sam si ni upal seči po cekinih. Dobro bi se bilo s kom posvetovati. Njegov prijatelj Dagarin je gotovo mož za to, da zna molčati. Zakaj če vesta dva, se še zareglja, če pa vedo trije, vedo vsi ljudje, pravi star pregovor.

Svoji ženi Zelnik ni upal razodeti skrivnosti. Pač pa je premišljeval ves dan, ali bi jo razodel svojemu prijatelju Dagarinu?

In odločil se je, da jo razodene.

— Dobro je vince, sosed, presneto bi se pilo, če bi bil denar, je začel sukati pogovor na svojo plat. Pri tem je čisto nadrobno pljunil mimo mize. To je bila Zelnikova slabost vselej, kadar je hotel spraviti iz sebe kako važno zadevo.

— Če bi ga imeli toliko kot grajski! Moj ljubi Zelnik, še marsikaj družega bi se naredilo, ne samo vino pilo, če bi bil denar! je odgovoril Dagarin.

— Ampak ga ni — za kmeta. Gospôda ga ima pa preveč; toliko, da ga strani meče . . . Zelnik je

zopet pljunil, ravno tako nadrobno, a skoraj nervozno, kakor bi se ustrašil, da bo prehitro izdal prijatelju svojo skrivnost.

— Meče, meče, je pritrdil Dagarin. Vse te veselice in zabave, kakor jih imajo med seboj, vse te potrate, lovi, plesi . . . he, prijatelj Zelnik — kmet pa tlačani!

— In če ga pri vsem tem ne spravijo izpod rok, ti pa kar suho zlato lučajo v vodo . . . iz same gosposke objestnosti menda, ali jim pa tudi po glavah ni vse prav . . . Če bi ti vedel, prijatelj Dagarin, kaj sem jaz videl . . .

— Kaj si videl?

V tretje je zapršelo mimo mize in mimo Dagarina, potlej pa se je sklonil Zelnik čisto na Dagarinovo uho. Potihem in oprezno je zaupal prijatelju, kar je doživel prejšno noč na skali ob Poljanščici . . .

— Sosed, je pristavil in glas se mu je čudno zatikal — tisti cekini so lahko najini, ti si — kakor kak povodni mož . . . Ne bo treba več tlačaniti, odkupiva se in vince bova pila . . .

— Čudna stvar! je siknil Dagarin; meni se zdi nevarna! Pred očmi pa so se mu v vsi lepoti zablesketali zlati beneški cekini.

— Kaj nevarna! Če eden vrže strani, drug lahko pobere. Kdo nama kaj more, če bi se tudi izvedelo! Sicer pa ni treba, da bi se, saj nisi moja baba!

— Prav imaš, sosed, odvrne Dagarin. Če bi se pa le izvedelo in bi se kdo po kakršnikoli pravični poti oglasil zanje, mu jih pa odštejeva. Praznih rok naju ne bo odpustil. Poštenje, prijatelj, je vendarle prva reč na svetu, tudi za naju, če sva prav tlačana in reveža . . . Pa nisi prav nič poznal tistega viteza?

— Kaj ga bom poznal, ker je bilo tema kakor v rogu. Naš graščak gotovo ni bil. Njegov glas poznam.

— Zdaj je dosti tuje gospode v gradu. Prišli so od več strani na lov in najbrže je tisti neznani vitez eden izmed te tuje gospode. Bogve kaj vse imajo ti graščaki med sabo?! Malo še počakava, saj se kmalu kaj izve.

— Nama pa cekinčki med tem vendarle splavajo lahko po vodi, če bova preveč cincala . . .

— Nič se ne boj, Zelnik! Saj tako vojsko napovedujejo. Kadar pa so vojskni časi, takrat je marsikaj dovoljeno, kar v mirnih časih ni. In takrat se tudi midva lahko posluživa vojskni olajšav.

Prijatelja sta pila iz buče in se pogovarjala pozno v noč. Delala sta podrobne načrte, kam porabita cekine . . . Poljanščica je šumela in oblivala navpik štrleče skale, lahek veter je majal drevesa, in slavec je popeval v bližnjem grmovju.

IV.

Na vse zgodaj je trkal grajski valpet na Dagarinova vrata . . .

Dagarin se je prestrašil, ko je odpiral vrata, zavil v zimski kožuh. Bliskoma mu je šinila misel v glavo: kaj ko bi bil kdo poslušal snočni pogovor? Pa se pritaji in ponižno vpraša:

— Kaj pa to pomeni, da gospod valpet tako zgodaj pritiska na naše kljuke?

— Oče Dagarin, stopite malo z mano! Hladno je, pa saj imate kožuh.

Dagarin se čudi, pa nezaupno zapre vrata za sabo in stopa za valptom čez vrtove naravnost proti skali.

Oskrbnik grajski se ustavi pa začne:

— Baronesa Marija me je poslala do Vas. Vsi vemo, da ste Vi spreten plavač in da se ne ustrašite nobene vode, če je še tako deroča in globoka. Ali bi Vi skočili zdajle s skale v Poljanščico?

— Pa čemu, gospod valpet? popraša navidezno kmet, dasi je takoj zaslutil, kaj in kako.

— Na dnu reke je mošnja cekinov. Ako prinese mošnjo iz vode, prejmete lepo darilo.

Dagarinu se je čelo zmračilo. Na misel mu je hodil prijatelj Zelnik. Dušni razpor se ga je lotil in v pomiselkih je bil, kaj naj stori? Ali naj se potaji in pride brez mošnje iz reke, ali naj jo dvigne iz dna vode? . . .

Na nebu so zvezde sijale in jutranja zarja je tajala roso.

— Kaj premišlujete, oče Dagarin? Takega zasluzka ni vsak dan, reče oskrbnik.

Dagarin se obrne spet do valpta in pravi:

— Pa če mošnje ne najdem?

— Nič ne de. Kolikrat se polotimo še bolj nevarnih stvari brez uspeha.

— Pa poskusimo! pravi Dagarin. Ozre se okrog sebe, seže po kožuh, sleče srajco in hlače . . . Slečen stopi na skalo, se prekriža, in reka je zašumela . . .

Nekaj sekund je minilo. Dagarin se pokaže na površju, spleza na skalo in pravi, tresoč se od mraza:

— Tu notri ni mošnje. Morda jo je reka odnesla dalje?

— Še enkrat poskusite, oče Dagarin. Skočite malo dalje.

Dagarin je videl mošnjo na dnu. Pa še je bil v dvomu, ali naj jo prime, ali naj jo prihrani za Zelnika? Toda mraz ga je tresel in odločiti se je bilo treba. Dagarin se spusti z „jamce“ na „štuček“. Spet se požene v valove, ki ga hipoma zagrnejo . . .

Valpet ni gledal dolgo časa. Dagarin se spet pokaže na površju — pa z mošnjo v roki.

Kmet se oblači, oskrbnik pa šteje cekine. Nekaj čez dvesto jih je bilo.

— Ste že junak, Dagarin! Plačilo ne izostane. Zdaj pa le brž domov, da se ne prehladite.

Valpet je odhitel z rumenimi zlati v grad, kmet pa je tekel čez vrtove proti svoji hiši. Premišljal je, kako se izgovori svoji ženi, še bolj pa, kako se opraviči pred Zelnikom. Toda vest mu je bila mirna in zvečer je zaspal lahko, spal sladko, sanjal sanje o žoltih zlatih in kristalnih gradovih, o povodnjem možu Trdoglavu in njegovem kraljestvu . . .

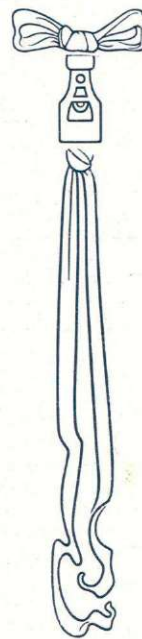
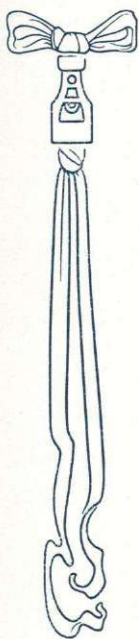
Bajna svetloba je igrala po njenih licih in težka sapa je dihala iz njenih nosnic.

Vstopi baron Ivan.

— Baronesa Marija! Jaz sem pripravljen, da izgubim vse svoje premoženje — Vam na ljubo!

— Gospod baron! Laskavo govorite, toda pri igri ni nobene šale. Cekine smo dobili iz vode — pa 100 zlatov je še premalo.

— Baronesa Marija! Če ste tako neizprosni, pa bodi! Takoj poravnamo, kakor hitro se igra začne. Saj kar je Vaše, je moje, ali ne?

NA KRPLJIH

V.

Jasna noč je bila in zvezde so migljale. Mesec je svetil in psi so lajali . . .

Lajali so na grajskem dvoru, da pasji fant ni mogel spati. V slami poleg pasje koče je ležal raztegnjen in dva psička sta se grela pod njegovimi koleni.

Na mislih mu je bila Urša, grajska dekla. Baronesa Marija mu obeta že dve leti, da jo bo smel poročiti. Pa le še ni nič.

In pasji fant vstane, zakliče enega izmed psov, pa hajdi okrog gradu.

Tam na voglu je bila grajska kuhinja, poleg kuhinje pa spalna soba za dekle.

Fant gleda, pa vidi, da so okna razsvetljena nad kuhinjo. Nevoljen se vrne k pasji koči.

Baronesa Marija je pospravila in pripravila igralno sobo. Na fotelju sedi in z nohtom drsa po kvartah, ki so ležale raztresene po mramornati mizi.

— Gospod Ivan! Zdaj še ne. Ljubezen se v ognju poskusi.

Vstopita gospod Oblak in graščak Smleški. Baronesa Marija naliže iz majolke v srebrne čaše rumenega vina in pijo.

Igra se začne tretjo noč.

Igrali so počasi, previdno. Zdaj je bila sreča pri tem, zdaj pri onem.

— Dolgočasna je igra danes, zakliče gospod Ivan.

— Vi ljubite strast, ga zavrne baronesa.

— Jaz pač ljubim strastno, imate prav, reče baron Ivan.

— Ljubezen je denar, pravi Smleški graščak. In spet so molčali. Samo enakomerni klici posamičnih barv in kart so se čuli v mračni svetlobi.

Pa Smleška sta začela dobivati. Že je kupček cekinov narasel na široko in visoko.

Kar se nenadoma obrne sreča. Baronesa je igrala enojno. Pa le začasno. Spet se je list zasukal in domači graščak je položil zadnjo pest zlatov na mizo.

Strast se je vnela.

Igrali pa so počasi. Smleški je napravil natihem pagata. Takoj nato ga je brat njegov tudi napovedal. Pa še stavo so napravili.

Baronesi je srce močno utripalo. Gospod Oblak je izpil polno kupo. Ura je že polnoč udarila...

Pasji fant se je še enkrat priplazil izza vogla, da bi poklical Uršo. Pa čul je take nenavadne vzklike z vogla doli, da se je zbal in se vrnil spat.

— Pa ne da bi duhovi razsajali po gradu? si misli. Saj gospoda ne čuje tako dolgo.

V voglu grada so kvarte padale po kameniti mizi, da so sveče na leščencu migljale od vetra, kakor bi bile pijane.

Baron Ivan je pagata napovedal in tudi dobil.

— Pa končajmo. V Poljanščici ni več cekinov, da bi jih Dagarin pobiral, reče Smleški graščak in vrže kvarte na vogel mize. Njegov brat pospravlja žolte zlate.

Baronesa Marija je skoro omedlela.

— Baronesa, ljubezen se v ognju poskusi, reče baron Ivan. Ali Vam nisem rekel, kar je moje, to je Vaše?

Baronesa ga je pogledala s pomenljivim očesom in se naslonila na fotelj.

Gospod Oblak se vgrizne v ustnice pa izpregovori:

— V Poljanščici ni več cekinov, da bi jih Dagarin pobiral, toda kmetov je devet Podbregom.

Vsi se spogledajo. Baronesi se povrne strast do igre.

— Velja! pravi Smleški. Devetkrat še gremo okrog, vselej za enega kmeta.

— Velja! Prvo številko ima Zelnik. In so igrali za svoje podložne kmete. Igra se je zasukala. Pa se je spet presukala...

Pasji fant je še tretjič poskusil svojo srečo. Ko pa sliši imena kmetov Podbregom, se mu lasje zaježijo in odkuri jo nazaj na dvorišče.

Že je Oblak izgubil sedem kmetov, pa jih je spet dobil.

Zmenili so se: kdor napove pagata, dobi vseh devet kmetov, ali Oblakovih Podbregom, ali Smleških v Šent Valburgi.

Že se je petelin oglasil, pa pagata ni nihče napovedal.

Kar se Smleškemu graščaku zablešče oči. Tiho diha in čaka, če je prav razdeljeno?

Igram, reče. Kupi trikrat pa ponosno zakliče: — Pagat!

Vsi so se spogledali. Baronesa zakliče bratu:

— Bratec moj, to je zadnja! In odločno vstane s fotelja. Nasprotna igralca hitro zakrijeta kvarte, boječ se, da jih baronesa ne pogleda.

Igrali so. Oblak je malomarno metal kvarte na mizo. Baronesa Marija je trepetala...

Igra je bila dodelana. Samozavestno, pa vendar nekako boječe je Smleški graščak vrgel pagata nazadnje na mizo.

— Kmetje Podbregom so moji. Jutri mi pokažeš urbarje.

In vstali so, pa odhajali brez slovesa. Sreča pri igri je kozjebrađu Ivanu naklonila nevesto. Devet kmetov Podbregom pa je od tiste noči dalje spadalo pod Smleško graščino...

Dagarin se je dostikrat jezil proti Zelniku, ko je hodil na tlako v Smleško graščino.

— Da nisva rajši midva spravila tistih cekinov v Poljanščici?

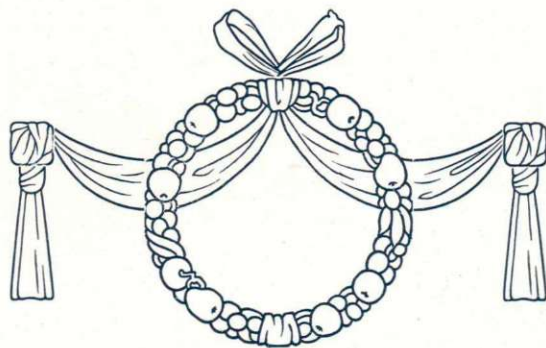
— Vidiš, ali ti nisem pravil? je dejal Zelnik.

— Svoboda je šla, a poštenje je ostalo.

— Ali je poštenje samo za kmeta?

— Tudi za gospodo grajsko je. Toda ti vendar ne moreš meni nepoštenja očitati, ako jaz prodam ali zaigram svojo kravo? Mi pa smo graščinski hlapci. Toda potrpi, ljubi moj! — Prišel bo čas, da bodo graščaki ravnotako delali drugim, kakor mi njim. Ljudje se spreminjajo in izginjajo, pravica pa ostane. Saj svoboden tako nihče ne more biti popolnoma. Brez gosposke tudi svet obstati ne more, kakor ne brez kmeta. Toda to je krivica, da tlačanimo tako daleč, in ta krivica ne gre na rovaš gosposke, ampak na rovaš strasti, ki je mladi graščak ni mogel in ni hotel krotiti. Take oblasti pogrešamo, ki bi nas ščitila zoper krivice. In videl boš, da jo dobimo.

— Bog te usliši! je rekel tovariš in se zamislil.

Večnost.

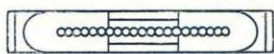
Zložil Anton Medved.

Kar z umom je obsezamo,
ah, to ni zdaleč večnost cela.
Zaman, zaman raztezamo
dolgot nje pazno del do dela
od davnega počela.

Kjer stikata se skrajnosti
po nedoglednem kolobari,
tam konec vseh je tajnosti,
tam se snoval je v divnem žari
nastanek slednji stvari.

Spočeti in porojeni
v naročji tajnem hrepenenja,
na zemlji smo obsojeni,
da z lučjo iščemo mišljenja,
namen in vir življenja.

A zdaj pa zdaj ugasne nam
mišljenja silnega gorečnost.
Le vzdih miloglasne nam
iztiska v gluho noč boječnost:
o svet, o smrt, o večnost! —

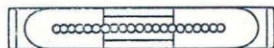

Kaj si tak!?

Zložil Anton Medved.

O lepih dvorih sanjal sem palač,
zdaj sem berač.
Obetal materi sem slavne dni,
zdaj v grobu spi.
Umeti upal sem skrivnosti vse,
zdaj sebe ne.
Na steni ura bije svoj tik-tak,
pritiska prsi kamen mi težak.

Šel bi nad zlobne duše, meč v rokah,
a me je strah.
Na grob bi šel in se izjokal tam,
a me je sram.
V tolmun bi temni skočil v senci vrb,
a me je skrb.
Na steni ura bije svoj tik-tak,
vprašuje me, očita: Kaj si tak!? —

Dvom — ljubezen.

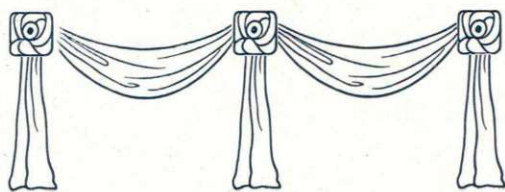
Zložil Anton Medved.

Grenka je življenja kupa,
ki jo mrzel dvom kali.
Kjer ni vere, kjer ni upa,
tam ljubezen ne žari.

Ne žari ljubezen tista,
ki pozna le eden vzor,
hrepeni k izvoru čista,
kakor čist je njen izvor.

Nikdar tožna, vedno složna,
mila kot vijolin cvet,
premaguje brezorožna
z duhom svojim celi svet.

Z duhom svojim premaguje
celi svet in kaže dom,
kjer bo srcu eno tuje,
eno neumljivo — dvom.

Biline.

Spisal L. Lenard.

(Dalje.)

Zbiratelj bilin.

Prvi je zbiral ruske „biline“ Anglež Rihard Jams, toda v svoji zbirki iz leta 1619. ima samo zgodovinske pesmi moskovske periode. Šele v začetku XVII. stoletja je zapisal neki Kirša Danilov, najbrže sibirski kozak, nekatere bolj znane kijevske in novgorodske biline. Tiskana je pa bila Kiršova zbirka šele leta 1804. in je izšla pod naslovom „Drevnija rosijskija stihotvorenija“. Šele v drugi polovici preteklega stoletja so se pričele iskati in zapisavati biline naravnost iz ust naroda. Zato so si pridobili zaslugo zlasti trije pisatelji: P. V. Kirjejevskij, ki je izdal 10 zvezkov „Pesen“ (l. 1860.—1874.), P. N. Pribnikov (4 zvezke „Pesen“, l. 1861.—1867.) in A. Th. Hilferding (1 zv. onežeskij bilin, 1336 str. majhnega tiska, l. 1873.). L. N. Tolstoj je sestavil skupaj biline o štirih najstarejših junakih, Volgi, Mikuli, Suhmanu in Svjatogoru. V. P. Ostrogorski je storil isto z Iljo Muromcem v „Ilja Muromec, krestjanski sin“.

Včasih se ne nahaja prvi naglas na tretjem zlogu, ampak že na drugem ali na prvem, n. pr.:

„Družina moja dóbraja, horóbraja,
trídecet mólodcev bez edinago.“

Včasih se nahaja koncem verza še en zlog, ki ima lahen naglas, kar daje verzmu resen, dobrodušen značaj, n. pr.:

„Ja kak rží napašú, da v skírdi zložú,
v skírdi zložú, s polja vívoločú,
s polja vívoločú, doma vímoločú,
drám naderú, da píva nakurjú,
píva nakurjú, da gostij zaberú, —
stanut gósti pít, stanut kúšati,
stanut zdrávtstvovat menjá, da pohválivalí:
— Aj ti zdrávtstvuješéš, Mikúlja Seljaninovič!“

Bolj raznovrstna je mera poznejših bilin ali zgodovinskih pesem in liričnih verzov. Toda ž njimi se tu ne pečamo.

Napevi narodnih rapsodov so jako preprosti in skoraj bolj podobni recitativu. Vsak pevec ima za nekaj deset bilin po enega, dva, kvečemu po tri napeve. Toda s tem, da poje bolj hitro ali bolj počasi, z bolj visokim ali z bolj nizkim glasom, dobi napev svojo barvo in postane različen, tako, da eden in isti motiv na nekaj notah zveni enkrat grozno-

slovesno potem spet zategnjeno-počasno, ali veselo-šaljivo. Pevec Rjalinin je rekel, da je treba o „Stavru“ peti bolj nadebelo, a o „Potoku“ bolj natenko.

Markov je pridejal svoji zbirki tudi nekaj not narodnih napevov, katere sem prepisem:

Napev biline o Dunaju Ivanoviču.

M. M. ♩ = 120.

Kak - vo slav - nom bi - lo
go - ro - dje vo Ki - jev - je

Boj Dobrine in Aleše s Tatarinom.

M. M. ♩ = 80.

Čto sto - jal to ša -
ta da - vo či - stom po - lje

Kirša Danilov je zbral biline, najbrže za ljubitelja narodne slovesnosti, državnega svetnika Prokopija Akintijeviča Demidova, po njegovi smrti je prišla v roke N. M. Hosikovu, ki jo je podaril F. P. Ključarevu. Ta jo je pregledal, in ker so mu pesmi ugajale, je naročil sebi podrejenemu uradniku A. F. Jabukoviču, naj jo izda. Jabukovič je izbral po svojem okusu lepše pesmi iz zbirke, ter jih dal natisniti leta 1804. v Moskvi pod naslovom: „Drevnija ruskija stihotvorenija“. Knjiga je izšla v veliki osmerki na 324 straneh. To je bila prva natisnjena zbirka staroruskih bilin.

Po natisku je ostal rokopis lastnina izdajatelja; v njej je ostalo še mnogo važnih pesem, katere je hotel izdati Jabukovič v drugem delu. Toda razmere tega niso dopustile. Leta 1816. je pa dobil dotični rokopis v svojo lastnino državni tajnik in za rusko znanost in slovstvo vrlozaslužni Nikolaj Petrovič Rumjancov, ki je takoj naročil profesorju Kelajdoviču, naj jo pripravi za tisk. Pisana je dotična zbirka z brzopisom na 202 straneh in se nič ne ozira na pravopis in ne deli verzov. Nad vsako vrsto so za

igro na citrah priložene note. Neha se z začetkom pesni o Stenjkju Rasinu:

A i po kraj bilo morja sinjago,
a na ust Dona tihago
na krutom krasnom bregu.
A stojit tat slavnij Azov gorod,
na stjenoj bjelokamennoj,
i sobašnjami pangolnimi,
i so svami globokimi
i zemljanimi sokatami,
i z rogatkami željeznimi.
Seredi Azova goroda,
sut stojit temna temnica.

Zanimivo bi bilo še kaj izvedeti o tem prvem zbiratelju staroruske junaške pesni. Ime Kirša je brez dvoma maloruska okrajševalna oblika za Kiril, kakor Pavša od Pavel. V 36. pesni se sam izrečno imenuje tudi „Kiril Danilovič“. Najbrže je bil kozak, ker večkrat jako navdušeno in podrobno omenja hrabre čine kozaštva. Še težje kot njegov stan je dognati kraj, kjer se je rodil ali živel. V pesni „Tri goda Dobrinjuška stolvičal“, na strani 67, govori pesnik:

A i ne bilo Dobrini šest mjesjacov,
po našemu, po Sibirskomu slovét polgoda.

Toda v bilini „Vasilij Ruslajev“ na str. 73:

A i svjet u nas takogo pjevca,
v slavnem Novjedorodje,
suprotiv Vasilja Ruslajeva.

A v „Čurilu Igumeni“ na strani 383 se imenuje prebivavca Kijevskega:

„Da mnogo bilo v Kijevje Božjih cerkvjej,
a boljše togo počestnih monastirjej;
a i ne bilo čudjeje Blagovješčenja Hristova.
A u našego Hristova Blagovješčenja čestnago.
A bil u nas de Ivan ponomar.“

Toda nemogoče je dognati, kdaj govori prvotni pesnik, a kje je opazka zbiratelja. Brez dvoma je pa mnogo teh bilin prve ruske zbirke sibirskega izvora. To dokazujejo: 1. Vsebina mnogih bilin, ki se pečajo zlasti s sibirskimi dogodki. 2. Jezik. Tako na primer rabi rad samostalniki v ednini v imenovalniku mesto v tožilniku, na primer: stena projti, zima zimovat, noga izlomit; a v Jekaterinoburgu se govori še dandanes: šuba zašit, voda nalit, itd. Dalje ima mnogo besed, ki se rabijo samo v Sibiriji, na primer „Oni jezdili za zverjami oblovami.“ — Ablava (po mongolsko in po mandžursko „uba“ in „abalamoj“) je neko orodje, katero rabijo sibirski kočujoči narodi pri lovu na zverino. Takih primerov bi bilo mogoče še veliko navesti.

Moremo torej reči, da so biline iz najstarejše ruske zbirke večinoma v bližnji zvezi s Sibirijo, zlasti spominja jezik na okolico okrog Irkutska.

Drugo vprašanje bi bilo, v katerem času so bile zbrane?

Jezik, ki je popolnoma velikoruski, dalje vsebina bilin in note, ki so jim priložene, pričajo, da so te biline zložene veliko pozneje, kot bi se imeli vršiti dogodki, katere opevajo, namreč v časih velikega kijevskega kneza Vladimirja Prosvetitelja.

Iz tridesete pesmi, kjer se spominja pesnik rojstva carja Petra I. in rabi pri tem besede: „Svjetel, sadošen Car Aleksej Mihajlovič“, a še mnogo bolj iz biline o „Atamanu Floru Minajeviču“, v kateri se huduje ta ponosni načelnik donskih kozakov, da jim

ANDREJ HLINKA, SLOVAŠKI MUČENIK

je prepovedano veslati po Donu in piše na carja Petra I. prošnjo, da bi se jim to spet dovolilo, se more sklepati, da zbirka ni nastala pred prvimi desetletji XVIII. stoletja.

Prvo zbirko ruskih bilin je torej sestavil najbrže kak kozak, po imenu sklepati Malorus, proti sredi XVIII. stoletja, a biline same so nastale po raznih krajih ruskega cesarstva, večinoma menda v Sibiriji; po svoji obliki in jeziku niso veliko starejše kot zbirka, a po vsebini sežejo do najstarejših časov. Morda jih je Kirša Danilov predelal in prikrojil svojemu času, seveda na veliko škodo njihove slovstvene in zgodovinske vrednosti.

Danilova zbirka je bila izdana še pozneje večkrat in se dobi zdaj v poljudni izdaji za 20 kopejk. Cela zbirka obsega 70 bilin, v popolni natisnjeni izdaji iz leta 1818. jih je izpuščenih 7, ker so se zdele izdajatelju prenemoralne, dve pa, ker smešita ruske pope. Toda ne vse te pesmi so biline v strogem pomenu, to je narodne pesmi prvih treh gori navedenih ciklov. Več jih je iz poznejših časov, katere imenujemo bolje: „Zgodovinske pesmi“. —

Pozneje se ni prikazala dolgo časa nobena nova zbirka ruskih bilin več. Posamezne pesmi so se sprejele v pesmarice Čulkova, Trutovskega, Novikova, Sopikova in drugih, toda niso bile vzete iz ust naroda, ampak večinoma iz rokopisov. Šele v drugi polovici preteklega stoletja so se pričele iskati biline in zapisovati neposredno iz ust naroda. P. V. Kirjejevskij je izdal 10 zvezkov pesmi med letom 1860. in 1874. Za njim je izdal P. N. Ribnikov svoje 4 zvezke „Pesmi“ v l. 1861.—1867. Odslej se je pričela doba kritičnega zbiranja ruskih bilin. Velike zasluge si je pridobil za zbiranje bilin slavni slovanski filolog Aleksander Teodorovič Hilferding, ki je temu predmetu posvetil svoje življenje, kajti smrt ga je zadela v najlepših letih, ko je imel komaj 42 let, pri zbiranju bilin v hladni in neprijazni olonecki guberniji.

Njegov oče je bil katoličan in ruski uradnik v Varšavi, sina je pa dal vzgojiti v pravoslavni veri. Aleksander Hilferding se je posvetil znanosti in državni službi, zavzemal je po vrsti več važnih uradnih mest in izdal celo vrsto spisov in knjig na polju slovanskega jezikoslovja in zgodovine. Njegovo najvažnejše delo je „Zgodovina Slovanov“. Leta 1871., v predzadnjem letu svojega življenja, se je odločil odpotovati na daljni sever v olonecko gubernijo zbirat narodne pesmi. Povod tega sklepa je bil, da je Ribnikov nekaj let popred v dotičnih krajih našel mnogo dotlej še neznanih narodnih pesem in so mnogi začeli dvomiti, če je njegova zbirka pristna. Hilferding se je hotel o tem prepričati, ter je odpotoval v dotične kraje, katere je potem večkrat prepotoval čez gozde in blatna močvirja. Njegov trud je bil obilno poplačan: s seboj je prinesel domov „Onežške biline“, ki so bile izdane šele po njegovi smrti.

Hilferding se je seznanil z narodnimi pevci, nagovoril jih je, da so mu zapeli ali recitirali, in on je zapisal besedo za besedo in zaznamenoval tudi naglas besede. Na ta način je on odkril skrivnost ruskega narodnega stiha. Na ta način so postale „Onežške biline“ znanstven vir za jezikoslovce in leposlovce. Vsa sumničenja so zdaj popolnoma utihnila. Svoje potovanje je opisal Hilferding v članku: „Olonecka gubernija in njeni narodni rapsodi“, ki je

izšel prvič v časopisu „Vestnik Evrope“, pozneje je bil pa pridejan drugi izdaji njegove zbirke bilin. Drugo leto se je spet odpravil na sever v olonecko gubernijo, a je kmalu po svojem prihodu zbolel in po kratki bolezni umrl na trebušnem legarju dne 20. junija 1872 v Kargopolju.

Iz obširnega članka A. Hilferdinga: „Olonecka gubernija in njeni narodni rapsodi“, ki služi za uvod k njegovi zbirki bilin in nam dobro pojasnjuje rusko narodno poezijo, povzamemo sledeče:

Kdor biva v olonecki guberniji, zlasti v njenem severnem in vzhodnem delu, lahko razume, kako da se je tu v spominu naroda ohranila staroruska epična pesem, ki je drugje že davno izginila iz ust naroda. Vzroka sta zlasti dva, ki morata delovati skupno: svoboda in tišina.

Tukaj je ostal narod vedno prost od tlake in podaništva. Ker se je ruski kmet v Zaonežju čutil svobodnega, ni zgubil sočustva k idealom svobodne sile, ki so se opevali v starodavnih pesmih. Obratno pa, kaj bi moglo biti sorodnega v tipu epičnega junaka človeku, ki je občutil, da je suženj?

Obenem je živel svobodni prebivavec Zaonežja v tišini, ki ga je ohranjevala pred vplivi, ki bi zamogli prekrojiti in ubiti prvotno narodno poezijo: k njemu niso prodrli niti vojni pohodi niti tovarniško vrvenje, niti nova moda, komaj se je ob te kraje zadela tudi pismenost, tako da je še sedaj človek, ki zna čitati in pisati, med prebivavci teh krajev jako redka izjema. Na ta način so se mogli tu v polni sili obdržati elementi, ki tvorijo neobhodni predpogoj, da se ohrani narodna poezija: zvestost starodavnosti in vera v nadnaravne sile. Zvestost starodavnosti je tako velika, da ne dovoli celo takih izprememb, katerih korist je očitna in ki so vpejlane po vsej ostali Rusiji. Tako na primer ne kose sena s kosami, ampak s srpi ne le tam, kjer je to morda bolj primerno, kakor med drevjem in skalami, ampak tudi po najbolj gladkih in dobrih travnikih, dasi je potreba za košnjo s srpi še enkrat toliko časa in truda. Bolj razviti kmetje sami priznajo, da to ni pametno, „toda“ — govore — „kaj hočeš? Naši dedje in očetje so tudi s srpom kosili;“ to je dokaz, proti kateremu ne prizna zaoneški kmet nobenega ugovora... Kakor je bilo pri dedih in očetih, tako mora ostati še sedaj, to načelo je jako ugoden pogoj za razvitje in ohranitev davnih izročil in bilin. Vse razmere, v katerih živi to ljudstvo, ne puste, da bi se oslabila naivnost dedovskega verovanja. Brez vere v čuda je nemogoče, da bi epična poezija obdržala prirodno, neposredno življenje. Če prične človek dvomiti, da bi mogel kdo dvigniti palico 40 stotov težko in pobiti celo vojsko, — je epična poezija v njem že ubita. A mnogo znamenj

me je prepričalo, da severno-ruski kmet, kadar poje, in velika večina poslušavcev, brezpogojno verjamejo v resničnost čud, ki se v bilini pripovedujejo...

Predvsem je treba vedeti, da so se biline ohranile samo med kmečkim prebivalstvom; pozneje bom omenil edino izjemo v tem oziru, na katero sem zadel, ki je imela poleg tega še popolnoma slučajni značaj. Dalje so skoraj vsi naši rapsodi nepismeni. Med 70 pevci in pevkami bilin sem našel samo 5, ki znajo nekoliko brati in pisati. Biline pojejo pravoslavni in razkolniki popolnoma enako, brez najmanjšega znaka, da bi jih poslednji kaj spremenili. Petje bilin se ni razvilo na našem severu v obrt, kot je bilo v Greciji, v srednjih vekih v zahodni Evropi in je še sedaj v Malorusiji, ampak je domača zabava ljudi, katerim čas in glas ne dovolita, da si prisvoje „biline“. Obrtni značaj ima petje duhovnih pesem, ki tvorijo vir dohodka raznim pohabljencom po semnjih in božjih potih, toda taki ljudje navadno ne znajo bilin. Jaz sem našel samo enega takega pevca, ki je združeval petje duhovnih pesem z znanjem bilin, toda na poslednje je gledal kot na nekaj nižje vrste. Zato pa znajo vsi pevci bilin tudi duhovne pesmi, katere višje cenijo od prvih. Dalje je ohranjenju bilin ugodnih nekaj rokodelstev, na primer: krojači, črevljarji, sploh ljudje, ki imajo bolj sedeče življenje, si radi krajšajo čas s petjem starih pesem. Hilferding poudarja še, da so skoraj vsi pevci bilin ljudje boljše vrste, ki ne iščejo v tem nobenega dobička, ampak le svoje zabave, navadno premožnejši gospodarji in gospodinje, sploh zdravi ljudje. Berači in pohabljeneci ali pa profesionalni godci in pevci pojejo le bolj duhovne ali pa kakšne nove, poskočne lirične pesmi.

Naravnost občudovanja vredno je, kako vsi narodni pevci brez izjeme zvesto ohranijo značaje glavnih oseb v bilinah. Narodni rapsodi se po svojih zmožnostih jako razlikujejo drug od drugega; nekateri med njimi so pravi in resnični umetniki, drugi bolj ali manj zmožni ali pa tudi popolni mazači. Vsled tega so tudi biline, katere pojejo, med seboj jako različne po svoji pesniški in umetniški vsebini. Toda značaji glavnih oseb so v vseh bilinah enaki, ne glede na pevca, ki jih poje. Nikdar ne stopi knez Vladimir iz vloge blagodušnega, toda ne vedno pravičnega vladarja, ki je sam osebno popolnoma brez sile; nikdar ne spremeni Ilija Muromec tipa mirne, samozavestne in skromne sile, ki ne pozna afektacije in samoljubja, toda zahteva, da jo spoštujemo; vedno je Dobrina poosebljenje vljudnosti in popolnega gentelmanstva, Aleša Popovič nizek in podel, Čurila gigerl in babjek, Mihajlo Potik je vedno veseljak in pustolovec, ki se vdaja raznim strastem, Staver neumen mož razumne in nezveste žene, Vasilj Igna-

tjevič pijanec, ki se strezni v času nezgode in postane nato junak, Djuk Stepanovič bahat vitez, ki izrablja prednosti višje civilizacije nad Rusi itd. Z eno besedo, tipičnost teh oseb je tako natančno izvedena, da je vsaka izmed njih postala nespremenljiva, splošna narodna postava.“ Da so se ohranili tipi junakov v ruski narodni pesmi tako čisti in izraziti, mora po Hilferdingu povzročati neko kolektivno pesniško čustvo narodovo. Poleg tega je treba velike sile spomina, da se biline čiste ohranijo in dalje izročijo. Osebno narodni pevci na videz nič ne tvorijo in noben pevec nikdar ne prizna, da bi na bilini kaj dodal ali izpremenil. Ruski narodni rapsod hoče samo peti, kakor je pel njegov oče ali ded ali kak drug učitelj in če je slučajno pozabil besedo ali vrsto, je ne doda iz svojega, ampak raje preskoči dotično mesto, četudi se s tem izgubi misel, ali pa pove vsebino v prozi. Samo enega pevca je Hilferding našel, ki je poskušal neko povest, katero je znal v prozi, zapeti v metru, toda mu ni šlo. Vsi drugi so takoj izrekli, da je tako skladanje bilin nemogoče. Če je opozoril kakšnega pevca, da kaj ne poje prav, se je dotični ustavil in pričel premišljovati, da bi se spomnil, „kako se poje,“ toda ni popravil po svoje. Navadno pa, če tudi je v pesmi kakšna čisto očitna pomota, odvrne pevec: „Tako se poje,“ in kar se enkrat poje, to je sveto, to se ne more več izpremeniti. Včasih je Hilferding vprašal kakšnega pevca, naj mu razloži kakšno mesto, katero je pel. Če je pevec znal, mu je razložil, če pa ni znal, mu je odgovoril: „Tako se poje,“ ali pa: „Tako so peli starci, kaj pa pomeni, mi ne vemo.“ Včasih je pevec vmes kaj zapel o kralju Vladimirju, kar ne pristojata svetniku, za kakršnega smatra Vladimirja ruska cerkev, potem je pa dodal: „Saj vemo, da ni prav tako peti o svetnikih, a kaj storiti? Očetje so tako peli, in mi smo se tako od njih naučili.“ Samo na ta način, da pevci pojejo vedno kot so slišali in da so poslušavci zadovoljni s pojasnilom „tako se poje“ in ne zahtevajo več, je bilo mogoče, da se je v bilinah ohranilo toliko starodavnih, zdaj popolnoma nerazumljivih izrazov in rekel, ter opisi čisto druge, južne prirode in drugačnega življenja.

Prebivavcem bolj zmernih krajev je razumljivo, če se poje v bilini o „rjavem hrastu“ ali o „kovil travi“ ali o „razdolju čistem polju“, kar se najde skoraj v vsaki bilini. Mi ne premislamo, da so ti pridevki južne, ukrajinske prirode prebivavcu Zaonežja ravnotako tuji in nerazumljivi, kakor če se poje o „gnadem turu“, katerega že davno ni več, ali pa o junaku s čelado na glavi, s ščitom na hrbtu in z „bojno palico“. Zaonežec ni še nikdar v življenju videl hrasta. „Hrast“ v pesmi mu je ravnotako nerazumljiv, kot če bi se v naši narodni pesmi

pelo o afriški banani. On ne ve, kaj je trava, ni nikdar v življenju videl „razdolja čistega polja“. In vendar pojejo še o njem, kakor so peli pred tisoč leti na Ukrajini.

Poleg teh starodavnih južnih črt nosi bilina na sebi tudi značilne črte severne prirode. Tako se poje, da je dobri junaški konj:

Mhi, bolota pereskakival,
melkija ozera promež nog puščal.
(Skakal je čez mahovje in blato,
med nogami je puščal majhna jezera.)

Takih črt je v bilinah še mnogo.

Poleg krajevnih vplivov je treba v vsaki bilini priznati tudi osebni vpliv pevca, dasiravno pevec sam tega ne priznava. Hilferding je poslušal petje iste biline od dveh oseb, ki sta se naučili iste biline od istega učitelja. Vsebina biline je bila v obeh slučajih ista, toda vsak je zabarval po svoje, dodal kaj ali spremenil, tako da sta bili obe bilini po obliki precej različni. Raditega razločuje Hilferding v vsaki bilini dva dela: 1. tipični, stalni in nespremenljivi del, h kateremu spadajo razni spisi in besede, katere govore junaki, in 2. spremenljivi, nestalni del, ki veže med seboj opise in razvija dejanje. Prvega se nauče na pamet in ostane do zloga nespremenljiv, drugega dela se nauče samo v glavnih potezah in po vsebini, in ta se lahko skrajša, podaljša ali nekoliko drugače zavije. Celó, ako isti pevec dvakrat zaporedoma zapoje isto bilino, se obe besedili več ali manj razločujeta med seboj. Hilferding je našel dva pevca bilin, kjer se junaki odlikujejo po posebni pobožnosti in večkrat molijo. Eden teh pevcev je bil berač, ki je kot tak po obrtu pel duhovne pesmi, drugi je bil kmet, ki se je pa bilin naučil od berača.

Hilferdingova zbirka bilin in njegova razprava „Olonecka gubernija in njeni narodni rapsodi“ je položila temelj za znanstveno preiskavanje bilin in proučevanje njihovega izvora. Najboljši ruski učenjaki so se poskušali na tem polju, umetniki so delali k bilinam ilustracije, prirejali so pričeli poljudne in šolske in razne kompleksije. Šele začetkom tega stoletja se je odprl spet nov vir ruske biline na skrajnem severu ruske države, ob Belem morju. Najnovejše zbirke belomorskih bilin Markova in Grigorjeva so neprecenljive vrednosti, ker prinašajo marsikaj novega in na njihovi podlagi se bode razjasnilo marsikatero dozda še temno vprašanje.

Iz arhangelške gubernije, ki se razteza po najskrajnem severu, ob Belem morju, je bilo do nedavnega časa znanih samo kakih 30 bilin. Toda koncem preteklega stoletja sta se podala dva mlada ruska učenjaka. A. V. Markov in A. D. Grigorjev na severne belomorske kraje zbirat biline, če se jih je

še kaj tam ohranilo. Njun trud je bil bogato plačan. Markov je nabral v dveh letih do 116 novih bilin, katere je potem izdalo „Zemljepisno društvo“ leta 1901. z naslovom „Belomorskija bilini“, zapisane od Markova s predgovorom Millerjevim. Njegovemu tovarišu Grigorjevu se je pa posrečilo najti celo 167 novih bilin, katere je izdala peterburška akademija znanosti. To sta najnovejša in najpopolnejša zbornika ruskih bilin. Njuni zbirki sta popolnoma izpodbili poprejšnje mnenje, da je olonecka gubernija Islandija staroruske narodne pesmi. Najbogatejše in najlepše zbirke so se dobile ravno iz arhangelške gubernije iz okolic ob Belem morju, kjer še zdaj živi junaška ruska narodna pesem v ustih prostega naroda.

Belomorske biline se odlikujejo zlasti od oloneckih po tem, da so veliko bolj kratke in jedrate in se manj ponavljajo. Važne so pa zlasti tudi radi tega, ker obsegajo nekaj čisto novih predmetov ali pa imajo o že znanih junakih nove dogodke. Dasi je število znanih bilin že jako veliko, vendar nam ni vsak novi zbornik prinesel mnogo novega. Po navadi opeva vsaka novonajdena bilina že poprej znane predmete in dogodke, tako da se težko najde tudi kaj stvarno novega. Deloma sta izjemni v tem oziru gori imenovani zbirki Markova in Grigorjeva.

Markov navaja v predgovoru svoje zbirke pogoje, pod katerimi se morejo ohraniti biline.

Prvi neobhodni pogoj, da procvita epična poezija je ta, da mora biti časa v izobilju. Da se izpoje samo ena bilina, je treba včasih ure, dveh ali celo treh; a naučiti se je ni mogoče naenkrat, treba jo je poslušati vsaj trikrat; boljši pevci pa znajo po nekaj desetih bilin. Koliko časa je treba, da bi si prisvojil tako obširen repertoar? V resnici je tudi ob Belem morju mnogo prostega časa in sicer takega, ki ga ni mogoče z ničemer drugim izpolniti. Poleti gredo ljudje na morje ribe lovit in žive popolnoma osamljeni po trije skupaj, večkrat tudi brez ženskih. Ko sedé tako skupaj po cel dan, imajo priložnost naučiti se velikega števila bilin drug od drugega in si tako s „pripovedovanjem“ okrajšati neprostovoljno dolgočasni dan. Druga prilika naučiti se bilin in jih peti, je pri lovu, ko prežive lovci včasih po več dni samotno v gozdnihi kočah. Pa tudi pozimi imajo prebivavci severnega morja časa dovolj peti in poslušati biline. Toda doma pojejo biline le bolj ženske, zlasti ob postnem času.

Drugi pogoj biline je slabo razvita šolska izobrazba; kajti šola razširja duševno obzorje in vzbuja zanimanje za nove predmete ter tako odteguje pozornost pomnikom davne prešlosti.

Tretji pogoj biline je oddaljenost od političnih in kulturnih središč, iz katerih prihajajo novi nazori in potrebe, ki odvrčajo pozornost od starožitnosti.

Četrty pogoj imenuje Markov: Sočuvstvo k idealom biline in razumevanje njenih tipov. Vsi ti pogoji so se nahajali v najskrajnejših delih ruske države, ob Belem morju, v največji meri, raditega se je tudi tam ohranilo največ in najlepših bilin.

Biline pojejo moški kakor ženske. Markov je našel v dveh vaseh 11 pevcev in 13 pevk, največ pesem je znala neka Kruhova. Biline pojejo večinoma starejši ljudje, toda nauče se jih v mladosti. Kruhova se je pričela učiti bilin, ko je imela 8 let, do 18. leta se jih je naučila 41, do 45. leta pa samo 19. Njena hči Vasiljeva se je pričela učiti bilin, ko je imela 10 let.

Pevci in poslušavci imajo veliko spoštovanje k vsebini bilin in se bojé kaj na njih spremeniti. Vsled tega so se nam tudi ohranile v tako stari obliki. Kruhova je naravnost rekla, da bo preklet, kdor bi se predrznil k bilinam kaj dodati ali spremeniti. Znanje bilin smatrajo belomorski kmetje za znamenje izozrazbe in nadarjenosti, in človeka, ki zna več bilin, bolj spoštujejo. Neki starček je rekel o sebi in svojih tovariših: „Mi nismo za nič, ničesar se nismo učili, nobene biline ne znamo.“

Tujcu nasproti hočejo ljudje včasih pokazati, da ne verjamejo vsega, kar se poje, petje bilin samo imenujejo včasih „vranje“ („plahtanje“). „On vam bo veliko navral,“ je rekel neki kmet Markovu o pevcu. Splošno pa poslušajo z veliko napetostjo in očividno verjamejo vse, še tako čudne dogodke, ki se opevajo. Ko je neki pevec pel, kako požira „Solovjej Razbojnik“ po cele junake, so zaklicali poslušavci: „Kakšen grižljaj!“ a ko je zapel, da je Ilija ustrelil Solovjeju v desno oko, je nekdo pripomnil: „Majhen cilj.“ Čudne lastnosti junakov razlagajo s tem, da oni niso bili junaki naše vrste, — „jeli, pili, spali, topli so se, toda ne po naše.“

V Zinini Zalotnici ob Belem morju, kjer je Markov zbiral biline, je največ pevcev in pevk. Na 170 družin je našel 24 pevcev in pevk bilin. Celo otroci na cestah si v igrah dajejo imena junakov: „Jaz sem Vasiljuško Boguslavljevič“, „jaz pa Ilja Muromec.“ Toda tudi tu propada narodno pesništvo. Neki 77 letni starček mu je rekel, da je včasih bilo več bilin, včasih ni bilo druge zabave, kot peti biline ali biti se s pestmi, zdaj pa posluša mlajši rod že raje bajke in pravljice ali pa čita knjige. Markov je našel samo 3—4 pevke, ki so imele manj kot 30 let, vsi drugi so bili starejši.

Vpliv pevcev na vsebino biline je primeroma majhen. Včasih vstavi na drugem mestu kakšen pridevek, naslov ali tudi dejstvo, kar je porabil na enem; prenese lastnost enega junaka na drugega itd. Večji je vpliv prirode. Ko so se biline prenesle na skrajni sever, k Belem morju, je polagoma prišlo

mednje mnogo črt severne prirode. Večkrat se opisuje jadranje po morju, odhod od brega, vrnitev k bregu, vetrovi itd. se opisujejo jako podrobno. Bilina o Čurilu se začinja:

Aj, o vešnjem bilo prazničkje, o Troice,
napadala powha snegu belago.

SPOMENIK NOBELU, IZUMITELJU DINAMITA

O Sv. Trojici na južnem Ruskem, kjer je domovina bilin, ne pade več sneg.

Tatarin, ki jaha v Kijev, se ne briga ne za „mahovje ne za gozde“; konj Ilje Muromca skače čez „blatovje in jezera“, ko sestra Aleše Popoviča pripoveduje, kam je izginila njena sreča, pravi:

„Ti v temnem lesu si se, lesu izgubila,
v polzkem mahovju kje, ali kje v blatovju,
v nebeško-modrih tihih kje jezerih.“

Takih sledov vpliva severne prirode in življenja se najde v bilinah še mnogo, toda splošno je njihov značaj še prvotno južen.

Glavni del bilin spada k takozvanemu kijevskemu ciklu, ki ima svoje središče v „stolnem gradu v Kijevu“ na dvoru kneza Vladimirja, katerega imenuje bilina vedno le „svetlo solnčece“. Čudno, skoraj genljivo je, da se še sedaj, čez več kot tisoč let, ruski narod spominja v svoji pesmi velikega kneza, ki je ustanovil rusko državo in vpeljal na rusko krščansko vero.

Na dvoru kneza Vladimirja, pri njegovi mizi, se zbirajo junaki od blizu in od daleč, najboljši, kar jih premore „Sveta Rusj“. Knez Vladimir jih vabi k sebi z darovi in s častmi in jih gosti na svojem dvoru „po pjanomu“. Saj jim pa tudi vedno veli nalivati čaše „po pol vedra“ zelenega vina. Razume se, da je tudi obed temu primeren.

In take gostije niso bile redke. Kadar se je pripetilo kaj važnejšega, nova zmaga, ženitev kakšnega junaka, prihod novega gosta, vedno:

V stolnom gorodje vo Kijevje
do u laskova sudar, Knjaza Vladimira,
ni bilo pirovanje, počestnoj pir,
bilo stolovanje, počestni stol;
mnogo na piru bilo knjazej i bojar,
i ruskih mogućih bogatirej.

Če pa ni bilo za to posebne prilike, se je vršila gostija vsaj enkrat na teden, ob nedeljah. Zato pa tudi razumemo, da je odgovoril knez Vladimir ruskim misijonarjem, ki so ga hoteli spreobrniti k svoji veri: „Rusi jest veselje vino piti i ne možem bez toga biti.“

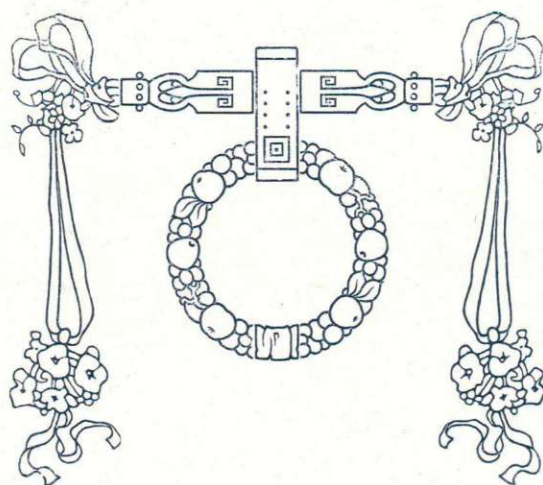
Sicer pa mora biti res tudi nekaj zgodovinskega na teh gostijah, ki so se obdržale narodu tako živo v spominu. Tudi najstarejši ruski letopis, ki se napačno pripisuje pečerskemu menihu Nestorju,

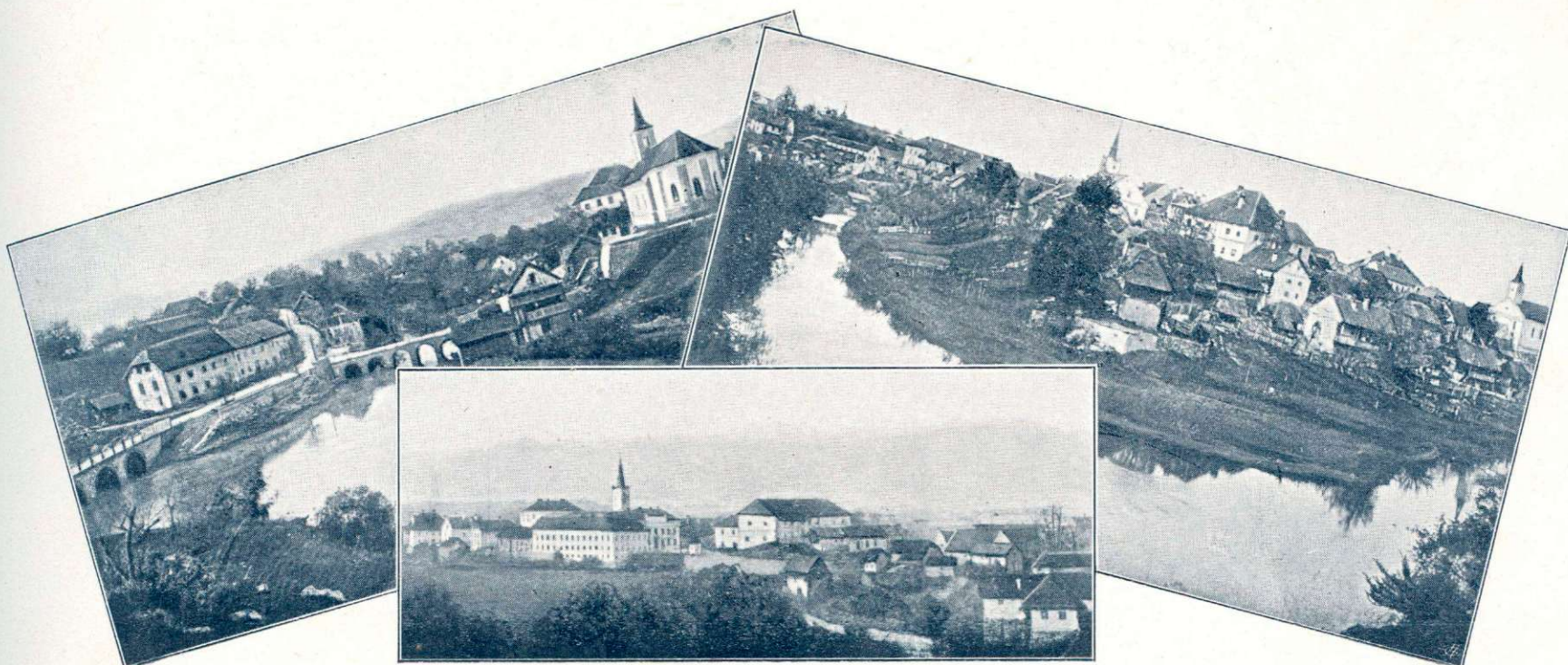
pripoveduje o Vladimirju, „da je to delal svojim ljudem teden za tednom“: prirejal pire tujim soboljarom, stotnikom, desetnikom in vojakom. Velika množica mesa, živine in zverin jim je bila na razpolago, vsega v izobilju. Pa pripoveduje Nestor: „Kadar so se napili, so pričeli godrnjati zoper kneza, rekoč: Gorje je našim glavam! Jesti moramo z lesenimi žlicami in ne s srebrnimi. To je slišal Vladimir in velel nakovati srebrnih žlic in jih je dal družini, ter je rekel: Z zlatom in s srebrom si ne pridobim družine, pač pa z družino zlata in srebra, kakor sta si moj ded in moj oče z družino pridobila zlata in srebra. Kajti Vladimir je ljubil družino in ž njo se posvetoval o upravi države in o vojnah in o postavah dežele.“

Pri Vladimirjevi mizi so se zbirali taki junaki, kakor: Dobruša Nikitič, Ilija Muromec Ivanovič, Aleša Popovič, Čurila Plenkovič, Solovjej Budimirovič, Duk Stepanovič, Dunaj Ivanovič, Ivan gostinoj sin, Akim Ivanovič, Stavr Godinovič, Kasjan Mihajlovič, Potok Mihajlo Ivanovič, Vasilj Ignatjev, pijanec, Tugarin Zmajevič in drugi ne manj slavni vitezi. Pir se je pričel, junaki so dvigali čaše zelenega vina v meri po poldrugem vedru, in turove roge sladkega medu po poltretjem vedru.

A i budet den v polovinu dur,
knjaženeckoj stolov polu stolje,
Vladimir knjaz razpotješilsja,
po svetloj griduje pohoživajet
černija kudri razčesivajet,

in sredi navdušenega gostovanja premišljuje o novih zavojevanjih, se razgovarja z modrejšimi možmi o potrebah, koristih, postavah in o sreči države. Tako si še dandanes predstavlja ruski mužik svojega najslavnejšega kneza. Takšno je središče, okoli katerega se suče pripovedovanje biline in dela njenih junakov. Oglejmo si zdaj še te junake! (Dalje.)

ČRNOMELJ

Književnost.

Vaška kronika. Spisal Ivan Lah. V Ljubljani 1907. — V urnejšem tempo kakor kdajkoli se odigrava življenje in umetnost naših dni. Zato ne procvita v leposlovju obširna epika, ampak aforistična fizika, ne monumentalni roman, ampak pittoreskni feuilleton. Eden najmlajših celo zastavi pero, da nam v umetniški prozi začrta „kroniko“. Pa ta najmlajši po peresu in pisavi ni kronist, temveč dolgočasen parleur. Zavoljo hvalevrednega takta ga poslušamo, a sprijazniti se ne moremo z njegovimi epičnimi manirami. Dandanes se nam hoče kratkih in krepkih stavkov, svežih kakor cvet, ki se je komaj izvil iz popka. Hoče se nam besedi, ki v njih kipi gorka misel in srčna kri. Hoče se nam umetnosti, ki se je z odločnim korakom ločila od formalističnega impresionizma, ter zahteva drzno v vsakem stavku idejo, v vsaki besedi umetniški blesk in sijaj. Morebiti je ta princip edino pravi, ki nas more dovesti k formalno in idealno dovršenemu modernemu klasicizmu. Lah je vsepreveč dolgovezen in prepočasno mu teče misel, da bi mogel na to pot. Kaj najdemo pri njem? Lepo množico vročih besedi, a brez blesteče dramatike v slogu in brez ognja in plamena v ideji. — Ako je res, kar trdi Hello, da je slog eksplozija umetnikovega bistva, potem Lah ni umetnik. Berimo uvodno „Vas“. Očividno je hotel pisatelj v njej na dan s svojim stilom in svojo originalno tehniko. Pa kak stil je to, ko vsak stavek celotno zazveni v disharmoniji? In kaka tehnika, ko črtica nima ni srca ni obisti? Ena novela pa je v „vaški kroniki“, ki nam izsili pozornost: — „Gura in sinovi“. Ako bi jo čitali samo, potem bi verjeli v pisateljevo moč. Ustvaril je v nji tipe, ki jih ne srečamo na vsakem izprehodu. V teh junakih pólje kri in volja in sila, to so ljudje, ki jih je ustvarila fantazija v trenutni močni ekstazi. Žal da tudi v tej noveli ni znal Lah ustvariti sloga. Premoleden je jezik njegov, in poda se mu le tedaj, ko riše kmečko trubadurstvo. Omenili bi izmed šestero

novelic še — „Bernarda“. Ne morebiti zato, da bi pričal o talentu ali netaletu mladega novelista, ampak kot zgled, kako se moderni, vedé ali nevedé, povračajo k romantiki in njenim umetniškim zablodam. Naš ideal pa ni niti povrat k romantiki niti moderna dekadentna umetnost. Želimo si povsod in predvsem v umetnosti zlatega pomladnega jutra, ko zakipi življenje v blesku in sijaju tako mogočno in veličastno, kakor tisti hip, ko je stvarnik prvič vzbudil zemljo v zelenje in življenje. Mlada in lepa, zdrava in resnična bodi naša umetnost! — „Vaška kronika“ nam še ne priča, da je zasvitelo jutro. *Ant. Erjavec.*

Knjige društva sv. Jeronima za l. 1907.

Znano hrvaško društvo sv. Jeronima, ki je namenjeno prosveti kmečkega in obrtniškega stanu, je izdalo lansko leto za svoje člane šest lepih knjig. To je največje število knjig, kar jih je društvo v enem letu izdalo. Knjige so vredne, da si jih bolj natanko ogledamo.

1. Život sv. Pavla. Napisao dr. Rudolf Vimer, kr. sveučilišni profesor. 80, str. 270. — Čeravno društvu ni smoter, da izdaja knjige pobožne vsebine, vendar je izdalo že več takih knjig. Omenjam vzorno napisani „Život svetaca i svetica božjih“ od doktora Fr. Ivekovića, ki obsega v dvanajstih snopičih življenje svetnikov v poedinih mesecih, potem tri knjige nadškofa dr. J. Štadlerja: „Život gospodina Isusa Krista“, dr. Pazmanov: „Život blažene Djevice Marije i svetoga Josipa“ in pa molitvenik Kanižličev: „Razgovor s Bogom“, kateremu je težko najti premca. Tudi „Život sv. Pavla“ bo mnogo koristil narodu, ker je v njem obsežen lep del zgodovine krščanstva v prvem veku in ker je nenavadno in vsestransko delovanje apostola narodov pač vredno, da ga ljudstvo bolje spozna. Pisatelju se je posrečilo, da je prav poljudno in prikopno napisal najvažnejše zgodbe iz življenja tega

krščanskega velikana. V prvem odseku nam je opisal njegovo mladost do izpreobrnitve, v drugem očrtal njegovo življenje do prvega potovanja, v tretjem, četrtem in petem nas je seznanil z najvažnejšimi dogodki njegovih treh apostolskih potovanj, v šestem nam pripoveduje zanimivosti iz njegove sužnosti, a v sedmem nam kaže njegovo delovanje, ko je bil zopet prost, in zadnje dneve njegovega svetega življenja. Pisateljevo pripovedovanje čitateljem pojasnuje lep zemljevid, v katerem so načrtana vsa tri Pavlova potovanja.

2. Hrvatska pjesma. Izbor umjetnog pjesništva za puk. Uredio i uvodom popratio Josip Milaković. 8°, str. 263. — To je prva knjiga pesem, katero je podalo društvo sv. Jeronima svojim članovom. Hrvaški narod je, kakor malokateri drugi, pesniški narod, in zato ga bode ta zbirka gotovo razveselila. Nekateri so imeli pomisleke zaradi te zbirke, ali gotovo je, da bo narod vesel te knjige. Gradivo je skrbno izbrano, najprej so rodoljubne pesmi (str. 25—103), potem slede pesmi o Bogu in veri (str. 103—151), in na završetku so različne pesmi iz ljudskega življenja (str. 151—257). V zbirki so razvrščene razne pesmi šestinšestdesetih hrvaških pesnikov, od najstarejšega hrvaškega umetnega pesnika Marka Marulića (umrl l. 1527.) do danes. Hrvaški narod je lahko ponosen, ker je l. 1901. slavil štiristoletnico svojega umetnega pesništva, a s svojo narodno pesmijo kot malokateri drugi zaslovel po celem svetu. Jožef Milaković, znan hrvaški pesnik, je zbirko srečno priredil in napisal tudi zanimiv predgovor. Naša družba sv. Mohorja je izdala sicer že več pesmi, in za letošnje leto prireja svojim članovom lepo darilo: Izbrane Gregorčičeve pesmi, vendar ne bi škodilo, ko bi priredila morda čez nekoliko let kratko antologijo slovenskega pesništva.

3. Poučni razgovori. 8°, 108 strani. — Prvo knjižico te zbirke so dobili člani lansko leto, a osnovana je ta zbirka zato, da dobe čitatelji v roko kratke, poljudno napisane podučne spise iz raznih strok, ki često več koristijo kakor cele knjige. Teh mnogi ne bero, a kratek članek vsak rad prebere. Tudi v tem zvezku je zbranih več koristnih člankov. Že naslovi sami povedo vsebino. Učitelj Kvirin Broz poučuje kmeta, kako naj pazi, kako seme da seje. Drugi učitelj Miroslav Galović je napisal spis: „Pre-rana ženidba i udaja“, ki je prav primeren za Hrvate, kjer je zgodnja ženitev v navadi. Deklice, ki so komaj šolo zapustile, se možé, a ravnotako mladenči takoj po osemnajstem letu. Večkrat se pripeti, da slavi ženin danes ženitnino, a jutri odide za tri leta k vojakom. Pri nas je glede tega mnogo bolje. Pisatelj je podal preprostemu narodu zlatih nauk, ki naj bi si jih živo zapisali v srce. — Naš rojak živinozdravnik Ed. Engelman, ki je preteklo leto za člane društva sv. Jeronima spretno priredil dobro Steuertovo knjigo: „Kako je susjed Razumović gojio svinje“ je napisal za to knjigo temeljit spis: „Mjehurasti crv i tročlanasta trakavica“. Pravnik dr. A. pl. Marković, ki je za društvo napisal iz lastne sodne izkušnje že več prav koristnih spisov, poučuje v članku: „Zakletci novci“ narod, naj ne veruje ciganom, ki so že mnogo ljudi goljufali, ker so jim rekli, ba bodo vzdignili skriti zaklad. Ravnotako je poučen tudi njegov članek: „Pazi, što kupuješ“, kjer zopet svari čitatelja, naj se ne da preslepiti raznim goljufom, ki mu ponujajo

večkrat za majhne denarje ukradeno stvar. Dv. V. Čebušnik podaja v spisu: „Pčelarske mrvce“ čebelarjem nekoliko prav praktičnih poukov. Lepo vrsto spisov dovršuje članek urednika F. Rožića o stoletnici hrvaškega domoljubnega pesnika Tomaža Blažeka, ki seznanja čitatelja s tem vzornim hrvaškim domoljubom, katerega ime se je že precej pozabilo. Naj bi lepi nauki, katere je podalo društvo sv. Jeronima v „poučnih razgovorih“, pali na rodovitna tla in obrodili stoteri sad.

4. Što znanost pripovijeda o narodnom gospodarstvu. — Napisao dr. Franjo Milobar. 8°, str. 228. — To knjigo bode večkrat prav koristno rabil ne samo poljedelec, nego tudi marsikdo drugi, ki želi po temeljitejšem znanju v socioloških tvarinah. Pisatelj v splošnem delu poljudno razlaga osnovne pojme in njega bistvene dele, potem pa praktično razpravlja o narodnogospodarskih potrebah, organizacijah in reformah. O takem predmetu ni lahko poljudno pisati, pisatelj se je trudil, da bode knjiga vsakemu čitatelju razumljiva, pa se mu je to tudi precej posrečilo. Mnogo zlatih zrn je v lepi knjižici.

5. „Danica“. Koledar društva svetojeronimskoga za prijestupnu godinu 1908. 8°, str. 234 (tiskano 43.000 iztisov). — „Danica“ je še danes najbolj razširjen in urejen hrvaški koledar. Tudi letos je zabavno-podučni del „Danice“ prav zanimiv in raznovrsten. Na prvem je ognjevita pesem urednika Ferde Rožića: „Slava Zrinskome, slava Frankapanu“. Njegov je tudi spis: „Smrt Petra Zrinskog in Krste Frankapana“, v katerem se pripoveduje življenje in smrt teh dveh narodnih mučnikov. Spis pojasnuje sedem zanimivih starih slik. Povest nadarjenega, a prezgodaj umrlega Ivana Lepušića: „Žrtve“ odkriva zopet prav nevarno rano narodnega življenja, namreč pravde sorodnikov zaradi delitve posestva. Pravdo podpihuje vaški starešina Gjukan, ki ima od medsebojnega prepira največ koristi. Župnik Jožef Šafran, kateri vsako leto napiše za „Danico“ več krajših poučnih spisov, in ki oestro obsoja in prav poljudno opisuje najbolj razširjene narodne napake in razvade, je priobčil zopet dva spisa: „Kako se drva traju?“ in „Što nas uče doseljenice?“ Prav primeren je tudi spis istrskega učitelja Ivana Mahulje: „Gospodarsko-trgovačka društva“ (konsumne zadruge). Mladi pesnik V. Gjurin opeva v štirih pesmih pod naslovom „Prigorčice“ zopet svoj lepi rojstveni kraj, hrvaško Primorje. Dr. A. Marković, s katerim smo se seznanili že v poučnih razgovorih, je posvetil „Danici“ tri poučne spise: „Kolcem i nožem“, „Kako je susjed Joža nastradao“ in „Stara pripovijest“. Milan Zjolić je opisal življenje in delovanje najbolj plodovitega hrvaškega skladatelja Ivana pl. Zajca, ki je lani slavil svojo sedemdesetletnico. Dr. Milan Šenoa, ki vsako leto opiše v „Danici“ del hrvaške domovine, je opisal prav zanimiv kraj „Od Plitvica do Dalmacije“. Dr. Rudolf Horvat je opisal glasovito božjo pot Matere božje v Aljmašu pri Oseku. B. Krčmarić opeva na narodni način, „kako Hrvati biraju i krune Karla Roberta kraljem god. 1300“. Frano Ivanišević je seznanil čitatelje z ljudmi, krajem in zgodovino Poljice v Dalmaciji, kjer je bila do l. 1807. samostalna knežija, ki so jo Francozi zatrli. Hrvaški častnik Lujo Varga je zložil lepo pesem: „Hrvatskome seljaku iseljeniku“, v kateri vabi Američane, naj se zopet povrnejo v staro domovino k svojemu plugu. A. Koričić je predstavil lepo Korolenkovo črtico: „U

uskršnoj noći“, Ante Cividini je opisal našega Gregorčiča, a Vilim Ivanek je pojasnil narodu: „Najobičnije otrove.“ Dr. V. Č. je zbral pod naslovom: „Knjige i novine“ več prav poučnih malih črtic, a Ante Kranjčević: „Dvije tri o nasljednom pravu ili o testamentu“. Sledi še članek o mleku, nekoliko smešnic in vremenskih beležk. Vsakdo lahko spozna, da je „Danica“ res vredna, da izpodrine razne druge koledarje, in da se udomači v vsaki hrvaški kiši. Društvo sv. Jeronima je pa lahko ponosno, ker je privabilo k „Danici“ prav dobre in ugledne pisatelje.

6. Ljetopis i imenik književnoga društva sv. Jeronima u Zagrebu za god. 1906. 80, str. 192. — Društvo sv. Jeronima je tiskalo dosedaj vsako leto svoj letopis v „Danici“, imenik članov je bil izdan pa dosedaj samo enkrat. V letopisu je poročilo o glavni društveni seji od 7. februarja 1907, ki je bila prav burna. Prepriro, ki so se razmahali že na vseh drugih črtah hrvaškega javnega življenja, ne bi kazalo zanašati v društvo, katero je namenjeno edinole prosveti preprostega naroda, za katero se je dosedaj premalo delalo.

Društveni imenik je zrcalo društva. Sedaj, ko so vsa poverjenišтва s svojimi člani tiskana, vidimo, da se društvo sv. Jeronima, ki bo kmalu slavilo svojo štiridesetletnico, ni še toliko razširilo med hrvaškim narodom, kakor bi se bilo, če bi bilo več požrtvovalnega dela pri poverjenikih in več zanimanja za društvo v ljudskih slojih. Društvo šteje sedaj 14.102 dosmrtnih in do blizu 5000 letnih članov (ti plačajo na leto po eno krono), in če pomislimo, da lepo število članov pripada inteligenci, potem se vidi, da je društvo še vedno slabo razširjeno med prostim ljudstvom, ki mu je namenjeno. Potrebno bi bilo, da je v vsaki hrvaški župniji društven poverjenik, kar dosedaj še ni, in ti poverjeniki bi morali biti res delavni in se ne bi smeli plašiti včasih tudi malih materialnih žrtev. Društvo podaja za neznatne obresti od 10 K, ali pa za 1 K na leto res mnogo svojim članom, knjigam se ne more oporekati, da so dobre in vendar narod še ne čuti potrebe, da se zapiše v društvo. Da v tem postane bolje, bi morali poskrbeti dobri poverjeniki in sploh vsi domoljubi in narodni prijatelji. Bog daj, da bi bilo tako!

Janko Barle.

To in ono.

Gledišče.

V dobi zadnjih petdesetih let je glediška tehnika zelo napredovala; iz prvotne preprostosti se je razvila dandanašnja rafinirana umetnost, ki ima poleg svojih postav in zakonov tudi zahtevo individualnosti zapisano na zastavi svojega uspeha. Odri, kakršni so danes, in pozornice preteklih desetletij — kolika razlika!

Bayreuth ima po intencijah Wagnerja neviden orkester. Asfaleja — sistem, ki deluje z vodnim pritiskom, je vpeljan na mnogih krajih, ker se lahko s pomočjo tega sistema vrše hitre tehnične izpremembe. Vsak večji oder je preskrbljen z obratnico (Drehbühne). Tehnika je vpeljala odre, ki v treh urah preleve gledišče v dvorano. Strindberg je vpeljal posebne sanjske pozornice; za misterijske igre imamo svoje lastne posebne odre. — Dunajsko dvorno gledišče je imelo lani čez 40 izkušenj za scenerijo in tehnične priprave, za razsvetljavo itd. — brez igralskih izkušenj za eno samo igro. To govori dovolj jasno o tehniki in o zahtevah modernega gledišča.

Dandanes ni v glediščih več iluzije; življenje je, kar vidiš na odru; kulise imajo v oknih pravo steklo; narodno gledišče v Pragi je spravilo za uprizoritev drevoreda prava drevesa na oder; sufite so dobile strop, ne glede na to, da s tem galerija sploh ne vidi na oder, zato intimna gledišča nimajo niti lož, niti balkona. Režiserji neke dunajske pozornice so imeli dveurno sejo, da so se posvetovali, kako naj sede osebe pri neki pojedini in kako naj se na odru v dotični igri je. Kot bajka se čuje vse to, a je istina. Razumevanje umetnosti je rastlo in s tem razumevanjem je rastla tudi umetnost.

Patos in deklamacija klasične dobe (Schröder, Iffland) je izginila; demonske strasti in pretiravanja romantične dobe (Ludvig Devrient, Kean) moderno gledišče ne pozna skoro več. Zakaj pièces des mœurs Dumajev in Lindauov s svojimi rezonerji, s svojo romantičnostjo, s salonsko — duhovitimi frazami, z dvoboji, konflikti staršev in otrok, z jokavimi

efekti, z apeli na sočuvstvovanje občinstva so nudili igravcem vse nuanse v značajih, od smeha razposajenosti do žalosti smrti. Vloge so bile pisane zgolj za senzacne igravke; Sardou in Dumas sta ukazovala okusu, in razne Fedore, Toske, dame s kamelijami in Lukrecije Borgije so dominirale na odrih.

Potovanja umetniških družb pa vežejo to dobo z moderno dobo, zakaj pri teh turnejah se je odpravil „virtuotizem“ in parada, v okviru cele igre so stopili vsi igravci in glavne vloge niso smele biti edine, zakaj tudi epizode so igrali dobri igravci. Italijani še dandanes nimajo stalnih gledišč. In iz teh družb, ki so hodile iz kraja v kraj, je izšla današnja igravska tehnika in skrbna, da, minuciozna režija — saj je bil Kainz pri Meiningovcih. Eleonora Duse, Zacconi, Novelli in drugi sploh niso niti danes še nikjer angažovani — samo gostujejo in nas spominjajo s tem časov, ki so minuli.

9. oktobra 1887 je otvoril André Antoine v Parizu Théâtre libre z l'Evasion in Soeur Philomène. Vstop so imeli le povabljeni gostje. S tem se je začela moderna umetnost in dalo se je slovo raznim neliterarnim „maham“. Nastala so intimna gledišča z vsemi rafiniranimi tehničnimi sredstvi današnjih odrov. Žal, da intimna gledišča niso ostala vzgojevališča umetnosti in literature, ampak so postala dom raznih pikanterij.

Iz Berolina se je razširila kmalu nato po celi Evropi — započela se je v Parizu z Zolajevo Thérèse Raquin — struja naturalizma, ki je izraz modernih nazorov.

Socialno gibanje, četrti stan, delavstvo, žurnalistika, politika, gospodarski preokret, študij naravoslovja, žensko gibanje, razne organizacije, snovanje društev, nietzschejanska filozofija „nadčloveka“, življenje in vživanje brez mej, omotica naslad, skratka vse dobro in vse slabo zadnjega desetletja: vse to je rodilo današnji čas, mu je bilo pogoj in ozadje. Secesija in fin de siècle, bohèma in dekadencia, vsi ti pojavi modernizma so rodili v literaturi naturalizem, simbolizem, impresionizem in novo romantiko. Kakor povsod, tako je tudi tukaj kmalu izrastel, žal, mnog izrodek najrazličnejših perversnosti. Moderni bogovi svetovne literature so zavla-

IGNACIJ BORŠTNIK

dali: Ibsen, Strindberg, Hauptmann, Maeterlinck, Wedekind, Echegaray, d'Annunzio, Przybyszewski, Bahr, Bernstein in Wilde.

To so stebri moderne drame in ž njimi je minul tudi za igravce zlati čas deklamacije, patosa, šablone, efektov in lepih obrazov. Monologi so izginili. Priučiti so se morali navadam in toaletam nižjih slojev in delavstva (Hauptmann); potepini in „kanalje“ so zagospodovali (Gorkij, pri nas Cankar). Naturalizem je najminucioznejša kopija življenja in tako je postala tudi režija — za pisatelje, hočeš nočeš. — Vse je „štimunga“ in „stil“, teatralika je izključena, komparzerija stopa v ospredje, scene mas in njihova nravnost so postale pogoj glediški umetnosti, oder je stanovanje in fotografija življenja, moderni značaji so senzitivni in komplicirani, nervozni in perverzni. Vse to je zahtevalo novo tehniko umetnosti na odru, in igravci so začeli značaje študirati in psihološko kreirati. In vsak dober moderen igravec je psiholog. Zasloveli so: Duse, Sorma, Despres (Pariz), Wolter (Dunaj), Kainz (Dunaj), Rittner (Berolin), Jarno (Dunaj), Zacconi, Movelli, Želazovski (Krakov), Tyrolt in Bassermann (Berolin). Slovanskemu jugu pa sta Zofija Borštnik-Zvonarjeva in Ignacij Borštnik, oba Slovenca, višek dramske umetnosti.

Preživela sta dobo klasicizma, dobo dam s kamelijami in igrata še dandanes moderne vloge — saj to je pravi poklic obeh — in zato smo morali spoznati razvoj gledišča v zadnjih tridesetih letih, ker ta je zanja predpogoj pravega umevanja. Iz časa, v katerem sta živela, sta izšla, in če poznamo ta čas, njegove zahteve in posebnosti — poznamo človeka, ki živi v njem.

Krog modernega človeka divja življenje, polno hinavščine in laži; najboljši prijatelji mu nosijo krinke in so maskirani, in le malokdaj se mu posreči, da se oprusti „sveta“. Bleda luč elektrike zagori pred rampo, purpur pobledi, in v smrt zaide življenje, — zastor se dvigne, igra se prične; —

a gospa Borštnikova ne igra, — ona živi svojo vlogo. Njeno življenje in kretanje na odru je naraven, neprisiljen pojav, in čimbolj naravno je igranje, tembolj je monumentalno in tem večja umetnost je. Ko gledamo njene žene in mladenke, se nam zdi, da govore z nami in da sede za mizo v naši družbi. In ravno to je ono, kar je ideal stoterim in tisočem in edina posest — umetnikov.

Včasih zazveni iz njenih besed še malce ironije ali tihe melanholije, morda najdeš tudi pointo sarkazma; in s svojimi suhimi prsti potegne po licu z ono nervoznostjo, kot bi hotela reči: Kaj to, pustimo to! — In ona nervozna bolest na obrazu: „Preko tega naprej!“ V različnih vlogah nam podaje vedno nove vizije pesniške individualnosti.

Ker nam danes nedostaja prostora, se ozremo prihodnjič na življenje in delovanje Zofije Borštnikove in Ign. Borštnika, ti izraziti slovenski umetniški individualnosti.

(Konec.)

Slovenske predstave.

O Medvedovi drami: „Za pravdo in srce“, o Robidovem „V somraku“ in o Cankarjevem „Pohujšanju“ smo morali žal podrobne ocene odložiti za prihodnjič. Ozrimo se le na premijero Meškove igre.

Ksaver Meško: Na smrt obsojeni. Dramatska slika iz življenja koroških Slovencev v treh dejanjih. Premijera 21. januarja 1908, repriza 26. januarja popoldne.

Četrta letošnja slovenska premijera! Meško je poznan kot lirik; mehke so njegove besede in včasih je malce melanholije, a vsekdar vse polno idealizma v njem. Velika je bila zato moja radovednost, kakšna bo drama, ki se je izlila iz mehke, lirične duše Meškove. Trije akti njegovih „Na smrt obsojenih“ so se odigrali, in izvedeli smo iz njih nekako to:

ZOFIJA BORŠTNIKOVA

Na Koroškem se vrši dejanje. Že otroci so ponemčeni, pozdravljajo „Guten Tag“, a ne vedo, kaj te besede pomenijo. Molijo nemško, dasi govore med sabo samo slovenski. Nastopi šolski nadzornik, ki preti učitelju in kaplanu, ki sta navdušena Slovenca in ki poučujeta otroke — izmed polsto so trije Nemci — v slovenščini, z disciplinarno preiskavo. Nadzornika podpira v tem nemško učiteljstvo... Ta del eks-pozicije nam odpira perspektivo v — žalostno bodočnost. Pa tudi sedanjost ni vesela. Volitve so razpisane. Kaplan Dolinar agitira za slovenskega kandidata; Nemec Gelb pa je protikandidat. Ta nasprotnik Slovencev je goljuf, oderuh, hinavec in krivoprisežnik — lopov, kot bi si hudoba ne mogla večjega poželeti. Kakor izvemo iz dialogov, je storil to in ono hudodelstvo, je ukradel pobotnico itd. Njegov pisar Pevec mu pomaga na nepošten način do kandidature, a Gelb ga takoj zavrže, ker ga rabiti ne more več. Pevec se maščuje nad Gelbom in ga izziva, Gelb strelja nanj in ga zadene, nakar kot nekaj *deus ex machina* odvedo orožniki Gelba, katerega izvolitev je razveljavljena. Konflikta kot vidimo, ni nobenega, Gelbov padec je delo pijanca Pevca in Gelb sam je od viška drame naprej pasiven, — v dejanje sam s svojim značajem ne posega — tudi katastrofe ne izzove glavni junak — — — Tretje sporedno dejanje v drami pa je ljubezen. Gelbova nečakinja Krista, ki jo stric goljufa in izkorišča, ljubi Ivana, sina Seljana, ki se vrne slučajno v prvem dejanju domov, poplača dolg za očeta, ki vidi v sinu Nemca, in ki mu seže šele po daljšem prigovarjanju v roko. Stari Seljan je dolžan Gelbu, ki ukrade pobotnico Seljanu, dasi jo je izročil nemški oderuh Ivanu. Pa tega ne vidimo, vse se vrši za odrom. Kristino zalezuje Gelbov sin Pepe, pravi pohotnež. Ivan je navdušen Slovenec, agitira (za odrom) s kaplanom proti Gelbu in na dan volitve ga ubije Gelbov sin Pepe iz ljubosumnosti, ravno ko gre s Slovenci s trobojnico na volišče. Motiv umora vrže glavno tendenco narodnosti v stran in s tem, da živa slika zakrije s trobojnico mrtvega Ivana, ni več dejanja za tretji akt. Tri tedne pozneje: Krista obljubi slovenskemu učitelju Kovaču napol roko v zakon in pozabi na Ivana. Volitve so razveljavljene — nov boj se menda zopet prične in kaplan prosi od neba ugodnega izida za slovensko stvar.

Ta trojna paralelna snov pa ni med sabo spojena, konfliktov že v vsakem posameznem delu ni, tem manj pa še, da bi bili spleteni v skupno celoto. Ena scena se vrši iz tega dela, druga iz onega, ljudje prihajajo in odhajajo brez potrebe — notranje seveda. Nemec Gelb je tak podlež, da nima niti ene same blage ali vsaj oblažene poteze na sebi. Takih ljudi ni! — Slovenci so pa sami angeli. To je pristranostna tendenca, in z umetniškega stališča je taka tendenca neopravičena. Mnogo stvari ni dovolj motiviranih, na primer — po preteku več let se vrne domov sin, ki ni sprt s starši, in oče je mrzel ž njim. Krista ljubi Ivana, — ko tega ubijejo, skoro vzljubi Kovača. In preje je rekla, da ljubi Ivana nad vse! Zakaj se Ivan vrne ravno v tem času? — Zakaj se vrše veledramatske scene za odrom in ne pred nami? — Tako bi lahko našteali teh zunanjih hib vse polno. Notranje hibe so v tehniki. Hlastanje po efekti. „U boj“ in „Slovenec sem“ ne spadata v igro; pač pa je efekt. Kjer bi se moralo risati konflikt, se mu pisatelj izogne, izvemo ga iz dialogov drugih. Luč in tema sta povsod strankarsko razdeljeni. Pa ne žive na svetu ne vrage in ne angeli, ampak ljudje! Značaji so šablonski, novega — razen v dveh — ni nič — so pač ti ljudje takšni, kakor se jih ravno potrebuje. Vrhutega globljega vzroka odpora Slovencev proti Nemcem pisatelj ni označil. Mi vidimo to in ono, — a ne vemo, kako in zakaj je prišlo do tega. In tako dalje. —

Pri vsem tem pa moramo trojno vpoštevati. Prvič je tri leta zahtevala cenzura črte, in zopet črte. „Črtani“ epilog (v Slovanu 1908, števil. 1) nam pove, česa se ne sme pisati! In smelo trdim, da je marsikako motivacijo in sedanjo hibo zakrivil „sistem“. Drugič je Meško lirik, ki nima dramske sile — tega se tudi ne sme in ne more zahtevati od njega. Za oder more uspešno pisati samo oni, ki pozna natančno oder! Če ne, se pisatelju — marsikaj ponesreči! Vendar pa ima drama tudi nekaj lepih mest. Scena Pevca z otroci je lepa in psihološko mojstrsko izvedena. Značaj kočarja Zabernika je krasno in dosledno risan, imel je tudi prav dobrega interpretu Molka. Entre-scena drugega dejanja je, dasi samo skica, vzeta iz življenja in polna sile. Volivni shod se je Mešku res posrečil. Jezik je lep, mestoma celo liričen, a povsod deklamatoričen. To so dobre strani dela.

In še tretje točke ne smemo pozabiti. Cankarju je domovina vlačuga, ki istega zaničuje, ki jo ljubi. Meško pa pravi: „Domovina je mati — — —“ Slovenci ploskajo onemu, ki jih hvali, in tudi onemu, ki jih tepe. Monarhisti in anarhisti so obenem. Pa to ne moti Meška. Čuti se, da mu je iz dna srca privrela ona navdušenost za slovensko stvar, ki preveva celo delo. Ti emfatični govori, ta narodni šovinizem in ta ljubezen do zatiranih Korošcev — vse je resnično, občuteno, — nič ni narejenega. Pozna se, da je vrelo delo iz srca. Dasi je platno domovinske ljubezni tu na tri prste debelo pobarvno z očitno tendenco, — je ta tendenca — vsaj z narodnostnega stališča — vzvišena, lepa, hvalevredna. Zato bodo „Na smrt obsojene“ kaj radi igrali ljudski odri na politično eksponiranih krajih. — Meško sam nazivlje svojo igro dramsko sliko; s tem hoče reči: same skice so, ne zahtevajte več od dela... Ko izda dramo v knjigi, popravi to in ono, razplete konflikte in poostri notranje dejanje, omili pristranost v karakterizaciji in splete med prvo in drugo dejanje morda še en akt, potem postane stvar gotovo dobra slovenska narodna igra.

Adolf Robida.

P. Bernard Vovk.

Dne 29. decembra l. l. je obhajal v frančiškanski cerkvi v Brežicah biserno sv. mašo p. Bernard Vovk. Obširnejši življenjepis tega zanimivega redovnika in zaslužnega Slovenca bo kdaj napisala bolj poklicana roka. Tu le glavni podatki iz njegovega življenja.

P. Bernard Vovk se je rodil dne 11. novembra l. 1824. v Brezovici, župnije Ovsice na Gorenjskem, odkoder se je pa rodbina pozneje preselila v brezniško župnijo. Šolal se je na ljubljanski gimnaziji z izvrstnim uspehom, ter po dokončani šesti šoli vstopil v frančiškanski red dne 29. avgusta 1843. Filozofijo je izvršil v Gorici, bogoslovje deloma v Gorici, deloma v Ljubljani. Dne 8. septembra 1846 je naredil slovesne obljube in dne 27. decembra 1847 je bil posvečen v mašnika. Po dokončanem bogoslovju je najprej služil v Ljubljani eno leto kot subsidiarij župnije, potem pa je šel v Novo mesto za suplenta na gimnazijo, ki je bila tedaj v rokah oo. frančiškanov. Ondi je postal dobro leto, kajti predstojniki so ga, videvši njegovo izredno nadarjenost, poslali na dunajsko univerzo, kjer si je izbral matematiko in fiziko za svoji stroki. Po dveh letih je napravil državni izpit z izvrstnim uspehom; predsednik komisije je bil prof. Miklošič. Leta 1854. ga že vidimo zopet na novomeški gimnaziji, kjer uči matematiko, fiziko in kot prosti predmet tudi francoščino. Leta 1857. postane gimnazijski ravnatelj in ostane na čelu gimnazije do leta 1867. Tedaj odstopi od ravnateljstva, ostane pa profesor. Leta 1870. je bila gimnazija

podržavljena in p. Bernard je bil definitivno nastavljen kot c. kr. profesor ter ostal do leta 1884.; to leto je po tridesetletnem uspešnem delovanju stopil v pokoj. Ostal je še par

P. BERNARD VOVK

let v Novem mestu, potem se je pa podal na Kostanjevico pri Gorici, da bi posvetil svoje moči domači, redovni gimnaziji kot ravnatelj in profesor. Leta 1884. je za zmerom dal slovo pouku in se preselil v Nazaret na Štajersko. Leta 1897.

je ondi natihem obhajal zlato sv. mašo, in ker mu obnebeje ni posebno ugajalo, se je leta 1899. preselil v Brežice.

P. Bernard živi v spominu svojih mnogih in odličnih učencev kot moder ravnatelj, temeljit, globoko izobražen profesor, izvrsten pedagog in skrben oče mladine.

Tisočpetstoletnico sv. Janeza Krizostoma so praznovali ljubljanski bogoslovci s slavnostno akademijo, pri kateri so se peli med drugim staroslovenski in grški liturgični napevi. Bogoslovec g. Omerza je zložil slavljenču na čast vzneseno latinsko himno v distihih.

Naše slike.

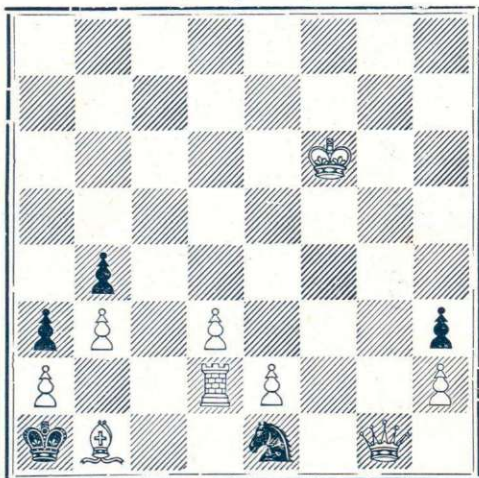
Gasparijeva vinjeta „Prešern“ karakterizira Prešerna kot lirika in epika. — Ivana Ig. Šiškina „Jutro v sibirskem gozdu“ je v Tretjakovi galeriji v Moskvi. Krasno je slikana skozi vejevje prodirajoča jutranja svetloba. — „V blaznico“ nas povede italijanski slikar Rotta Silvio. Razni značaji umobolnih so realistično slikani. Tu brezumna veselost, tam divji obup in tiha žalost! Človeka pretrese pogled na ubožce. — „Zima v gozdu“ je ljubka vinjeta mladega risarja g. Frana Sterleta. — Levičnikova portretna študija dobrovoljne mamice se odlikuje po jasnem izrazu. — Karlov most v Pragi, ta ponos kraljeve češke stolice, ki veže Hradčane z novim mestom, je ves okrašen s kipi baročnega značaja, od katerih podajemo dva po fotografiji.

Andrej Hlinka, slovaški rodoljubni župnik, je žrtev ljubezni do svojega zapuščenega naroda. Zaradi nekega članka v ohrambo slovaškega naroda je bil obsojen na dveletno ječo; prišlo je do demonstracije ljudstva, pri kateri so Madjari postrelili šestnajst Slovakov. Stvar je zbudila velikansko pozornost in ves omikani svet obsoja madjarsko nasilje. Ubogi Hlinka trpi v ječi, kjer mu nakopujejo še zdaj nove tožbe. Poslanci duhovniki avstrijske državne zbornice so se obrnili v Rim, da naj tudi sveta stolica brani Slovake pred madjaroni.

Š a h.

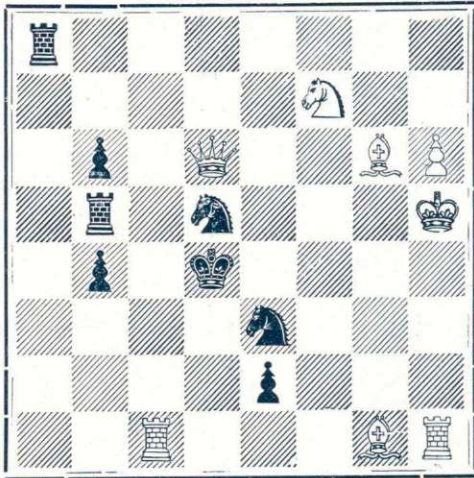
Prireja A. Uršič.

Naloga 324. — J. Jespersen.
(Original.)

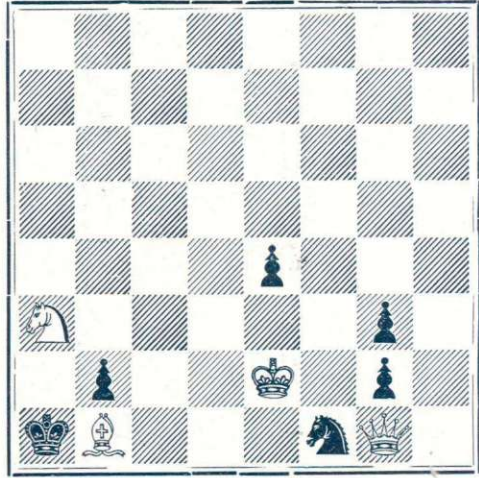
Mat v tretji potezi.

Naloga 325. — J. Jespersen.
(Original.)

Samomat v drugi potezi.

Naloga 326. — K. Traxler.
Čas. čes. šach. 1907.

Mat v tretji potezi.

Rešitev nalog. Št. 312. 1. Df 4, L×e 5 (a 1). 2. Sg 2 itd.; 1—L↗2. Se 6 itd.; 313. 1. Dc 6 Sb 6; 2. Te 5 itd.; št. 314. 1. Td 4 Ld 4; 2. Ld 6 + itd.; 1—K×d 4; 2. Dd 6 + itd.;

štev. 315. 1. Tb 5 ↖ 2. S, T, D mat; štev. 316. 1. g 5 ↖ 2. D, S, L mat; 317. 1. Se 1 ↖ 2. D, S, L mat.